

Καλλιόπη Μπόντα-Ντουμανάκη

**Η ζωή και το έργο του σιατιστινού λογίου
Δημητρίου Αργυριάδη,**

**όπως προκύπτει από την αλληλογραφία
με τον κοζανίτη έμπορο Κωνσταντίνο Δ. Τακιατζή
τη χρονική περίοδο 1852-1861**

Σιάτιστα 2015

ISBN 978-960-93-7296-1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	07
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΑΚΙΑΤΖΗΣ, Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	15
Η ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19 ^{ου} ΑΙΩΝΑ.....	19
ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΕΑΣ ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ (1852-1863), ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΥ ΣΧΟΛΑΡΧΟΥΣΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ.....	25
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ.....	31
Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	57
ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ 19 ^{ου} ΑΙΩΝΑ	75
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ	79
ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ.....	91
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	101
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	103

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πριν από περίπου δύο χρόνια κατά την περιήγησή μου στην ιστοσελίδα της Κοβενταρείου Βιβλιοθήκης Κοζάνης εντόπισα ένα αρχείο με την ονομασία [Αρχείο Κ.Λ. Τακιατζή, αλληλογραφία με τον Δημήτριο Αργυριάδη] [χειρόγραφα].

Ύστερα από αίτησή μου στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης απέκτησα ψηφιακό αντίγραφο του αρχείου, το οποίο και μελέτησα. Το αρχείο περιλαμβάνει 52 επιστολές, τις οποίες έστειλε ο σιατιστινός δάσκαλος Δημήτριος Αργυριάδης στον φίλο του και έφορο των σχολείων Κοζάνης Κωνσταντίνο Δ. Τακιατζή τη χρονική περίοδο 1852-1861.

Η μεταγραφή των επιστολών και η μελέτη τους ήταν ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα λόγω της φθοράς των εγγράφων, του γραφικού χαρακτήρα του αποστολέα και της γλώσσας της αλληλογραφίας, μιας αλληλογραφίας του μέσου του 19^{ου} αιώνα. Η έλλειψη χρονολογίας στις περισσότερες επιστολές δυσκόλεψε ακόμα περισσότερο τη μελέτη τους. Ωστόσο θεωρώ ότι με τη βοήθεια φίλων κατάφερα σε ικανοποιητικό βαθμό να μεταγράψω τις επιστολές αυτές, να τις κατατάξω χρονολογικά και να τις μελετήσω. Στην εργασία μου ετούτη με τίτλο **Η ζωή και το έργο του σιατιστινού λογίου Δημητρίου Αργυριάδη, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία με τον κοζανίτη έμπορο Κωνσταντίνο Δ. Τακιατζή τη χρονική περίοδο 1852-1861** παρουσιάζω μέρος της αλληλογραφίας και κυρίως όσα αναφέρονται στην καθημερινότητα του δασκάλου Αργυριάδη, στις σχέσεις του με τους συναδέλφους του και στο εκπαιδευτικό και συγγραφικό του έργο. Παράλληλα παραθέτω άλλες πηγές, που δίνουν την εικόνα της Σιάτιστας την περίοδο που ζούσε ο Δημήτριος Αργυριάδης στη Σιάτιστα και αλληλογραφούσε με τον Κ. Τακιατζή στην Κοζάνη, και καταγράφω πληροφορίες, τις οποίες εντόπισα σε εφημερίδες και διάφορα

συγγράμματα, για ορισμένα πρόσωπα και γεγονότα που αναφέρονται στην αλληλογραφία.

Ελπίζω μελλοντικά να ακολουθήσει ένα άλλο έργο, το οποίο να αναφέρεται σε όλη την αλληλογραφία. Ευχαριστώ από καρδιάς τους φίλους μου: την κυρία Θεοδώρα Ζωγράφου-Βώρου για τις επιστημονικές πληροφορίες που μου πρόσφερε, τη βοήθεια στη μεταγραφή των επιστολών και τη διόρθωση των κειμένων καθώς και την κυρία Ρηνούλα Ζωγράφου για το φωτογραφικό και αρχειακό υλικό, τις πολύτιμες πληροφορίες και τη στήριξη που μου πρόσφερε, ώστε να πραγματοποιηθεί το έργο αυτό. Επίσης ευχαριστώ τη διευθύντρια και το προσωπικό της Κοβενταρείου Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης, τη διευθύντρια και το προσωπικό της Μανούσειας Δημόσιας Βιβλιοθήκης Σιάτιστας και τη διευθύντρια και το προσωπικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Καστοριάς «Αθανάσιος Χριστόπουλος».

Σιάτιστα 22/7/2015
Καλλιόπη Μπόντα-Ντουμανάκη

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ο Δημήτριος Αργυριάδης ήταν γιος του λογίου δασκάλου Αργυρίου Παπαρίζου. Γεννήθηκε το 1805 στη Σιάτιστα ή την Εράτυρα. Διδάχθηκε τα εγκύλια μαθήματα από τον πατέρα του, τον Αργύριο Παπαρίζο, στην Καστοριά, όταν ο πατέρας του ήταν εκεί σχολάρχης. Στη συνέχεια διδάχθηκε τα «Έπη του Ομήρου», μερικούς λυρικούς ποιητές, τη «Λογική» του Ευγενίου Βούλγαρη και τη «Ρητορική» του Ερμογένους στη Σιάτιστα, πάλι δίπλα στον πατέρα του, και, όταν ο πατέρας του κλήθηκε να διδάξει στις Σέρρες, ο Δημήτριος τον ακολούθησε και συνέχισε τις σπουδές του δίπλα σ' αυτόν, ενώ παράλληλα δίδασκε σε μία τάξη της Σχολής Σερρών¹.

Στη συνέχεια εργάστηκε ως γραμματέας των αρχιερέων Λαρίσης, Σερρών και Σκοπίων², ταξίδεψε για πολλά χρόνια σε διάφορες πόλεις των Βαλκανίων και της Ευρώπης, όπου μορφώ-

¹ Φ.Ζυγούρης, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αντής*, σ.262-263. Στις ίδιες πόλεις, στη Σιάτιστα, στην Καστοριά και στις Σέρρες, δίπλα στον πατέρα του μορφώθηκε και ο αδελφός του Νικόλαος σύμφωνα με βιογραφικό που κατέθεσε ο ίδιος ο Νικόλαος, *Πρός τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίου Ἐκπαίδευσεως Β. Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας* το έτος 1840, με το οποίο ζητούσε να διδάξει σε Ελληνικό Γυμνάσιο.

² Ως γραμματέας του Αρχιερέα Σερρών αναφέρεται μεταξύ των συνδρομητών του βιβλίου του Κοζανίτη Γεωργίου Δ. Κλήδους *Ἐπιτομὴ φυσικῆς ιστορίας*, που εκδόθηκε το 1826 στην Πέστη. Την πληροφορία για τη θέση του γραμματέα του αρχιερέα Λαρίσης την έχουμε από τον Φ. Ζυγούρη, *Ιστορικά σημειώματα* σ.263, ενώ στη θητεία του ως γραμματέα Σκοπίων αναφέρεται εκτενώς ο ίδιος ο Δημήτριος σε επιστολή προς τον αδελφό του Νικόλαο, η οποία δημοσιεύεται στο βιβλίο του Δ. Αργυριάδη *Πύρραμος καὶ Θίσβη*, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1836.

Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

θηκε, εργάστηκε και ανέπτυξε συγγραφική και εκδοτική δραστηριότητα³. Μετά από επιθυμία των γονέων του επέστρεψε στη Σιάτιστα⁴, ανακαίνισε το σπίτι του το έτος 1844, όπως δείχνουν οι επιγραφές που σώζονται ακόμα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό του σπιτιού του, και παντρεύτηκε⁵.

³ Στη συγγραφική δραστηριότητα της περιόδου αυτής συμπεριλαμβάνονται τα βιβλία:

- *Πύρραμος και Θίσβη*, Βιέννη 1836.
- *Πρακτικά του Ευγενεστάτου Βαράνου κυρίου Κωνσταντίνου Μπέλλιου Μακεδόνος*, συλλεγέντα υπό των Αυταδέλφων Δ. και Ν. Αργυριαδών των εκ Σιατίστης της Μακεδονίας, εν Βιέννη της Αουστρίας 1838.

- *Γεωγραφία*, εκτεθείσα μεν γαλλιστί υπό Αδριανού Βάλβι, ερμηνευθείσα δε διά την χρήσιν των Ελλήνων υπό Κ. Μ. Κούμα. Μετά δε την αυτού αποβίωσιν αναθεωρηθείσα και με την γ' έκδοσιν του Γαλλικού πρωτοτύπου παραβληθείσα εξεδόθη επιστασία και διορθώσει των Αυταδέλφων Δ. και Ν. Αργυριαδών, εν Βιέννη της Αυστρίας 1838.

- *Συλλογή των προλεγομένων του αοιδίμου Κοραή*, όσα μέχρι τούδε δεν επιπώθησαν εις τόμον ίδιον. *Προς χρήσιν των φιλογενών Ελλήνων. Τμήμα πρώτον, τα εις τον Όμηρον προλεγόμενα, εν Αθήναις, 1842*. Το έργο αυτό αργότερα θα γίνει γνωστό με το όνομα «Παπατρέχας».

Σημαντική εκδοτική του δραστηριότητα της περιόδου αυτής θεωρείται η έκδοση της πρώτης ελληνικής εφημερίδας στο Βουκουρέστι με τίτλο *Ο Ζέφυρος των Ιστρου*, η έκδοση της οποίας άρχισε την 30η Αυγούστου του 1841.

⁴ Π.Λιούφης, στο βιβλίο του *Ιστορία της Κοζάνης*, σ.229.

⁵ Το σπίτι του Δημητρίου Αργυριάδη στη Σιάτιστα είναι γνωστό ως αρχοντικό Αργυριάδη-Μαλιόγκα, καθώς οι τελευταίοι ιδιοκτήτες ήταν η οικογένεια Μαλιόγκα. Το Υπουργείο Πολιτισμού χαρακτήρισε διατηρητέο το αρχοντικό του Νικολάου και της Δέσπως Μαλιόγκα με την ΥΑ 16305/9-9-1965 - ΦΕΚ 618/B/17-9-1965 «ως διατηρούν λίαν αξιολόγους ζωγραφικάς διακοσμήσεις», ενώ με την απόφαση Φ.500/38028/14-6-79 του ΥΠ.ΠΟ το απαλλοτρίωσε. Για τη σύζυγο του Αργυριάδη δεν έχουμε πολλές πληροφορίες. Τόσο από την αλληλογραφία όσο και από άλλες πηγές γνωρίζουμε ότι ονομαζόταν Βασιλική. Στη Σιάτιστα ήταν γνωστή ως Φράγγια (Φράγγινα). Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουμε: 1) από τον Εκλογικό Κατάλογο της Υποδιοικήσεως

Την ίδια περίοδο προσελήφθη ως σχολάρχης στη γειτονική Καστοριά, όπου παρέμεινε και δίδαξε για έξι χρόνια⁶.

Η θλίψη που του προκάλεσε ο «άωρος και άδικος θάνατος περιποθήτου μέλους» της οικογενείας του, τον «τύμβο» του οποίου δεν άντεχε να βλέπει, ήταν η αιτία η οποία τον οδήγησε να εγκαταλείψει την πόλη της Καστοριάς⁷ και να αποδεχθεί την πρόταση που του έκαναν οι Κοζανίτες να αναλάβει τη σχολαρχία της Ελληνικής Σχολής Κοζάνης⁸. Έτσι το 1849 έρχεται στην Κοζάνη, αναλαμβάνει τη σχολαρχία και συνδέεται φιλικά με πολλά μέλη της τοπικής

Ανασελίτσης του έτους 1915, όπου είναι εγγεγραμμένος ο μόνιμος κάτοικος Σιάτιστας Κωνσταντίνος Δημητρίου Αργυριάδης ή Φράγγινας:

a/a	Όνομα	Επώνυμο	Όνομα Πατρός	Έτος Γέννησης	Επάγγελμα
11	Κων/τίνος	Αργυριάδης	Δημήτριος	1855	εργάτης
54	Κων/τίνος	Αργυριάδης (Φράγγινας)	Δημήτριος	1858	εργάτης

2) από έρευνα στο Υποθηκοφυλακείο Σιάτιστας, όπου υπάρχει συμβόλαιο αγοροπωλησίας, στο οποίο ο ένας από τους συμβαλλόμενους είναι ο Κωνσταντίνος Δημητρίου Αργυριάδης ή Φραγγόπουλος, και 3) από άλλες γραπτές και προφορικές μαρτυρίες. Στη Σιάτιστα σώζεται το Αρχοντικό Φράγγινας (Αρχοντικό Σασόπουλου) στο οποίο, σύμφωνα με τον Φ. Ζυγούρη, κατοικούσε η οικογένεια του Δ. Αργυριάδη.

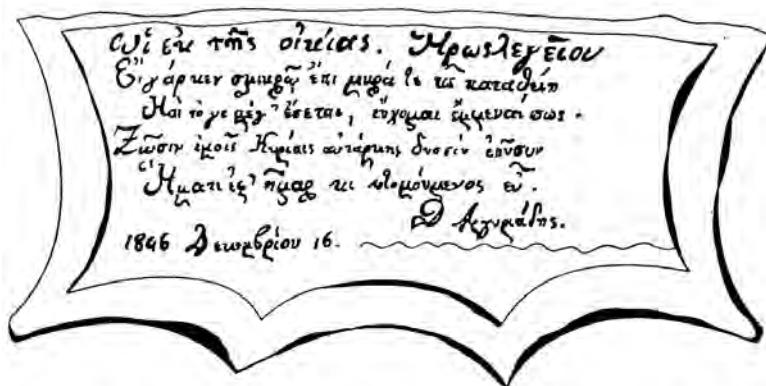
⁶ Την πληροφορία δίνει ο ίδιος ο Δημήτριος Αργυριάδης στο βιβλίο του *H Αυρηλιανή Παρθένος*, σ.205.

⁷ Στο γεγονός «του αώρου και αδίκου θανάτου περιποθήτου μέλους της οικογενείας του» που στάθηκε αιτία να παραιτηθεί από τη σχολαρχία της Σχολής Καστοριάς, αναφέρεται ο ίδιος στο βιβλίο του *H Αυρηλιανή Παρθένος*, σ.205, χωρίς να δίνει άλλες πληροφορίες.

⁸ Στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης, στο [Αρχείο Κ.Δ.Τακιατζή, αλληλογραφία διαφόρων] [χειρόγραφα] σώζεται επιστολή (Λ.22493) την οποία υπογράφουν 27 Κοζανίτες, γνωστοί οι περισσότεροι από τη δράση τους και τις θέσεις στις οποίες κατά περιόδους υπηρέτησαν, την οποία έστειλαν στις 18 Ιουνίου 1849 στην Καστοριά, προς τον Δημήτριο Αργυριάδη, Σχολάρχη της Ελληνικής Σχολής Καστοριάς, και με την οποία τον παρακαλούν να αποδεχτεί το βάρος της σχολαρχίας της Ελληνικής Σχολής Κοζάνης, με προσφορά 4500 γροσίων και συμφωνία να διδάσκει και μία ώρα την ημέρα Γαλλικά ή Γερμανικά.

Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

κοινωνίας. Ένας από αυτούς είναι και ο Κωνσταντίνος Δ. Τακιατζής, με τον οποίον πιθανότατα να γνωριζόταν και πριν έρθει στην Κοζάνη, καθώς ο Τακιατζής είχε συγγενικούς δεσμούς και διατηρούσε σχέσεις με πολλούς Καστοριανούς⁹. Όμως, σήμουρα οι σχέσεις των δύο αντρών έγιναν πιο στενές, όταν ο Δημήτριος εγκαταστάθηκε στην Κοζάνη. Στην Κοζάνη σχολαρχεί μέχρι το 1852 που έρχεται στη Σιάτιστα, όπου παραμένει μέχρι το 1858, χρονιά κατά την οποία έρχεται ξανά στην Κοζάνη, όπου για δεύτερη φορά θα σχολαρχήσει επί τρία χρόνια¹⁰. Το 1861 αναλαμβάνει πάλι τη θέση του σχολαρχη στην Ελληνική Σχολή Σιάτιστας.

Εικόνα 1. Ηρωελεγείον, που υπήρχε στο τζάκι του Αρχοντικού Αργυριάδη¹¹.

⁹ Ο Κωνσταντίνος Δ. Τακιατζής παντρεύτηκε την Αναστασία Φυλακτού από την Καστοριά. Εκτός ούμως από αυτόν τον δεσμό με την πόλη της Καστοριάς, είχε και άλλες συγγενικές και εμπορικές σχέσεις, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία του Κωνσταντίνου Τακιατζή με διάφορους Καστοριανούς.

¹⁰ Στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης σώζεται η επιστολή του Αρχιερέα και των εφόρων της Σχολής Κοζάνης με ημερομηνία 23 Ιουνίου 1858 προς τον Δημήτριο στη Σιάτιστα, με την οποία τον καλούν να αναλάβει πάλι τη σχολαρχία με μισθό 25500 γρόσια για τρία χρόνια, του παρέχουν δε και κατοικία (Λ.22503).

¹¹ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το «Ηρωελεγείον» στο τζάκι του Αρχοντικού Αργυριάδη, το οποίο δεν σώζεται πλέον, πρόλαβε όμως ευτυχώς

Η εικόνα της Σιάτιστας την περίοδο κατά την οποία γράφοικαν οι επιστολές και ο Δημήτριος Αργυριάδης ζούσε στη Σιάτιστα περιγράφεται στη *Στρατιωτική γεωγραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας*, και ιδίως των ομώρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ήπειρου και Αλβανίας, εν Αθήναις 1851¹², έργο το οποίο αποδίδεται στον Βασίλειο Νικολαΐδη. Επίσης περιγράφεται και στο βιβλίο του ίδιου συγγραφέα B. Nikolaïdy, *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, τ.2, σ.234 -248, Παρίσι 1859, καθώς και σε μια διατριβή του Αθανασίου Αργυριάδη, η οποία δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φ. 845 της 30ης Απριλίου 1855. Συνοπτικά την εικόνα της Σιάτιστας μας δίνει το *Λεξικόν Γεωγραφικόν* του Δ. Αργυριάδη, το οποίο άρχισε να εκδίδεται σε μηνιαία τεύχη στη Θεσσαλονίκη το 1868, ενώ εικόνα της πόλης αποκτούμε και από αναφορές προξένων¹³ της εποχής αυτής.

και το αντέγραψε ο Νικόλαος Μουτσόπουλος πριν από το 1964. Το *Ηρωελεγείον* μετέφρασε ως εξής ο φιλόλογος Θωμάς Γαβριηλίδης:
Oι σπιτικοί. Ηρωελεγείον
Αν βέβαια κάποιος καταθέτει μικρά πάνω σε κάτι μικρό
Και αυτό (το μικρό) θα γίνει μεγάλο, εύχομαι να είναι κάπως έτσι.
Ζω αυτάρκης μαζί με τις κυρίες μουν αν και είναι δύο
Μέρα με τη μέρα περνώντας χωρίς προβλήματα.

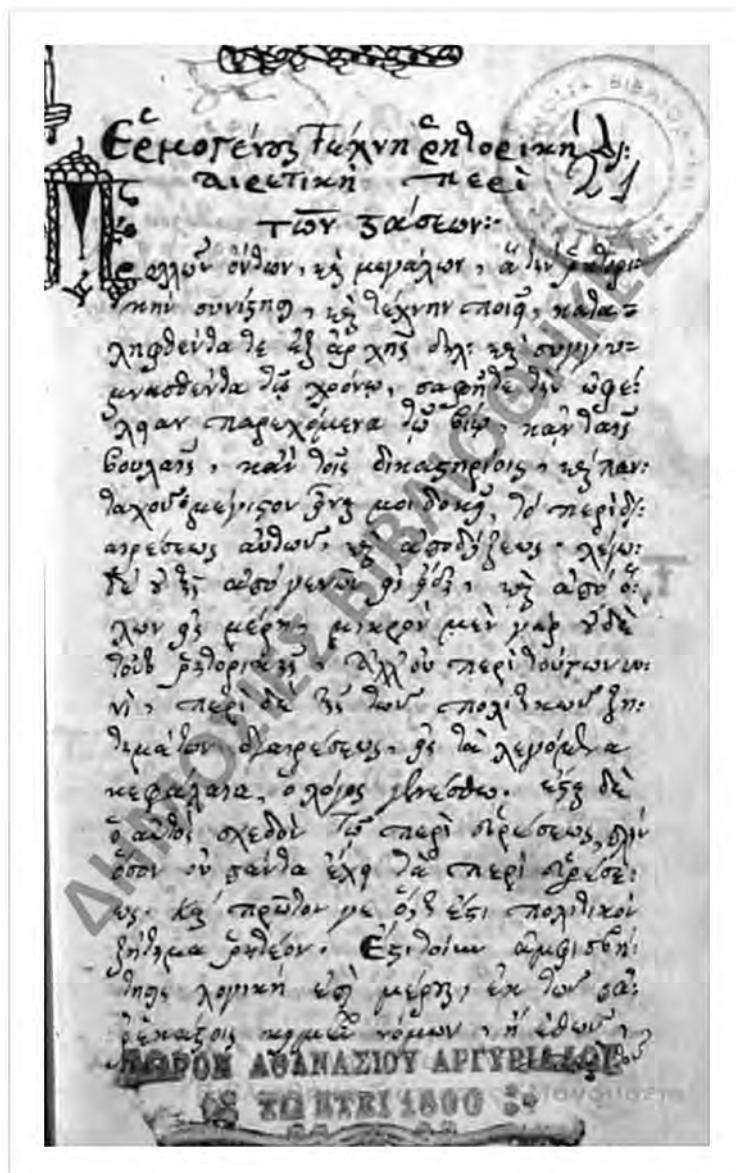
1846 Δεκεμβρίου 16 Δ. Αργυριάδης

¹² Ο Βασίλειος Νικολαΐδης ήταν λοχαγός του μηχανικού που περιηγήθηκε την τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία το 1850. Τις εντυπώσεις από την περιοδεία του αυτή τις εκθέτει στο βιβλίο του *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, τ.1-2, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1859. Πριν την έκδοση αυτού του βιβλίου εκδόθηκαν στην Αθήνα το 1851 οι χειρόγραφες σημειώσεις του, με λινοτυπία σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, με τίτλο *Στρατιωτική γεωγραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας*, και ιδίως των ομώρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ήπειρου και Αλβανίας. Το σχετικό με τη Σιάτιστα κείμενο του Νικολαΐδη στην έκδοση του 1851 εντόπισε προσφάτως ο κ. Θωμάς Ζιώγας και το έδωσε για δημοσίευση στον τοπικό τύπο (εφημ. ΕΦΗΜΕΡΙΣ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2015).

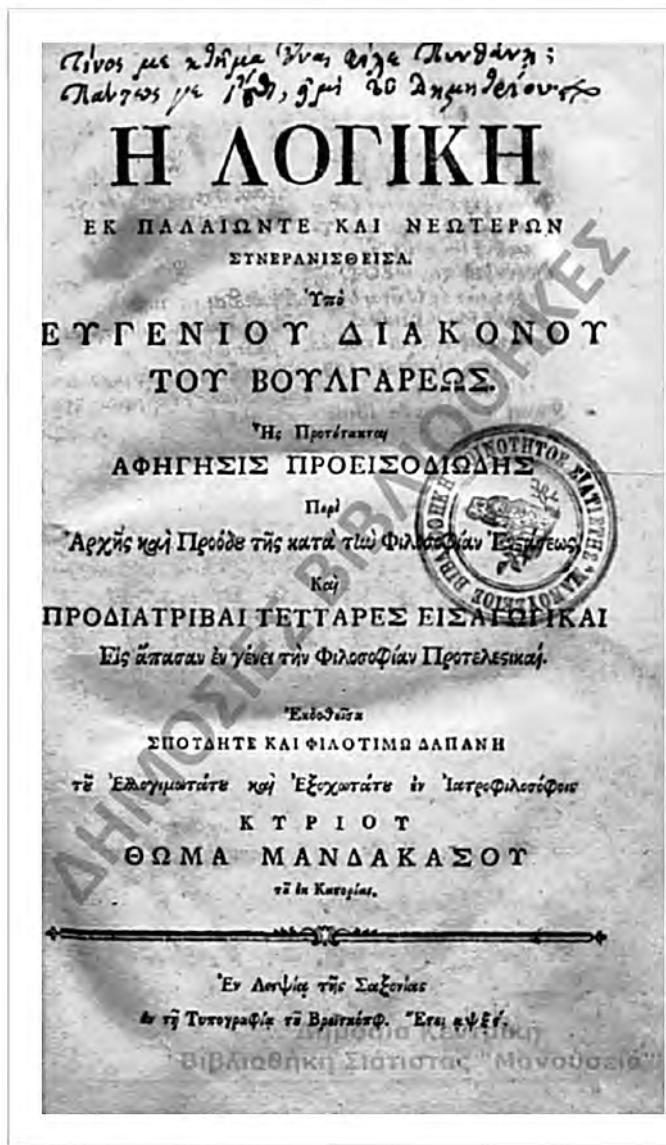
¹³ Κωνστ. Α. Βακαλόπουλος, *Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή των πασαλικίων Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου αιώνα*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.21ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη 1981, σ.169-199.

Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ, Ο ΑΠΟΣΤΟΛΕΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ανταποκρίσεις από τη Σιάτιστα και άρθρα τα οποία αναφέρονται στη Σιάτιστα συναντούμε και στις εφημερίδες της εποχής.

Εικόνα 2. Ερμογένους τέχνη Ρητορική Διαιρετική περί των στάσεων (χειρόγραφο).

Εικόνα 3. Η λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνερανισθείσα υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως.

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΑΚΙΑΤΖΗΣ,
Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ**

Εικόνα 4. Κωνστ. Δ. Τακιατζής (1812-1896).

Κ. ΤΑΚΙΑΤΖΗΣ, Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

Γιος του εμπόρου Δημητρίου Τακιατζή και της Θεοδώρας Ρούση Κοντορούση¹. Γεννήθηκε το 1812. Σε ηλικία 7 ετών έχασε τον πατέρα του. Μετά τις σπουδές του, για τις οποίες δεν έχουμε σαφή εικόνα, ακολούθησε την παράδοση της οικογένειας και ασχολήθηκε με το εμπόριο αναλαμβάνοντας τις εργασίες του πατέρα του. Το 1847 παντρεύτηκε την Αναστασία, κόρη του καστοριανού Παναγιώτου Φυλακτού. Από τον γάμο του με την Αναστασία απέκτησε τρεις γιους, τον Δημήτριο, που, όπως προκύπτει από τον κώδικα βαπτίσεων Κοζάνης, γεννήθηκε το 1853, τον Ιωάννη, που γεννήθηκε το 1856 και πέθανε αμέσως, και τον Ιωάννη, που γεννήθηκε το 1857. Από επιστολές του Κ. Κοεμτζή, συζύγου της αδελφής του Κ. Τακιατζή, προς τον Κ. Τακιατζή, οι οποίες σώζονται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης, προκύπτει ότι ο μικρότερος γιος του Τακιατζή, ο Ιωάννης, φοιτούσε στην Αθήνα στο «Γυμνάσιο Ντήμητζα»², όπου όμως δεν παρακολούθουσε τακτικά τα μαθήματά του³. Σύμφωνα με τον Π. Λιούφη, *Ιστορία της Κοζάνης*, σ.319, ο Ιωάννης σπούδασε αργότερα γεωπονία στη Γαλλία και τη Γερμανία. Ο Ιωάννης πέθανε στη Μασσαλία πριν από τον θάνατο του πατέρα του. Σώζεται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης επιστολή, με ημερομηνία 10 Μαρτίου 1894 (Λ.20808) του Κ. Ατλαζή από την Κοζάνη προς τον εγκατεστημένο τότε στο Παρίσι Γ. Σπυρίδη, στην οποία ο Κ. Ατλαζής δίνει οδηγίες για την εκταφή, και κατασκευή μνημείου για τον γιο του θείου του Κωνσταντίνου Τακιατζή, καθώς και η απάντηση του Γ. Σπυρίδη (Λ.20809) όπου ο αποστολέας γράφει ότι έλαβε τα χρήματα για την ανακομιδή των λειψάνων του μακαρίτου και ξεκίνησαν οι εργασίες για την κατασκευή του μνημείου στη Μασσαλία. [Αλληλογραφία Ιωάννη N. Ατλάζη, κατά τα έτη 1894-1929, με εταιρείες του εξωτερικού].

¹ Η Θεοδώρα Ρούση Κοντορούση ήταν αδελφή του λογίου Γεωργίου Ρουσιάδη.

² Πρόκειται για το Ελληνικό Εκπαιδευτήριο του Γρ. Παππαδόπουλου στην Αθήνα, τη διεύθυνση του οποίου το 1869-1870 ανέλαβε ο Μαργαρίτης Δήμιτσας.

³ Νικ. Δελιαλή, *Διαθήκαι ενεργετών της πόλεως Κοζάνης*, σ.15.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Ο Κωνσταντίνος Τακιατζής ανέλαβε και υπηρέτησε πολλά κοινοτικά αξιώματα και υπήρξε πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου «Φοίνιξ» που συστάθηκε το 1873. Μετά το 1880 αποτραβήχτηκε από τα κοινά.

Πέθανε στις 20 Ιουνίου το 1896 αφήνοντας ένα μεγάλο φιλανθρωπικό έργο⁴. Με τη διαθήκη του αφήνει κληρονόμο του τον ανιψιό του Κωνσταντίνο Ν. Ατλαζή (σε ορισμένα έγγραφα αναφέρεται Ατλάζης) και κληροδοτεί ακίνητο για την ανέγερση ναού στο όνομα του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Για την ίδρυση νεκροταφείου δίπλα στον ναό του Αγίου Γεωργίου είχε αφήσει 500 Οθωμανικές λίρες, ενώ προηγουμένως είχε παραχωρήσει μέρος ενός μεγάλου αμπελιού, για να χρησιμοποιηθεί ως νεκροταφείο. Συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των συνδρομητών σε πολλά βιβλία που εκδόθηκαν στην εποχή του⁵.

Στο αρχείο του, που υπάρχει στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης, σώζεται αλληλογραφία, από την οποία μπορούμε να αντλήσουμε σημαντικές πληροφορίες για την εποχή του, οι οποίες αφορούν κυρίως τις πόλεις Κοζάνη, Καστοριά και Σιάτιστα.

⁴ Π. Λιούφη, *Ιστορία της Κοζάνης*, σ.319-320.

⁵ Συμπεριλαμβάνεται στους συνδρομητές του βιβλίου *H Αυρηλιανή Παρθένος* του Δ. Αργυριάδη ως έφορος Σχολείων Κοζάνης. Επίσης, τον συναντούμε συνδρομητή στο *Λεξικόν Γεωγραφικόν* του Δ. Αργυριάδη.

Η Σιάτιστα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα

Η Σιάτιστα στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ήταν μια αμιγώς ελληνική πόλη 5000 κατοίκων με 850 περίπου σπίτια, που τα περισσότερα ήταν στέρεα χτισμένα, με πολεμιστρες, εφοδιασμένα με πηγάδια και αποθήκες και περιβάλλονταν από κήπους με οπωροφόρα δέντρα, στους οποίους καλλιεργούνταν και λαχανικά¹. Τα περισσότερα από τα σπίτια αυτά σώζονταν μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα.

Η πόλη της Σιάτιστας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα δεν γνωρίζει την ακμή του προηγούμενου αιώνα, δεν κτίζονται πλέον μεγάλα επιβλητικά Αρχοντικά, σώζονται όμως αυτά που κτίστηκαν τον προηγούμενο αιώνα.

Οι κάτοικοι της Σιάτιστας στα μέσα του 19ου αιώνα ασχολούνται με το μικρεμπόριο, τη βιοτεχνία και την αμπελουργία². Τα κρασιά της είναι φημισμένα, εντυπωσιάζουν τους περιηγητές και γι' αυτό όλοι οσοι επισκέφτηκαν την περιοχή τα αναφέρουν στα βιβλία τους³, πωλούνται δε σε πόλεις της Μακεδονίας και της Ηπείρου, εξάγονται σε πόλεις των Βαλκανίων και της Μεσευρώπης και συμπεριλαμβάνονται στις σελίδες

¹ Βασίλειος Νικολαΐδης, *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, σ.238.

• ² Κωνστ. Α. Βακαλόπουλος, *Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή των πασαλικίου Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου αιώνα*.

• Δ. Αργυριάδης, *Λεξικόν Γεωγραφικόν*.

³ Το 1857 επισκέφθηκε την Κοζάνη ο Γερμανός περιηγητής Heinrich Barth και στο βιβλίο του *Reise durch das Innere der Europaischen Turkei*, σ.165, γράφει: «Όταν έφυγα από τον Μητροπολίτη, ο οποίος ονομάζεται Ευγένιος, και, έχοντας επιστρέψει στο χάνι μου, κατανάλωσα το φτωχικό μου δείπνο, μου έφεραν δύο επισκέπτες του προαναφερθέντα, ως δώρο σε φιλοξενούμενο, δύο μεγάλα διπλά μπουκάλια εξαιρετικό λευκό κρασί, το φημισμένο ήλιουμένον, που παράγεται στη Σιάτιστα, και ένα είδος πίτας».

Η ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

σπουδαίων οινολογικών βιβλίων⁴. Τη χρονική περίοδο 1852-1861, εποχή κατά την οποία γράφηκαν οι επιστολές, ανεγέρθηκε η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου⁵ και το καμπαναριό της Χώρας, ενώ προετοιμάστηκαν και δύο άλλα επίσης σπουδαία έργα, το καμπαναριό της Γεράνειας και το κτήριο που στέγασε την Αστική Σχολή της Χώρας.

Στην πόλη την εποχή της αλληλογραφίας είναι βέβαιο ότι λειτουργούσαν δύο Αστικές Σχολές, μία στη Γεράνεια και μία στη Χώρα. Επίσης, λειτουργούσε και κοινή Ελληνική Σχολή⁶, στην οποία φοιτούσαν περίπου ογδόντα μαθητές⁷.

Το κτήριο το οποίο χρησιμοποιούνταν για την Ελληνική Σχολή ήταν το σπίτι της μεγάλης ευεργέτιδας Βασιλικής Νικολάου, η οποία, όταν περιεβλήθη το μοναχικό σχήμα, ονομάστηκε Βαρβάρα. Το σπίτι αυτό το 1840 με πρόταση του νεαρού εκπαιδευτικού Αθανασίου Αργυριάδη ανακαινίστηκε⁸ και κατέστη υπέρλαμπρο. Σ' αυτό στεγαζόταν η Ελληνική Σχολή μέχρι το 1888 έτος κατά το οποίο κατεδαφίστηκε και στη θέση του ανεγέρθηκε το Τραμπάντζειο Γυμνάσιο.

⁴ π.χ. *Topographie de tous les vignobles connus* του Γάλλου οινοποιού και πρωτοπόρου συγγραφέα βιβλίων με θέμα τα κρασιά André Jullien στην έκδοση του 1866 (σ. 449), και στο βιβλίο του Thomas George Shaw με τίτλο *Wine, the Vine and the Cellar* (σ.415), στην έκδοση του 1863.

⁵ Την πληροφορία την έχουμε από την «Αυτοσχέδια διατριβή περί Σιατίστης», με ημερομηνία 17 Μαρτίου 1855, την οποία δημοσίευσε ο Αθανάσιος Αργυριάδης στην εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 845, της 30ης Απριλίου 1855, όπου ο συγγραφέας αναφέρεται στον Μάρκο Γ. Ζήση, Σιατιστινό, ο οποίος τότε διέμενε στο Βαλκανέστι της Βλαχίας και ποικιλοτρόπως ευεργετούσε την πατρίδα του. Μεταξύ των ευεργεσιών του συμπεριλαμβάνεται και η δωρεά 2500 γροσίων για τον νεόδμητο ναό του Αγίου Αθανασίου.

⁶ Λίγα χρόνια αργότερα για κάποιο χρονικό διάστημα (1868-1872) λειτούργησαν δύο Ελληνικές Σχολές (Γεράνειας και Χώρας).

⁷ Αθ. Αργυριάδη, **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 845, 30ης/4/1855.

⁸ **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 845, 30ης/4/1855.

Τα σχολεία τα φρόντιζαν και τα χρηματοδοτούσαν οι εκκλησιαστικές και κοινωνικές αρχές⁹. Οι οικονομικοί πόροι των Σχολείων εξασφαλίζονταν από τα ενοίκια της Τσερβένας,¹⁰ τους τόκους από μετοχές και ομολογίες, τας προσόδους εκ της πωλήσεως των γκιουνμίων¹¹ καθώς και από δωρεές και κληροδοτήματα. Πολλές φορές ούμως οι πόροι αυτοί δεν ήταν αρκετοί για να συντηρήσουν τα σχολεία, οι μισθοί των δασκάλων ήταν χαμηλοί και καταβάλλονταν καθυστερημένα¹². Για την πρόσληψη των δασκάλων αρμόδια ήταν η Εφορία των σχολείων, τα μέλη της οποίας διορίζονταν με διαδικασίες για τις οποίες δεν εντοπίσαμε σαφείς πληροφορίες.

Οι φωτογραφίες που ακολουθούν δίνουν μια εικόνα της Σιάτιστας του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα.

Εικόνα 5. Οικογένεια Αναστασίου Σπύρου, Σιάτιστα 6/7/1892.

⁹ Α. Δάρδας, *Ιδρυση και λειτουργία του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την εποπτεία της εκκλησίας*, σ.98.

¹⁰ **Τσερβένα:** οροπέδιο καλλιεργήσιμο με βοσκοτόπια, νοτιοανατολικά της Σιάτιστας, στη βόρεια πλευρά του Μπούρινου.

¹¹ Ο Γ. Θ. Γκανούλης στο άρθρο του «*Η Διοικητική Οργάνωσις της Σιατίστης κατά την Τουρκοκρατία*», Λεύκωμα **Σιατιστέων Μνήμη**, σ. Α78, αναφερόμενος στους οικονομικούς πόρους των Σχολικών Εφορειών της Σιατίστης αναφέρει και: τας προσόδους εκ της πωλήσεως των γκιουνμίων (δηλ. των εσφραγισμένων δοχείων των δέκα περίπου οκάδων προς μέτρησιν του πωλουμένου οίνου).

¹² Ζυγούρης Φίλιππος, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αυτής*, σ. 260.

Η ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 6. Παύλος και Μαρία Σόμπολου. Σιάτιστα, μέσα του 19ου αιώνα.

Εικόνα 7. Χριστόδουλος Ι. Ζωγράφος και η σύζυγός του.
Σιάτιστα, 12/7/1865.

Η ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 8. Το "Σχολείο του Ιωνά", σύμφωνα με τη δήλωση της κατόχου της φωτογραφίας κ. Νίνας Δάρδα, ιατρού.

Εικόνα 9. Οι μαθηταί της Ζ' περιόδου του εν Θεσσαλονίκη Διδασκαλείου, 1885.

**ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ,
ΑΡΧΙΕΡΕΑΣ ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ (1852-1863)**

Εικόνα 10. Μελέτιος Σμυρναίος, Αρχιερέας Σισανίου και Σιατίστης (1852-1863).

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΕΑΣ ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

Κατά την περίοδο που εξετάζουμε μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης ήταν ο Μελέτιος από τη Σμύρνη, ο οποίος είχε και πολύ καλή μουσική παιδεία.¹ Πριν έρθει στη Σιάτιστα ήταν επίσκοπος Πλαταμώνος².

Σύμφωνα με τις εφημερίδες ο Μελέτιος στη Σιάτιστα ήρθε στις 19 Ιουνίου 1852³ και οι κάτοικοι της πόλης τού επιφύλαξαν θερμή υποδοχή. Πλήθος λαού βγήκε στην είσοδο της πόλης, για να τον προϋπαντήσει, ενώ πάνω από τετρακόσιοι μαθητές των Αλληλοδιδακτικών Σχολείων και της Ελληνικής Σχολής, παρατεταγμένοι σε γραμμές, έψελναν αρμονικά ένα άσμα της υποδοχής. Μετά την τελετή της υποδοχής ο κόσμος, με τους ιερείς προπορευόμενους, έφτασε στη Μητρόπολη του Αγίου Δημητρίου, όπου τον περίμενε κι εκεί πλήθος κόσμου. Στο ναό ο Ποιμενάρχης εξεφώνησε λόγον κατάλληλον εις την περίστασιν ταύτην και κατανυκτικώτατον, πλήρη πατρικών νουθεσιών και προτροπών.

Στην αρχή της αρχιερατείας του ο Μελέτιος αντιμετώπισε σοβαρές δυσκολίες στην είσπραξη της οικονομικής ενίσχυσης που

¹ Εγραψε Μουσικόν Εγχειρίδιον, το οποίο εκδόθηκε το 1864 από τον Αβράμιο Θεοχαρίδη. Ο πλήρης τίτλος είναι: *Μουσικόν εγχειρίδιον: περιέχον μαθήματα τινά της εκκλησιαστικής ακολουθίας / μελοποιηθέντα παρά του Πανιεροτάτου Μητροπολίτου Αγίου Σισανίου κ. Μελετίου, νυν πρώτον εκδοθέντα παρά Αβραμίου Θεοχαρίδου εγκρίσει και αδεία της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Εν Κωνσταντινούπολει : Τύποις της Μουσικής Ανθολογίας η «Εντέρπη», 1864.*

² Αν. Δάρδας, *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, σ.78. Στην εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 22ας/2/1852, υπάρχει ανταπόκριση από Κωνσταντινούπολη, με ημερομηνία 19/2/1852, στην οποία αναφέρεται ότι διόρισαν στη χρηεύουσα επαρχία Σισανίου τον επίσκοπο Πλαταμώνος Μελέτιο. Ο Μελέτιος πολύ πιθανόν, πριν γίνει επίσκοπος Πλαταμώνα, να ήταν Ιεροδιάκονος και διδάσκαλος Αίνου. Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. Αν. Δάρδας, *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, σ.84.

Ο Τρ. Ευαγγελίδης στο βιβλίο *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας* τόμος 1, σ.64, αναφέρει ως διδάσκαλο Αίνου κατά την περίοδο 1804-1808 τον Μελέτιο Μυτιληναίο. Επίσης, στους συνδρομητές του βιβλίου Γόλδσμιθ, *Ιστορία της Ελλάδος*, μεταφρασθείσα υπό Δημητρίου Αλεξανδρίδου, αναφέρεται συνδρομητής: *Μελέτιος Ιεροδιάκονος Αίνου*.

³ **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο της 18ης/7/1852.

έδινε ο κλήρος και ο λαός με την ευκαιρία της εγκαθίδρυσης των μητροπολιτών, με αποτέλεσμα να ζητήσει τη βοήθεια του Πατριάρχη και της Συνόδου⁴. Φαίνεται όμως ότι τα προβλήματα αυτά ξεπεράστηκαν και στην εποχή του επιτελέστηκε σημαντικό έργο. Το 1863 ο Μελέτιος κλήθηκε ως συνοδικός και έφυγε στην Κωνσταντινούπολη. Την Κυριακή του Πάσχα, πριν φύγει για τη θέση του συνοδικού, αποχαιρέτησε το ποίμνιό του με μία ιδιαίτερα συγκινητική ομιλία, ενώ οι έφοροι των σχολείων της Σιάτιστας επιφόρτισαν τον Ν. Γεωργιάδη⁵ να απαντήσει με κατάλληλη

⁴ Ο Νικόλαος Δελιαλής δημοσίευσε στο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ 26 (1956) του Ν. Σφενδόνη δύο πατριαρχικά έγγραφα από την Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης, που εστάλησαν το μεν πρώτο τον Μάιο του 1853 από τον Πατριάρχη Γερμανό τον Δ΄ και το δεύτερο τον Ιανουάριο του 1854 από τον Πατριάρχη Ανθιμό τον ΣΤ΄, τα οποία αποτελούν εντολές των Πατριαρχών προς τους Χριστιανούς της επαρχίας Σιάτιστης να καταβάλουν στον νέο τους Αρχιερέα την παρεχόμενη από τους χριστιανούς και τον κλήρο οικονομική ενίσχυση. Από τη δεύτερη επιστολή πληροφορούμαστε ότι οι χριστιανοί δεν μπόρεσαν να πληρώσουν την οικονομική αυτή ενίσχυση «διά τινάς τοπικάς ανησυχίας» και τον Ιανουάριο του 1854 ήταν πλέον «συν Θεώ ήσυχοι». Τα προβλήματα και οι διαφωνίες μεταξύ Χριστιανών και κλήρου φαίνονται και στην αλληλογραφία Αργυριάδη-Τακιατζή. Σε γράμμα που έστειλε ο Αργυριάδης στον Τακιατζή στις 7 Οκτωβρίου 1852 γράφει: «μανθάνομε θετικώτατα, ότι οι τρεῖς Αρχιερεῖς Καστορίας, Σισανίου και Κορυτσᾶς ἐπαπειλοῦνται νά χάσουν τάς ἐπαρχίας των ἀν δέν πείσουν τούς χριστιανούς των». Σε άλλο γράμμα, με ημερομηνία 14 Νοεμβρίου 1852, γράφει: «Πτώσις τοῦ Καστορίας, Σισανίου, Κορυτσᾶς ὅχι τόσον θετικόν / τήν τοῦ Πατριάρχου ἐπληροφορήθητε ἡ τελεία ἄφεσις ἡ ὡς 120000 γρ. κατά πενταετίαν εἰς τρεῖς ἐπαρχίας / Γενικόν μένος κατά τοῦ Αρχιερέως μας. γογκυσμός κατ' αὐτοῦ στηλήτευσις τοῦ Αρχιδιακόνου του», ενώ στο ίδιο γράμμα παρακάτω γράφει: «καί τέλος Σύμφωνος ἀπόφασις εἰς ἐναντίαν περίστασιν νά προστέξωμεν εἰς τήν Ἀγγλικήν Ἐκκλησίαν φυλάττοντες τά δόγματά μας ... ἄλλοτε πλειότερα».

⁵ Ο Νικόλαος Γεωργιάδης γεννήθηκε στη Σέλιτσα (Εράτειρα) <Εράτυρα>, άκουσε τα εγκύλια μαθήματα στα σχολεία της Σέλιτσης και Σιάτιστης και κατόπιν μετέβη εις Αθήνας, για να λάβει ανώτερη μόρφωση. Άκουσε τα μαθήματα της Ιατρικής επιστήμης και αναγορεύθηκε διδάκτωρ αυτής. Επειδή ορέγετο να αποκτήσει ευρωπαϊκή μόρφωση, μετέβη στους

αντιφώνηση. Τόσο την αποχαιρετιστήρια ομιλία του Μελετίου όσο και την αντιφώνηση έστειλαν οι έφοροι για δημοσίευση στην εφημερίδα **OMONOIA**.⁶ Στην ομιλία του αυτή ο Μελέτιος εκφράζεται σαν να διαισθανόταν τον θάνατό του, άλλωστε πρέπει να ήταν και προχωρημένης ηλικίας. Στην αρχή της ομιλίας του αναφέρεται στις καλές σχέσεις που είχε με το ποίμνιό του τα ένδεκα χρόνια που έζησε μαζί τους και στη θλίψη που αισθάνεται τώρα που τους αποχωρίζεται, ενώ στη συνέχεια αναφέρεται στο μάταιο και πρόσκαιρο της ζωής και στο αναπόφευκτο του θανάτου και ζητάει από όλους τους χριστιανούς, κληρικούς και λαϊκούς, μικρούς και μεγάλους, άντρες και γυναίκες, παρόντες και απόντες, να τον συγχωρέσουν για όσα ως άνθρωπος ενόλισθος αμάρτησε προς αυτούς, είτε εν γνώσει του, είτε εν αγνοία του, τους πίκρανε, τους λύπησε, τους ψύχρανε. Επίσης στην ομιλία αυτή είπε πως και ο ίδιος ως αμαρτωλός και ανάξιος και ελάχιστος μεταξύ των Αρχιερέων τους συγχωρεί και τους ευλογεί από ψυχής και καρδίας και απευθύνει δέηση στον Ιησού Χριστό, όπως αναπέμψει τη θεία χάρη Του σ' αυτούς και τους χαρίσει όλα τα επίγεια αγαθά και την απόλαυση της Ουρανίου Βασιλείας Του. Αφού έδωσε πολλές συμβουλές και ευχές στο ποίμνιο του, απευθύνθηκε στους προκρίτους και τους προέτρεψε για την καλή διατήρηση των κοινών υποθέσεων της πατρίδος, καθώς και στους εφόρους των «εκπαιδευτικών καταστημάτων», τους οποίους προέτρεψε να επισκέπτονται συχνά τα σχολεία, γιατί με την παρουσία τους ενθαρρύνονται μαθητές και δάσκαλοι. Το ίδιο συγκινητική ήταν και η απάντηση των εφόρων των σχολείων της πόλης δια του αντιπροσώπου των Ν. Γεωργιάδη. Το κείμενο υπογράφουν οι

Παρισίους, και μείνας (αφού έμεινε) εκεί επί ολίγον χρόνον, επέστρεψε στην πατρίδα του και εγκατεστάθη μονίμως στην Σιάτιστα, όπου συνεζεύχθη τη θυγατέρα του Μάκατσιου ή Γκίμπα. Ο Γεωργιάδης εξυπηρέτησε (υπηρέτησε) τη Σιάτιστα και ως έφορος των σχολείων, στα οποία απαιτούσε να επικρατεί τάξη και ακρίβεια στην εκτέλεση των καθηκόντων εκ μέρους των διδασκάλων, <από> τους οποίους ζητούσε να είναι τύπος και υπογραμμός στο καθετί του βίου των, ώστε να χρησιμεύουν ως καλό παράδειγμα στην κοινωνία, Ζυγούρης Φίλιππος, Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αυτής, σ.554.

⁶ **OMONOIA**, φύλλα της 18ης/5/1863 και 29ης/5/1863.

έφοροι Δούκας Δ. Σαχίνη, Νικόλαος Γ. Μάρκου, Χριστόδουλος Ιω. Δέμπας, Ναούμ Κ. Λαζάρου, Θεόδωρος Γ. Μουσταφά, Νικόλαος Δ. Κουκούλη⁷.

Ο Μελέτιος δεν γύρισε στη Σιάτιστα, πέθανε στο Φανάρι στις 16 Μαΐου 1864⁸. Την επομένη έγινε η κηδεία του παρουσία του Πατριάρχη και όλων των μελών της Ιεράς Συνόδου και μεγάλου πλήθους, που ανάμεσά του διακρινόταν και το προεδρείο του «Μουσικού Συλλόγου», μέλος του οποίου ήταν και ο Μελέτιος. Μέχρι και λίγες ημέρες πριν τον θάνατό του, όπως προκύπτει από τον τύπο της εποχής, ήταν παρών σε διάφορες εκδηλώσεις και εκπλήρωνε τις υποχρεώσεις του ως συνοδικός, γεγονός που επιβεβαιώνει την πληροφορία που έχουμε από τον Μαργαρίτη Τουμπαλίδη ότι πέθανε εντός τριών ημερών προσβληθείς από οξείαν νόσου⁹. Έργα που έγιναν στη Σιάτιστα κατά την περίοδο της Αρχιερατείας Μελετίου είναι το καμπαναριό της Χώρας, το 1856, το καμπαναριό της Γεράνειας, το 1862, η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (γύρω στο 1855) και η Αστική Σχολή Χώρας, το 1863.

Μια πράξη του Μελετίου αποδείχτηκε ιδιαίτερα σημαντική για την εξασφάλιση οικονομικών πόρων για την Ελληνική Σχολή Σιατίστης: «....ο Μελέτιος είχε την έμπνευση να παραλάβει την κινητήν περιουσίαν των Σχολείων, η οποία συνέκειτο εις χρεώγραφα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Αυλικαί ομολογίαι καλούμενα, πληρώσας το αντίτιμον αυτών εις το ακέραιον και να παραδώσει αυτάς προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον, του οποίου επέκειτο η πτώχευσις, απέναντι χρέους του. Δια των χρημάτων τούτων ηγοράσθησαν τότε κατά πρώτον μετοχαί της ΕΤΕ ως περιουσία των σχολείων»¹⁰.

⁷ ΟΜΟΝΟΙΑ, φύλλο 29ης/5/1863.

⁸ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ και ΒΥΖΑΝΤΙΣ, φύλλο 20ης/5/1864.

⁹ Αν.Δάρδας, *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, σ.84.

¹⁰ Α.Α.Κανατσούλης, *Ιστορικά Σιατίστης. Ο ιερός ναός των Αγίου Δημητρίου. Η ιεραρχία των μητροπολιτών*, εφημ. «Βόρειος Ελλάς», φύλλο 149, 23ης-3-1930, σ. 4. Πρώτη αναφορά στο δημοσίευμα του Α. Κανατσούλη γίνεται από τον Α. Δάρδα στο βιβλίο του: *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, Θεσσαλονίκη 2006, σ.79, υποσημείωση 237.

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΕΑΣ ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

Ο Μελέτιος είχε αδελφή Διαμάντω και ανιψιά Στυλιανή, κόρη της Διαμάντως, που ζούσαν στη Σιάτιστα και μετά τον θάνατο του Μελετίου δεν έφυγαν, αλλά παρέμειναν στην πόλη. Με συμφωνητικό παραχώρησαν στη μονή Ζάβορδας 100 οθωμανικές λίρες και πολλά αντικείμενα αξίας με την προϋπόθεση να μένουν στο μετόχι που είχε η μονή στη Σιάτιστα (τ' Βακ' το μετόχι) και να τους παρέχονται τα απαραίτητα αγαθά για τη διατροφή τους, τα οποία καταγράφονται ακριβώς στο συμφωνητικό¹¹.

¹¹ Το συμφωνητικό δημοσιεύτηκε από τον μητροπολίτη Γρεβενών Σέργιο Π. Σιγάλα στο βιβλίο *Ιερά μονή οσίου Νικάνορος (Ζάβορδας) και το κειμηλιοφυλάκειο αυτής*, Γρεβενά 1991.

**Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ**
(μέσα από την αλληλογραφία του με τον Κ. Τακιατζή)

Λίγους μήνες μετά τον ερχομό του Μελετίου στη Σιάτιστα αναλαμβάνει τη σχολαρχία της Ελληνικής Σχολής της Σιάτιστας ο Δημήτριος Αργυριάδης¹. Οι πληροφορίες που είχαμε μέχρι τώρα έλεγαν ότι ο Αργυριάδης έφυγε από την Ελληνική Σχολή Κοζάνης το 1853. Η αλληλογραφία όμως δείχνει ότι ήδη από το καλοκαίρι του 1852 ήταν στη Σιάτιστα, όπου παρέμεινε ως το 1858², έφυγε για τρία χρόνια στην Κοζάνη, όπου υπηρέτησε πάλι ως σχολάρχης, και επανήλθε στην πατρίδα του το 1861 καθώς, όπως ο ίδιος γράφει σε κάποιες επιστολές, κινδύνευαν οι σταθεροί πόροι της Σχολής³ και αναφέρεται πιθανόν στα εισοδήματα από τα ενοίκια της Τσερβένας ως βισκοτόπου, τα οποία αποτελούσαν τον κύριο σταθερό πόρο της Σχολής.

¹ Ο Δ.Αργυριάδης ως σχολάρχης είχε ξαναέρθει στη Σιάτιστα το 1832. Δεν έμεινε όμως για πολύ, καθώς ήρθε σε σύγκρουση με τον τότε αρχιερέα Ιωαννίκιο. Την πληροφορία έχουμε από τον ίδιο τον Αργυριάδη στο βιβλίο του *Πύρραμος και Θίσβη*. Άλλα και με τον αρχιερέα Μελέτιο, στην αρχή τουλάχιστον, οι σχέσεις του δεν ήταν στενές. Ο ίδιος ο Δημήτριος στις 19 Νοεμβρίου 1853 γράφει: «...διότι ἔγώ ἐπειδή μετά τοῦ Δεσπότου μας δέν ἔχω ἐκ πρώτης ἀρχῆς στενήν συναναστροφήν καὶ σχέσιν...»

² Δεν αποκλείεται ενδιαμέσως να πήγε για λίγο στην Καστοριά, καθώς υπάρχει απόδειξη παραλαβής 1250 γροσίων του Ελληνοδιδασκάλου Δ. Αργυριάδου με ημερομηνία 25 Ιούνιου 1855, Ηλιάδου Τάχου, διδακτορική διατριβή, *Oι δομές της κοινοτικής εκπαίδευσης στις εκκλησιαστικές επαρχίες Κοζάνης, Σισανίου, Καστοριάς και Μογλενών κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα*, σ.96 και 129.

³ Το αναφέρει σε επιστολές που έστειλε την 11ην Αυγούστου 1861 και 26η Σεπτεμβρίου 1861.

Με την εγκατάστασή του στη Σιάτιστα ο Αργυριάδης άρχισε να αλληλογραφεί με τους κοζανίτες φίλους και συναδέλφους του. Πολλές από τις επιστολές που έστειλε ο Αργυριάδης στους φίλους του και στον Αρχιερέα Κοζάνης Ευγένιο σώζονται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Ειδικά από την αλληλογραφία του με τον Κωνσταντίνο Δ. Τακιατζή σώζονται 52 επιστολές και μέσα από αυτές αντλούμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη Σιάτιστα, την Καστοριά και την Κοζάνη καθώς και για άλλες πόλεις της Μακεδονίας. Επίσης αντλούμε πληροφορίες για ανθρώπους που έζησαν την περίοδο εκείνη και για τα προβλήματα της εποχής τους. Στην παρούσα εργασία θα περιοριστούμε σε πληροφορίες που αφορούν στην ζωή ενός δασκάλου που ζούσε στην πόλη μας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

Αν και η αλληλογραφία που εξετάζουμε αφορά σε συγκεκριμένο δάσκαλο, τον δάσκαλο Αργυριάδη, σημειώνουμε ότι παρόμοια προβλήματα βίωναν όλοι οι δάσκαλοι της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας στα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα, καθώς οι συνθήκες ζωής και εργασίας ήταν οι ίδιες. Όμως κάποιες ιδιαίτερες προσωπικές και οικογενειακές στιγμές κάνουν τη ζωή του κάθε ανθρώπου ξεχωριστή και ο Αργυριάδης πραγματικά βίωσε πολλές τέτοιες ξεχωριστές στιγμές, τις οποίες περιγράφει ή εκμυστηρεύεται στον φίλο του Κ. Τακιατζή.

Στα μέσα του 19ου αιώνα, εποχή στην οποία πραγματοποιήθηκε η αλληλογραφία, τα σχολεία στη Μακεδονία δεν ήταν πολλά και η εύρεση θέσης δασκάλου δεν ήταν πάντα εύκολη. Οι δάσκαλοι της εποχής εκείνης εργάζονταν στα σχολεία τα οποία συντηρούνταν από τις Κοινότητες, στα ελάχιστα ιδιωτικά σχολεία που λειτούργησαν⁴, όπως επίσης και ως οικοδιδάσκαλοι. Μια τέτοια δυνατότητα να εργαστεί ως οικοδιδάσκαλος δόθηκε και στον Δημήτριο το 1853,

⁴ Στην ΑΜΑΛΘΕΙΑ της Σμύρνης, φύλλο 26ης/6/1853, βλ. εικόνα 13 στο τέλος του κεφαλαίου, προαναγγέλλεται η σύσταση Ελληνικού Παιδαγωγείου στα Βιτώλια από τους Μαργαρίτη Δήμιτσα και Κων/νο ΠαπαΝαούμ, το οποίο πράγματι ιδρύθηκε και λειτούργησε μέχρι το 1859. Ιδιωτικό σχολείο είχε ιδρύσει και ο Δ. Αργυριάδης στο Βουκουρέστι, την ίδρυση του οποίου αναφέρει ο ίδιος ο Δημήτριος στην εφημερίδα *Ο Ζέφυρος του Ιστρου*, φύλλο 46, 26ης/2/1842.

όπως φαίνεται σε επιστολή του προς τον Τακιατζή, την οποία έστειλε στις 30 Μαρτίου 1853 και γράφει τα εξής:

πεζός πάλιν ἐκ Σερρῶν προχθές διά τῆς πόλεως Σας ἥλθε πρός τόν ἐδῶ Δεσπότην μας διά νά δώσω τόν λόγον μου νά ύπάγω εἰς Σέρρας οἰκοδιδάσκαλος μετά τοῦ ἀδελφοῦ μου ἔχοντος ὑπ' αὐτόν καὶ ἄλλους τρεῖς ὅστις καὶ ἀποστελλόμενος μέ γράμματα τῶν ἐκεῖ προκρίτων καὶ τοῦ ἀγίου Σερρῶν πρός ἐμέ τε καὶ τόν ἐδῶ Δεσπότην μας: εἶναι ἀμφιρρέπον· οἱ ἐδῶ ἴδικοί μας συνέρχονται σωριδόν, διά νά μέ πείσουν τουλάχιστον νά μείνω καὶ μετά Σεπτέμβριον ἐδῶ καὶ δεύτερον τούς εἰδοποιῶ τό ἀποβησόμενον, ἐπειδή οἱ ἐκ Σερρῶν συγκαταίθενται νά ύπάγω καὶ τόν Σεπτέμβριον.

(Από μια άλλη επιστολή που ακολούθησε φαίνεται πως ο Δημήτριος τελικά δεν δέχθηκε την πρόταση των Σερρών, γιατί οι συμπατριώτες του τού πρόσθεσαν άλλα χίλια γρόσια στον μισθό του).

Ο μισθός των δασκάλων δεν ήταν εξασφαλισμένος και ο δάσκαλος, για να επιβιώσει, ασκούσε παράλληλα και άλλα επαγγέλματα. Από το περιεχόμενο των επιστολών του Δ. Αργυριάδη προς τον Κ. Τακιατζή, προκύπτει ότι την περίοδο που ήταν ο Αργυριάδης σχολάρχης στη Σιάτιστα ασχολήθηκε και με την αμπελουργία, το μικρεμπόριο δαμάσκηνων, πιστολιών και ενδεχομένως και άλλων ειδών. Επίσης συντηρούσε στο σπίτι του οικότροφους μαθητές, τους οποίους φρόντιζε στα μαθήματά τους, ήταν δε και κάτοχος ποσοστού σε κάποιο μύλο.

Παραθέτουμε αποσπάσματα επιστολών του δασκάλου Αργυριάδη προς τον φίλο του Τακιατζή, που δείχνουν τις ποικίλες επαγγελματικές ασχολίες του.

Αποσπάσματα σχετικά με την αμπελοκαλλιέργεια είναι τα εξής:

7 Οκτωβρίου 1852

Ἐβράδυννα ν' ἀπαντήσω εἰς τό φιλικόν μοι ἀπό 29 τοῦ παρελθόντος γράμμα Σας, ἐξ αἰτίας τοῦ πολυασχόλου καὶ μετρίως εὐτυχοῦς τρύγου μας, τόν ὁποῖον σήμερον τελειώνω· ενῶχομαι δέ αἰσιωτέρως νά τελειώσητε καὶ ύμεῖς.

26 Σεπτεμβρίου 1855

ἔνεκα τοῦ τρύγου μας, ὅστις δέν εἶναι εὐάρεστος ἐφέτος δέν δύναμαι νά ἔκταθῶ περὶ πλείονα.

Το εμπόριο των δαμάσκηνων φαίνεται ότι απασχόλησε πολύ τον Δημήτριο Αργυριάδη το 1854, καθώς στις 24 Σεπτεμβρίου 1854 έγραψε:

ὅ δέ Αλήμπεης καὶ Γαλήμπεης δέν γνωρίζω ἂν εἰς τὴν Κερασίαν θέλουν παραχειμάσει ἢ εἰς Σέρβια ἢ θέλουν ἐπιστρέψει. ταῦτα ἐπιθυμῶ νά πληροφορῶμαι ἐνίστε, διότι ως γνωρίζετε εἴμαι ἐνασχολημένος εἰς τό ἐμπόριον τῶν Δαμασκήνων καὶ διψῶ τάς τοιαύτας πληροφορίας, τάς θετικωτέρας τούλάχιστον.

Αναφορές στα πιστόλια και στις προσπάθειες να τα πουλήσει εντοπίσαμε σε αρκετές επιστολές. Ενδεικτικά παρουσιάζουμε τα παρακάτω:

21 Αυγούστου 1853

Σᾶς πέμπω τά ἐπιστόλια περὶ ὃν σᾶς προέγραψα. ἐκ πρώτης θεωρίας καὶ ἔραστής τῶν ὅπλων βλέπεις τὴν ἀξίαν των. οἱ πυράπται τον (τζακμάκια) εἶναι ως ὠρολόγιον. περιέχουν μηχανήν, ἵτις δουλεύεται διά τοῦ κάτωθεν αὐτῶν ἡμικυκλίου ὅθεν ἀναβαίνει ἢ καταβαίνει ὁ λύκος..... τό σίδηρόν τα εἶναι περίφημον, διατρυπᾶ σίδηρον ἐνός δακτύλου πάχονς. ἡ τιμὴ των εἶναι 3 χρυσᾶς τουρκικάς λύρας. τό οιόθεν ἐπεθύμουν καὶ εὐχομαι, ό ἀγοραστής νά εἶναι χριστιανός καὶ ὅχι Τούρκος. Λάβετε τὴν καλωσύνην λοιπόν νά φροντίσητε καὶ μ' ὑποχρεώσητε.

9 Οκτωβρίου 1853

Ἐλαβον τὴν ἀπό 6^η: τοῦ ἥδη ποθητήν μοι ἐπιστολήν Σας ἐξ ἡς τά τῆς μυριεύκτου μοι ἀγαθῆς ὑγείας Σας πληροφορηθείς ὑπερήσθην. Σᾶς εὐχαριστῶ διά τὴν ὄποιαν ἐλάβετε πρόνοιαν ὑπέρ τοῦ διά Θεσσαλονίκην γράμματός μου περὶ τῶν ἐπιστολίων μου. ἡ τελευταία τιμὴ εἶναι ἡ τὴν ὄποιαν σᾶς προέγραψα 3: λίρες τουρκικαὶ ἢ 300: γρόσια εἰς φερμανλί: νόμισμα. ως τρέχουν καὶ παρ' ἡμῖν ἥδη εἶναι ἀκριβώτερα, διότι ἐμοὶ κοστίζουν σχεδόν 45: φιορίνια...

15 Μαρτίου 1854

Ἄξιότιμε φίλε Κύριε Κωνστ.Δ. Τακιατζῆ

Ἐπί ποδός γράφων ἐρευνῶ πρωτίστως τά τῆς εὐκταίας μοι ἀγαθῆς ὑγείας Σας. Πρός τόν ἐπιδότην τοῦ παρόντος μου δότε παρακαλῶ τά ἐπιστόλια μου καὶ μοί ἔρχονται ἀσφαλῶς.

Οι αρχειακές πηγές δείχνουν πως στην πόλη που δίδασκε ο Αργυριάδης έρχονταν μαθητές και από άλλες πόλεις, για να φοιτήσουν στη Σχολή που δίδασκε αυτός. Στο αρχείο Τακιατζῆ υπάρχει επιστολή (Λ. 21886) του σύγαμπρου του Ι. Νεμόζια από την Καστοριά, με ημερομηνία 28 Απριλίου 1852, όπου ο Νεμόζιας γράφει πως θα στείλει τον γιό του Χριστόδουλο στην Κοζάνη, για να ἔξακολονθήσῃ τα μαθήματά του στον Αργυριάδη. Ο καταφυγιώτης φιλόλογος Ιωάννης Τσικόπουλος, αφού διδάχτηκε τα πρώτα γράμματα στην πατρίδα του, διψών για ανώτερη παιδεία, μετέβη στη Σιάτιστα, όπου δίδασκε ο Δ. Αργυριάδης. Ο Ι. Δ.(έλλιος) στη νεκρολογία του για τον Ιωάννη Τσικόπουλο στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου Αθηνών, Αθήναι 1913, σ. 238, γράφει: *Χωρίς να είναι φιλόλογος και ελληνιστής διακεκριμένος ο Δ. Αργυριάδης είχε το δαιμόνιον το διδασκαλικόν και κατώρθουν δι' αυτού να εξεγείρη την προς τα γράμματα αγάπην.*

Από την αλληλογραφία επιπλέον φαίνεται ότι ο Αργυριάδης συντηρούσε ως οικότροφους κάποιους από τους μαθητές του.

23 Φεβρουαρίου 1855

Τῷ κ.Ν.Τσιμηνακίδῃ εἴπατε

ἡ πρότασις του εἶναι παρ' ἐμοῦ παντελῶς παραδεκτή. δέχομαι ἐν τῇ οἰκίᾳ μου τόν φίλατάν του θεωρῶν αὐτόν ὡς νιόν μου καὶ καταβάλλων ὑπέρ αὐτοῦ πᾶσαν ἐπιμέλειαν. ἐλπίζω δέ νά τοῦ φανῶ χρήσιμος περί δέ τροφῆς, διδάκτρων του κλπ. ποτέ δέν ζητῶ πλειότερον τῶν ὄσων ὁ Ναούμ Βιτωλιάνος μοί ἔδιδε δηλ: γρ:100 τόν μῆνα, ἀπολαύνων ὅλην τὴν δυνατήν ἡμῖν περιθαλψιν καὶ περιποίησιν. ἔχων καὶ τό ἐλεύθερον, ἵνα μεταχειρίζηται πρός μελέτην του καὶ τά βιβλία μουν.

Τέλος η φράση στην επιστολή που έστειλε στις 22 Απριλίου 1853 « ὅλα ταῦτα καὶ μικρά οἰκιακή μου ὑπόθεσις διά νά ἀγοράσω

καί τό ἄλλο τέταρτο τοῦ μύλου μ' ἐμπόδισαν....» δείχνει ότι είχε μερίδιο και σε κάποιο μύλο.

Η καθημερινότητα του δασκάλου του 19^{ου} αιώνα χαρακτηρίζοταν από έναν διαρκή αγώνα, για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα αγαθά για τη διατροφή και την ένδυσή του καθώς και τη διατροφή και ένδυση των μελών της οικογένειάς του, τα οποία δεν εύρισκε πάντα στην πόλη μας. Οι περισσότερες επιστολές ανταλλάχτηκαν πριν ή κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, περίοδο κατά την οποία είχαμε έλλειψη αγαθών. Επιπλέον ο δάσκαλος Δ. Αργυριάδης είχε ταξιδέψει και είχε ζήσει σε διάφορες πόλεις και ίσως οι διατροφικές και ενδυματολογικές του συνήθειες να μην ταυτίζονταν απόλυτα με αυτές των συμπατριωτών του. Έτσι βλέπουμε πως παραγγέλνει στην Κοζάνη γεώμηλα, **σιτάρι** για να σπείρει καθώς και **σιτάρι για τραχανά, κουκιά** για να φυτέψει, **φουστανλίκια**⁵ για τη γυναικά του και για συγγενικά του πρόσωπα, **παπούτσια** και άλλα είδη, στα δε Βιτώλια παραγγέλνει **κασμήρι** για παντελόνι.

Κάποια αποσπάσματα από επιστολές, στις οποίες φαίνεται ότι ο Αργυριάδης προμηθευόταν γεώμηλα από την Κοζάνη, είναι τα παρακάτω:

13 Φεβρουαρίου 1855

Σᾶς παρακαλῶ νά μέ εἰδοποιήσητε ἀν αὐτοῦ εύρίσκωνται γαιώμηλα καί πόσα πωλοῦνται.

23 Φεβρουαρίου 1855

ηδὴ δέ περιορίζομαι νά σᾶς ἀπονείμω τάς εὐχαριστήσεις μου διά τά γαιώμηλα τά όποια ἐλευθερίως μοί προσεφέρατε ὅμα σᾶς ἡρεύνησα ἀν εἰς τά αὐτοῦ εύρίσκωνται.

14 Νοεμβρίου 1855

Σᾶς εὐχαριστῶ διά τήν προμήθειαν τῶν γεωμῆλων καί θέλω φροντίσει νά ἐπιφορτίσω συμπολίτην μου τινά ἵνα τά παραλάβῃ. ἐν

⁵ **Φουστανλίκι**: ύφασμα για ένα φόρεμα (Τσάρας Γ, *Έγγραφα από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.7ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, σ.262).

τοιούτῳ ἃν αὐτόθεν τύχητέ τινα καί ὑμεῖς ὡς τά παζάρια πέμψατέ μοι καὶ πληρώνω τό ἀγώγιον.

Η Σιάτιστα λόγω της διαμόρφωσης του εδάφους είχε βασικά αμπελοκαλλιέργειες και στις υπόλοιπες ελάχιστες καλλιεργήσιμες εκτάσεις καλλιεργούνταν κυρίως σιτάρι. Από την αλληλογραφία φαίνεται ότι την εποχή του Αργυριάδη καλλιεργούνταν η ποικιλία «κατράνιτσα», την οποία και προτιμούσε ο Αργυριάδης, ενώ για τραχανά παραγγέλνει «κόκκινο γέννημα».

10 Οκτωβρίου 1852

Ο ἐπιδότης τοῦ παρόντος μου ἔρχεται ν' ἀγοράσῃ σπόρον διά λογαριασμὸν του καὶ 4:5 κυλᾶ⁶ διά λογαριασμὸν μου. σᾶς παρακαλῶ ὅθεν νά μοί προβλέψητε ἡ ἔξι ιδίων Σας, ἡ ἐκ φίλου τό ἀνωτέρω ἐπισημειούμενον ποσόν, ἐπειδὴ τά ἐδῶ τῆς Πατρίδος μας σιτάρια δέν εἶναι ἐπιτήδεια καὶ ὁ καιρός τοῦ σπαρμοῦ παρεπέμφθη ἐπί πολὺ ἔξ αἰτίας τοῦ τρυγητοῦ μαςσᾶς παρακαλῶ ὅμως στενώτατα νά εἶναι κατράνιτσα οὕαν γνωρίζετε καὶ ὁ κομιστής τοῦ παρόντος μου ἀρέσῃ

16 Αυγούστου 1853

Σᾶς παρακαλῶ δέ νά μοί προβλέψητε ἔνα κοιλό κόκκινο γένημα διά τραχανάν καὶ τήν τιμήν εἰδοποιήσατέ μοι καὶ σᾶς τήν πέμπω ἡ σᾶς τήν φέρω μόνος μου ὡς ἐλπίζω καὶ εὔχομαι.

Τόσο από τα βιβλία του Βασιλείου Νικολαΐδη όσο και από άλλους περιηγητές γνωρίζουμε ότι τα σπίτια της Σιάτιστας περιβάλλονταν από κήπους με οπωροφόρα δέντρα, στους οποίους καλλιεργούνταν και λαχανικά. Στην αλληλογραφία βλέπουμε ότι ο Δημήτριος Αργυριάδης καλλιεργούσε κουκιά, καθώς στις 5 Μαρτίου 1853 γράφει:

ἄν εὕρητε ½ ὄκα κουκιά μοί πέμπετε παρακαλῶ διά νά φυτεύσω.

⁶ **Κοιλό:** παλαιό μέτρο χωρητικότητας, ιδίως για μέτρηση δημητριακών, ισοδύναμο με 20 έως 24 οκάδες, κυρίως ποσότητα δημητριακών που περιέχεται σε 2 δοχεία λαδιού ή πετρελαίου, ΠΑΠΥΡΟΣ, Λεξικό της ελληνικής γλώσσας, στην αραβική γλώσσα kilo.

Στην Κοζάνη βλέπουμε ότι παραγγέλνει τα παπούτσια του ο Δημήτριος, παρόλο που γνωρίζουμε ότι η Σιάτιστα είχε τότε βιοτεχνία παπουτσιών - τα γαλλικά αρχεία καταγράφουν στα μέσα του 19ου αιώνα δέκα εργαστήρια υποδημάτων στη Σιάτιστα⁷- στέλνει όμως κάποιες πρώτες ύλες από τη Σιάτιστα. Τα αποσπάσματα των επιστολών, στις οποίες φαίνεται η παραγγελία όσο και η πραγματοποίησή της, παρατίθενται στη συνέχεια:

7 Μαΐου 1853

σᾶς πέμπω δύο λαιμούς ύποδημάτων καί παρακαλῶ ἀφοῦ μοί δώσῃτε τήν φιλόφρονα συγγνώμην Σας δι' αὐτό τὸ χάμ τεκλῆφι νά διατάξῃτε τόν εἰς τήν γωνίαν κατά τά ἀλώνια τοῦ Κοεμτζοπούλου παπουτζῆν (τ' ὄνομά του ἀγνοῶ, ἀλλά μ' ἔκαμεν πολλάκις παπούτζια) νά μοί κάμη ἐξ αὐτῶν ἐν ζευγάρι παπούτζια εἰς τό καλοῦπι τοῦ Πανσανία ὡς καί ἄλλοτε, νά φροντίσῃ ὅμως καί ἐπιμεληθῇ νά γείνουν καλά, ἐπειδή καί ἐγώ πάντοτε εἰς αὐτόν θέλω διατάττει καί ἄλλοι φίλοι μου ὅταν τά ἴδοῦν θέλουν κάμει.... τό μπατζάκι νά είναι τό ἴδιον ἐκ τῶν ὅποίων ἔκαμεν ἄλλοτε καί δι' ἐμέ καί διά τόν Πανσανίαν μέ μακρόν καπάκι διά νά σκεπάζηται ἀπό τό πανταλόνι, συστήσατέ του δέ καί τό ὕσον τάχιστα δηλ. ἢ τῇ ἐρχομένῃ Τρίτῃ ἢ τῷ Σαββάτῳ.

18 Μαΐου 1853

ἔλαβον καί τά παπούτζια μου καί μοί ἔγειναν, σᾶς μένω ὅθεν εὐγνώμων διά τήν ὅποίαν ἐλάβετε φροντίδα καί προθυμίαν. τήν τιμήν δ' αὐτῶν ἐρχομένου τοῦ κ:Γ: Μωράλου, ἢ δι' ἄλλου Σᾶς πέμπω.

18 Φεβρουαρίου 1855

Σᾶς περικλείω γράμμα διά τινα φίλον εἰς Βιτώλια, τό ὅποῖον παρακαλῶ, νά διευθύνητε συνιστῶντας εἴ̄ δυνατόν τήν ἀσφαλῆ (σχισμένο) καί φροντίδα ἵνα ὁ ἐπιδότης αὐτοῦ φέρῃ καί τήν ἀπάντησιν καί τοῦ μικροῦ βάρους 2:1/2 πήχεις κασμῆρι διά πανταλόνι.

⁷ Κωνστ. Α. Βακαλόπουλος, *Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή του πασαλικίου Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου αιώνα*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.21ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1981, σ.193.

Μέσω κάποιου Καζαμία προμηθεύεται φουστανλίκια, υφάσματα δηλαδή για φορέματα, τόσο για τη σύζυγό του όσο και για άλλες γυναίκες.

6 Σεπτεμβρίου 1854

Σᾶς παρακαλῶ εἴπατε τῷ Καζαμίᾳ νά μοί στείλῃ διά τοῦ ἵδιον τό φουστανλῆκι ἐκεῖνο ὅπερ εἶχα λάβει διά τήν σύζυγόν μου καὶ ἐπέστρεψα, τό ζητεῖ ἄλλη. Τά χρήματα εἰναι ἔτοιμα παρ' ἐμοί. ἂν θέλῃ ἄς στείλῃ καὶ τό γαλάζιον τῶν γρ. 36.: δύναται νά πωληθῇ εἰς ἄλλην, ἐπειδή γίνεται εἰς γάμος

Τά χρήματα διά τό ἐν ἥδη τά στέλλω μεθαύριον μέ τόν Ζιάκον ἀλευράν

Τό ἐν ὅμως προσπαθήσατε, παρακαλῶ νά μοί σταλθῇ, τό θέλει ἡ ἀνεψιά μου, γίνεται ὁ γάμος τοῦ Δούκα Τσάτσα.

Από την παραγγελία αυτή πληροφορούμαστε ότι ο γάμος του Δούκα Τσάτσα, γνωστού πραματευτή, ιδιοκτήτη του Αρχοντικού Μανούση την περίοδο εκείνη, έγινε το 1854.

Στην αλληλογραφία φαίνεται και η συνήθεια που είχαμε κατά την τελετή της στέψης να ενώνουμε τους νεονύμφους καρφιτσώνοντας στην πλάτη τους ένα κομμάτι ύφασμα (εικόνα 11). Στη Σιάτιστα, και αλλού, αυτό το ύφασμα λεγόταν «ζυγός», και είχε τόσο μέγεθος όσο απαιτούνταν για να γίνει ένα ολόκληρο γυναικείο φόρεμα. (Τις πληροφορίες για την ονομασία και τη χρήση του υφάσματος που ενώνει τους νεονύμφους μας έδωσαν η κ. Άννα Γκουτζιαμάνη-Στυλιανάκη, η κ. Άννα Λιάκου, η κ. Κυριακή Μπεκιαρίδου και ο κ. Γ. Λογδανίδης, όλους τους ευχαριστούμε θερμά).

Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της επιστολής της 12ης Νοεμβρίου 1853 που ακολουθεί:

προχθές ἔδωσα καὶ τό ἄλλο φουστανλῆκι τοῦ Καζαμίᾳ εἰς ἔναν φίλον (σχισμ) ὅστις στεφανώσας τινά ἔδω τό ἐπρόσφ (σχισμ) ύπό τῆς στέψεως, ὡς σύνηθες καὶ τήν τιμήν κατ' αὐτάς σᾶς ἐμβάζω.

Εικόνα 11. Γάμος στη Σιάτιστα το 1954.

Ένα πρόβλημα της εποχής του Δημητρίου ήταν και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ο Φ. Ζυγούρης σχετικά με την ιατρική περίθαλψη στη Σιάτιστα γράφει: «Η ιατρική περίθαλψη των κατοίκων της Σιάτιστας πέρασεν τρεις περιόδους από της 17^{ης} εκατονταετηρίδος και εδώθε. Στην πρώτη περίοδο η υγεία των κατοίκων ήταν εμπιστευμένη στην επιστημονική ικανότητα ιατρών που ήσαν εξέχουσες ιατρικές προσωπικότητες, τρόφιμοι των ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων και μερικοί είχαν ασκήσει πρότα το επάγγελμα σε κοινωνίες ευρωπαϊκές. Την εποχή εκείνη η Σιάτιστα βρίσκονταν στην ακμή της. Πρόοδος κοινωνική και εκπαιδευτική, πολιτισμός ζηλευτός χαρακτήριζαν αυτήν τότε και την υγεία των κατοίκων επέβλεπαν ιατροί Μανουσαίοι, Ρούσηδες, Σακελλάριοι και άλλοι όμοιοι με αυτούς. Δυστυχώς, όμως, τίποτε από τα ανθρώπινα δεν μένει μόνιμο. Τα έτη της προόδου πέρασαν. Την ακμή διαδέχθηκεν η παρακμή. Την πνευματική πρόοδο επακολούθησεν η κατάπτωση· και τότε και η φροντίδα για την περίθαλψη της υγείας των κατοίκων περιέπεσε σε ιατρούς πρακτικούς, που είχαν σε χρήση το σύστημα το θεραπευτικό με την αφαίμαξη, με τις βεντούζες, με τις βδέλλες και τα

καταπλάσματα. Πλημμύρισαν τότε στη Σιάτιστα οι Ηπειρώτες Πυρήνηδες, Βασίλειοι, Κώτσηδες, Αλμπανίδηδες, Δημήτριοι και Τζιουράδες. Πλην, και η δεύτερη αυτή εποχή ήταν επόμενο να περάσει και την διαδέχτηκε τρίτη εποχή, με την άνθιση του εθνικού μας Πανεπιστημίου. Την εποχή αυτή η υγεία των κατοίκων Σιατίστης είχεν ανατεθεί σε διδάκτορας του Εθνικού Πανεπιστημίου. Τότε δε η Σιάτιστα έπαθεν από ιατρικό πληθωρισμό· εις δέκα και περισσότερους έφθασαν οι ιατροί και για τη συντήρησή τους αναγκάζονταν να μεταβαίνουν στην εβδομαδιαία αγορά Τσοτυλίου, όπου διατηρούσαν Φαρμακεία, και σε άλλα μέρη και έτσι, ενώ άλλοτε ζητούσαμε τα ιατρικά φώτα από τις κοινότητες Καστοριάς (Μανδρίνον), Τρικάλων (Τσιαχτσίρην), Κοζάνης (Σακελλάριον), τώρα δίδαμε ημείς άφθονη ιατρική βοήθεια. Ιδιαίτερο λόγο θα κάμομε περί των ιατρών της εποχής αυτής παρακάτω και για καθένα χωριστά»⁸. Ο Φ. Ζυγούρης στη συνέχεια αναφέρεται στους γιατρούς της τρίτης περιόδου ξεκινώντας από τον Πάικο, ο οποίος έκανε την εγγραφή του στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1861⁹. Τη δεύτερη περίοδο, της παρακμής, έζησε ο Δημήτριος στη Σιάτιστα και γι' αυτό τόσο αυτός όσο και οι συμπολίτες του ζητούσαν μέσω αλληλογραφίας συμβουλές για την αντιμετώπιση ασθενειών¹⁰ από γιατρούς άλλων πόλεων. Ακολουθούν σχετικά αποσπάσματα επιστολών:

5 Μαρτίου 1853

πρό 20: ἥδη ἡ καὶ 30 ἡμερῶν ἥσθιανθην πόνον τίνα εἰς τό πλάγιον τοῦ ράχοκοκκάλου ὀλίγον τί ὑπεράνω τοῦ καθίσματος ὁ πόνος μέχρι τοῦδε δέν παύει μέ ἐνοχλεῖ ὅχι σφοδρῶς ἀλλ᾽ ἀδιακόπως. ἐνόμισα, ὅτι εἶναι κρυολόγημα ἡ ἐσωχαδιακόν ἀλλά ἐπειδή δέν ἔπανσεν τόν ἐρωτῶ καὶ τόν παρακαλῶ τί νά κάμω καὶ λάβετε τήν καλωσύνην νά μοί γράψητε τάς ὁδηγίας του.

⁸ Φ.Ζυγούρης, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αντής*, σ.548-549.

⁹ Βάια Δραγάτη, *Οι Μακεδόνες στο Ελληνικό Βασίλειο στα μέσα του 19^ο αιώνα*, Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 2010.

¹⁰ Και στο αρχείο Ζουπάν Μωραΐτη έχουμε ανάλογες επιστολές, όπου αναζητούνται ιατρικές συμβουλές μέσω αλληλογραφίας.

30 Μαρτίου 1853

τά καθ'ήμᾶς καί ὁ πόνος τοῦ ράχοκοκάλον ἔχουσι καλῶς, διελύθη
καθ' ἄς ἐμελλα νά ματαχειρισθῶ τό ταζικατέριον μόνον μ' ἔνα
σιναπισμόν.

3 Απριλίου 1853

ό κ.Δημήτριος Μάρκου Σᾶς παρακαλεῖ (έφ' οὗ σᾶς προσφέρει τά
εἰκότα) νά ἐρευνήσητε τόν ἐξοχώτατον κ. Μουράτην μετά τήν
ἀπόδοσιν τῶν ἐκ μέρους του καθηκόντων καί προσρήσεων(σχισμ)
ἡμερῶν ἔπαθεν ἀπό δυσουρίαν κατά συνέπειαν προκληθείσης
ἀκράτειας τῶν οὕρων.....

Κατά την περίοδο που ο Δημήτριος ζούσε στη Σιάτιστα την οικογενειακή του ζωή σημάδεψαν, όπως δείχνει η αλληλογραφία, λίγα ευχάριστα και πολλά δυσάρεστα γεγονότα. Ασθένειες δικές του, της συζύγου του και των παιδιών του, ο θάνατος του πατέρα του και ο θάνατος του μικρού του γιου, θάνατος που τον συνέτριψε. Καθώς η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στα μέσα του 19^{ου} αιώνα δεν ήταν τόσο καλή και συχνά εμφανίζονταν λοιμώδη νοσήματα, και άλλοι φίλοι του Δημητρίου βίωσαν τον πόνο που προκαλεί ο θάνατος τέκνων και έσπευσαν να τον παρηγορήσουν. Σε επιστολές του φαίνεται ο τρόπος που ο λόγιος δάσκαλος αντιμετωπίζει τις ασθένειες και τις απώλειες των προσφιλών του προσώπων. Αποσπάσματα αυτών των επιστολών παρατίθενται στη συνέχεια.

17 Αυγούστου 1852

Μόλις πρό δύο ἡμερῶν εἶμαι εἰς κατάστασιν νά σκέπτωμαι τά περὶ
ἔμοι. ἔως προχθές δέν εἶχα δυνάμεις διανοητικάς εἰ μή ὅσας τό δεινόν
τῆς συζύγου μου πάθος ώς διάφορα καταπληκτικά μορμολύκια μοί
παρέστη ὅθεν συγγνώμη φίλε διά τήν σιωπήν μου. ἀπό τήν
παρελθοῦσαν τρίτην ἐπανῆλθεν εἰς τήν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ή σύζυγός
μου καί ὑπάγει προοδεύουσα ἐπί τό κρείττον ἄν καί εἰσέτι ἀδύνατος.
σᾶς μένω ὑπόχρεως, καθώς καί εἰς τόν καλόν κάγαθόν ἐξοχώτατον
καί Κυρ' Δημήτριον μετά τῶν οἰκείων Σας διά τήν πρός με
συμπάθειαν. ἐν τοῖς δεινοῖς φίλτατέ μοι διαγινώσκονται, ώς χρυσός
ἐν καμίνῳ οἱ φίλοι. τῇ δευτέρᾳ ἡ μόνη ἐλπίς, ἥτις μοί ἐμεινεν ἵτο τό
νά μετακαλέσω αὐτόθεν τόν ἐξοχώτατον. ἀλλά περί τά μεσάνυκτα

έγεινεν μεταβολή καί τῇ τρίτῃ Μ:Μ: ἔσπασε. καί ταῦτα περὶ τῆς ἀσθενείας τῆς συζύγου μου.

10 Νοεμβρίου 1854

Δέν ἀμφιβάλλω, ὅτι θέλετε μέ δικαιώσει μή ἀπαντήσαντα εἰς τρία ἀλλεπάλληλα ποθητά μοι γράμματά Σας, ἀφοῦ σᾶς προτείνω τό αἴτιον, τό ὄποιον ἡτο ἡ πρό τοῦ τοκετοῦ καί μετά τόν τοκετόν τῆς συζύγου μου ὑποψία, τρόμος κλπ, ἀλλ' ἥδη χάρις τῷ θεῷ ἔχω τούτην ἐλεύθερον· ἀπέκτησα τῇ 26 τοῦ παρελθόντος περί τήν 10^η Μ:Μ: νιόν καί ἡ σύζυγός μου ἀσθενήσασα μετά 6: ἡμέρας μόλις χθές ἀνέρρωσεν ἐντελῶς. εὐχομαι νά πληροφορηθῶ τά αὐτά καί δι' ὑμᾶς νιόν δεύτερον καί.καί....

16 Φεβρουαρίου 1853

ἀξιότιμε ἀδελφέ μοι ἀληθῶς ὁ θάνατος τοῦ μακαρίτου Πατρός μου βαθείαν λύπην μ' ἄφησε. διότι ἐν' αὐτῷ ἄν καί γηραιῷ καί ὀλίγα λέγοντι ἐπαναπάντετο πολλάκις ἡ κατά καιρούς ἀθυμία καί λύπη μου. ἔχασα ὅθεν ἀδελφέ θησαυρόν παραμυθείας ἡθικῆς, ἀλλὰ βλέπων, ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Μακαρίτου πανταχόθεν σπεύδονταν νά μᾶς παραμυθήσουν, βαλσαμώνω τρόπον τινά τούς ἀλγηδόνας τῆς καρδίας μου καί ἐπαναπάνω ἐμαυτόν λογιζόμενος, ὅτι δήν μενῶ καί ἥδη μεμονωμένος καί ἔρημος.

Από την επιστολή αυτή προκύπτει ότι ο λόγιος δάσκαλος Αργύριος Παπαρίζος πέθανε πριν τις 16 Φεβρουαρίου 1853. Από προηγούμενες επιστολές γνωρίζουμε ότι ο Αργύριος τους τελευταίους μήνες της ζωής του ζούσε στη Σιάτιστα. Για τον τόπο και την ημερομηνία θανάτου έχουμε πληροφορία και από ἄλλη πηγή. Πρόκειται για την εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης¹¹, όπου στο φύλλο της 6ης Μαρτίου 1853 υπάρχει νεκρολογία για τον Αργύριο Παπαρίζο, σύμφωνα με την οποία ο λόγιος δάσκαλος πέθανε στη Σιάτιστα την 31^η Ιανουαρίου 1853 και ετάφη στην πόλη

¹¹ Την εφημερίδα εντόπισε ο Αν. Δάρδας στη βιβλιοθήκη της Βουλής πριν από χρόνια και αναφέρεται σ' αυτήν στο βιβλίο του *Τδρυση και λειτουργία του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την εποπτεία της εκκλησίας*, σ.22

αυτή με μεγάλες τιμές και παρουσία πλήθους συμπολιτών του. Στην πόλη της Σιάτιστας ο λόγιος δάσκαλος είχε εγκατασταθεί με την οικογένεια του το 1806 και πρόσφερε σπουδαίο έργο.

16 Αυγούστου 1853

μικρά ἀσθένεια τοῦ νιοῦ μου Κωνσταντίου μέ κατετάραξεν. ἐλπίζω ὅμως δὶ' εὐχῶν Σας νά ἀπαλλαγῇ καθώς καὶ ἐγώ ἀπηλλάγην ἐντελῶς ταύτης¹².

11 Αυγούστου 1861

Ἄξιότιμε φίλε κύριε Κ.Δ. Τακιατζῆ!

Ἐνύχαρίστως ἀπαντῶ εἰς τό ἀπό 8 τοῦ ἥδη περισπούδαστόν μοι γράμμα Σας, λίαν εὐγνώμων διά τά ἀναλλοίωτα καὶ φιλικά πρός με αισθήματά σας. Ὡν ἐν ταραχῇ ἔνεκα τῆς μή ἀναρρώσεως εἰσέτι τοῦ νιοῦ μου δέν ἔχω μήτε νοῦν μήτε καρδίαν, ἵνα ἐκταθῶ ὕσον ἐπιθυμῶ...

25 Αυγούστου 1861

Ἐλαβον ἐγκαίρως τό λίαν ποθητόν μοι καὶ παραμυθητικόν συγχρόνως γράμμα Σας, καθ' ἣν ἡμέραν μάλιστα τρικυμιώδης καὶ τρομερά καταιγίς λόπης καὶ θλίψεως τήν πατρικήν μου καρδίαν κατεπόντιζε, καὶ μήτε φίλων παραμυθίαι μήτε φιλοσοφικῶν ἀξιωμάτων ἐφαρμογὴ ἥδυναντο νά ἐπιφέρωσί μοι θεραπείαν ἢ τουλάχιστον μικράν ἄνεσιν. Ἐχασα φίλτατέ μοί! τέκνον ὅπερ ύπερηγάπων καὶ ἡξίζε καθ' ὅλοκληρίαν ἴδιαιτέρας ἀγάπης καὶ στοργῆς, καὶ τό ἔχασα, φεῦ! ὁδίκως. Ἀνεπιστήμονες καὶ ἀσυνείδητοι ἰατροί μοι τό ἐδολοφόνησαν. Ἰδού τό αἴτιον ὅπερ ύπεραυξάνει τήν λύπην μου, καὶ διά πολύν καιρόν θέλει μέ βασανίζει.

¹² Στον Εκλογικό κατάλογο Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης του έτους 1915 συναντήσαμε, βλ. σ.9, υποσ 5, *Κωνσταντίνο Αργυριάδη-Φράγγινα του Δημητρίου με έτος γέννησης το 1858*. Επίσης τον Κωνσταντίνο Αργυριάδη τον συναντούμε στη Σιάτιστα μέχρι και το 1924. Μπορούμε να υποθέσουμε πως ή στον εκλογικό κατάλογο είναι λανθασμένη η ημερομηνία γέννησης του Κωνσταντίνου ή ότι ο Κωνστάντιος στον οποίο αναφέρεται ο Δημήτριος πέθανε και απέκτησε άλλο γιο το 1858, που τον ονόμασε Κωνσταντίνο.

Ο πόνος του πατέρα για την απώλεια του μικρού του γιού είναι απερίγραπτος. Και στην επόμενη επιστολή με ημερομηνία 26 Σεπτεμβρίου 1861, η οποία είναι και η τελευταία του που σώζεται στο αρχείο Τακιατζή, ο Δημήτριος θρηνεί για τον μικρό του γιό Αθανάσιο. Τον ίδιο καιρό ο Δημήτριος βιώνει και τον θάνατο ενός άλλου προσφιλούς του προσώπου. Πρόκειται για τον Αναστάσιο Κύρου¹³ από την Καστοριά, που πέθανε τον Αύγουστο του 1861 προσβληθείς από βριούκελας¹⁴, τό όποιον δέν προεγνώρισαν καί οι έκει Ιατροί. Από την επιστολή αυτή πληροφορούμαστε ότι ο καλός κοινός φίλος του Αργυριάδη και του Τακιατζή: ἀπέθανε πρό τριῶν ἡμερῶν ἀφήσας κενόν ἐν τῇ Καστορίᾳ καί τοῖς πέριξ δυσαναπλήρωτον ἐν δέ ταῖς καρδίαις τῶν οἰκείων καί φίλων του κενόν τι ὅπερ δέν δύναμαι νά χρηματίσω!!!

Ετσι ο Δημήτριος θρηνεί συγχρόνως τον γιό του και τον φίλο του:

ώιμέ ὅμως ὅπου καί ὁ ὥραῖος μου νιός Αθανάσιος καί ἀμφοτέρους θέλω θρηνεῖ ἐπίσης.... κλαῦσον τόν καλόν φίλον μας φίλτατε καθώς κάγω γαῖαν ἔχοι ἐλαφράν... ἡ λ<ύπη> μου πολλαπλασιασθεῖσα καταπιέζει βαρύτατα τό στῆθ<oς>.

¹³ **Κύρου Αναστάσιος:** Ο Αναστάσιος Κύρου μετά την καταστροφή της Νάουσας ήρθε στην Καστοριά και αγόρασε το σπίτι του Θεοχάρη Μάλκου. Τον συναντούμε επίτροπο των σχολών μαζί με την αδελφή του Μαρία, μετά Μαρία Παπαδιαμαντή. Είχαν και τρίτο αδελφό που εξισλαμίστηκε δίπλα σε ισχυρό μπέη στο Μοναστήρι. Γούναρης (γουναράς) στο επάγγελμα ταξίδευε στη Βιέννη, όπως και πολλοί άλλοι Καστοριείς. Παντρεύτηκε την Αγνούλα Δράσκα, γνωστή ως «κυρά Νούλα» (Π. Τσαμίσης, *Η Καστοριά και τα μνημεία της*, σ.203-206). Στο σπίτι του Αναστασίου Κύρου φιλοξενήθηκε η Mary Walker, όταν επισκέφτηκε την Καστοριά το 1860, και μας δίνει αρκετές πληροφορίες για την οικογένειά του (Mary Adelaide Walker, *Δια της Μακεδονίας ως τις Αλβανικές Λίμνες*, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1973, σ.146-150). Όπως προκύπτει από την αλληλογραφία Αργυριάδη αλλά και από τα κείμενα της Mary Walker ο Αναστάσιος Κύρου πέθανε το 1861.

¹⁴ Εννοεί πιθανότατα το βακτηρίδιο του γένους «Βρουκέλλα» που προκαλεί τη λοιμώδη νόσο βρουκέλλωση ή μελιταίο πυρετό.

Η επιστολή αυτή είναι μακροσκελέστατη, όπως και ο ίδιος ο αποστολέας εκτιμά:

ἀλλ' ἔως πότε θά γράφω Κύριε Κώτσιο; ή ἐπιστολή μου ἔξετάνθην πέραν τοῦ μέτρου, ἀλλ' ὑπόθες καὶ ταύτην μίαν συνομιλίαν ἔξ ὧν ἐκάμναμεν ὅταν φιλοξενούμενος εἰς τὴν εὐγενῆ οἰκίαν σου μᾶς εὗρισκαν αἱ 6-7 τῆς νυκτός¹⁵. μ' ἐκείνας τάς ἐσπέρας παραβαλομένη ἡ παροῦσα μου ἐπιστολή δικαιολογεῖ τὴν πολυλογίαν μου, ἄλλωστε ὑποφέρων βαρυτάτην καὶ χαλεπωτάτην λύπην ἐπιθυμῶ νά ἔξηγή<σω> πρός σέ τὸν φίλον μοι μέρος τῶν ὕσων πικροτήτων....

Όμως ο Δημήτριος είχε προβλήματα και με τον προγονό του, τον γιό της γυναίκας του από άλλο γάμο, τα οποία φαίνονται παρακάτω¹⁶.

24 Απριλίου 1853

ὁ Πρόγονός μου ἔρχεται διά νά ἀγοράσῃ αἰγιδοπρόβατα βλέπω, ὃς εὐπορεῖ χρημάτων καὶ ἀριθμοῦ ὅχι εὐκαταφρονήτου. μοί εἶναι αἴνιγμα καὶ εἴθε νά εἶναι κερδισμένα καλῶς.

22 Απριλίου 1853

περὶ τοῦ προγονοῦ μου Σᾶς λέγω πρός τό παρόν, ἐπειδή γνωρίζω ὅτι ἀγαπῶντες με κήδεσθε τῆς ἡσυχίας μου, ἐπανῆλθεν ἴματισμένος καὶ νεοφρονῶν. φέρει καὶ χρηματικόν ὅχι εὐκαταφρόνητον. Πόθεν δέν δύναμαι νά μαντεύσω. ἢτο ήγαπημένος τοῦ Κιουρκτζήμπαση¹⁷ τοῦ νῦν

¹⁵ Τουρκιστί, δηλ. 12 με 1 το βράδυ.

¹⁶ Άλλες πληροφορίες για τον προγονό του Δημητρίου και την οικογένειά του δεν εντοπίσαμε.

¹⁷ **κιουρκτζήμπασης**= αρχηγός της συντεχνίας των γουνοποιών υπεύθυνος για τις γούνες του πασά ή άλλου μεγάλου αξιωματούχου.

κιουρκι= γούνα, επενδύτης φοδραρισμένος με γούνα.

(Πηγή: Συλλογικό έργο, *Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*. Έκδοση-Σχολιασμός-Ευρετήρια, Βασίλης Παναγιωτόπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητροπούλου και Παναγιώτη Μιχαηλάρη. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα 2007).

Σατριαζάμη, ἀλλά καὶ διά μιᾶς 10: χιλιάδες καὶ 12: νά κερδισθοῦν μοί φαίνεται αἰνιγμα... καὶ ὁ θεός νά εἶναι μετ' αὐτοῦ πρός διηνεκεστέραν ἡσυχίαν μου καὶ ἀνάπαυσιν. (σχισμ)φερε δῶρα εἰς ὅλους τούς συγγενεῖς καὶ εἰς τήν Μητέρα του κλπ.κλπ. ἄλλοτε καὶ περὶ αὐτοῦ. τοῦτο μόνον βλέπω, ὅτι μετεβλήθη. ᾧ φίλατε Κύριε! ἔπρεπε δύο ἥ τρεῖς βραδειαῖς, νά όμιλῶμεν

7 Μαΐου

ὅ πρόγονός μου Ιωάννης Ίματιόρου ώς σωφρονοῶν μέχρι τοῦδε εἶχε τήν τύχην, ώς μόλις ἥδη πληροφοροῦμαι, νά τύχ(σχισμ) καθ' ὄδόν 4: μπάσνιαις πρός 5.000 γρόσια τάς ὅποίας ἀπωλέσας δέν ἐφάνη καὶ μετά μῆνα ἐκίνησε διά τά ἐδῶ. εἴθε νά τά διατηρήσῃ.

Στην αλληλογραφία φαίνεται επίσης η αγωνία καὶ το ενδιαφέρον του Δημητρίου για τα αδέλφια του καὶ συγκεκριμένα για τους επίσης δασκάλους αδελφούς του Νικόλαο καὶ Αθανάσιο.

25 Ιανουαρίου 1854

Δύο ἐβδομάδας ἔχω ἀφότου ποθητόν μοι γράμμα Σας δέν ἔλαβον, ἀλλά καὶ ἐγώ ἔχων οὐκ ὀλίγους περισπασμούς δέν ἀπαίτησα τοῦτο. ἐν τῷ τελευταίῳ μου, ἀποκρινόμενος εἰς τό πλῆρες φιλικῶν καὶ ἀδελφικῶν αἰσθημάτων συγχαρητήριον ὑπέρ τῶν ἑορτῶν καὶ τοῦ τῆς συζύγου μου ὀνόματος γράμμα Σας, σᾶς ἀντηνχόμην τά ἵσα ἐκφράζων καὶ τήν αἰτίαν, ἃτις μ' ὑστέρησε τήν εὐχαρίστησιν νά τρέξω ἵνα Σᾶς ἐναγκαλισθῶ κατά τό παρελθόν δωδεκαήμερον. εἴθε καθώς ἐξερράγη ως καπνός ἡ βλάσφημος ἐκείνη κατά τοῦ ἀδελφοῦ μου φήμη οὕτω ἡ τύχη νά μοι παρέησιάσῃ ἄλλην εὐκαιρίαν καθ' ἥν ἡ ἐγώ νά πράξω τοῦτο ἥ ὑμεῖς, διά νά τά εἴπωμεν...

Αναφερόμενος στη βλάσφημη φήμη ο Δημήτριος πιθανότατα να αναφέρεται στη φήμη περὶ εξισλαμισμού του αδελφού του Νικολάου, η οποία κυκλοφόρησε τότε.

Για τον εξισλαμισμό του Νικολάου Αργυριάδη ο Ευάγγελος Στράτης στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον του 1909¹⁸ γράφει: «Ἐν τω

¹⁸ Άρθρο του Ευαγγέλου Στράτη, με ημερομηνία 25 Νοεμβρίου 1907 και τίτλο *Οι ενεργέται και δωρηταί της Ελληνικής κοινότητας Σερρών,*

νέω κτιρίω της Ελληνικής Σχολής το 1852 σχολαρχεί, έχων και υποδιδάσκαλον τον Ιερομόναχον Ιγνάτιον, ο πολυμαθής Νικόλαος Αργυριάδης, ο μετά ταύτα δυστυχώς εγκαταλείψας επί του μετώπου του το στίγμα της εξωμοσίας μετονομασθείς Νετζίπ, είτα δ' εν πικρά μεταμελεία οικτρώς τον αμαρτωλόν βίον τερματίσας¹⁹...». Το δημοσίευμα αυτό οδήγησε πολλούς να γράψουν για αυτοκτονία του Νικολάου. Στο γεγονός του εξισλαμισμού του Νικολάου αναφέρεται και ο Μανουήλ Γεδεών ως εξής: «...προσήλθεν εις την μωαμεθανικήν θρησκείαν, αληθώς ή ψευδώς, Κύριος οίδεν. Ελέγετο Νετζήπ παρά τοις τούρκοις, αλλ' εις τας ελληνικάς εκδόσεις αυτούν υπεγράφετο πάντοτε Ν μόνον, ώστε να πιστεύηται, κατά τας περιστάσεις, και Νικόλαος και Νετζήπ. ...»²⁰. Και από άλλες πηγές επιβεβαιώνεται ότι ο Νικόλαος χρησιμοποιούσε το όνομα Νετζήπ, χωρίς αυτό να σημαίνει οπωσδήποτε εξισλαμισμό²¹.

Μακεδονικόν Ημερολόγιον του 1909. Παμμακεδονικός Σύλλογος, Αθήναι 1909, σ.149.

¹⁹ Η πληροφορία του Ευαγγέλου Στράτη στο Μακεδονικόν Ημερολόγιον «...είτα δ' εν πικρά μεταμελεία οικτρώς τον αμαρτωλόν βίον τερματίσας...» καθώς και πολλές από τις πληροφορίες του Μ. Γεδεών στα *ΑΠΟΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΥ* αποδεικνύονται λανθασμένες από τα ίδια τα αρχεία του ελληνικού κράτους (συγκεκριμένα έγγραφα μας παραχώρησε ο κ. Αριστείδης Κορολόγος, προϊσταμενος του ΓΑΚ, Τοπικού Ιστορικού Αρχείου Λεωνίδου) όπου φαίνεται πως ο Νικόλαος διορίζεται το 1883 Σχολάρχης στο Ελληνικό Σχολείο Λεωνίδου και όχι στον Οίτυλο ή το Γύθειο, που γράφει ο Μ. Γεδεών. Στο Λεωνίδιο υπηρετεί μέχρι και το σχολικό έτος 1885-1886. Σε αίτηση του σχολείου αυτού προς το Υπουργείο Παιδείας με ημερομηνία 25/9/1885 ο προϊστάμενος του σχολείου ζητά και άλλον ελληνοδιδάσκαλο «..τον ετέρου ημών Ν. Αργυριάδουν υπεργήρουν όντος... και ουδαμού δυναμένου βοηθήσαι άλλην τάξιν...».

²⁰ Μανουήλ Γεδεών, *ΑΠΟΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΥ*, Εν Αθήναις 1932, σ.9.

²¹ Στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 13ης Σεπτεμβρίου 1869, υπάρχει δημοσίευμα σύμφωνα με το οποίο άρχισε να εκδίδεται στην ελληνική γλώσσα η εφημερίδα **«Ευνομία»** από τον Μεχμέτ Νεδζίπ Αργυριάδη. Επίσης, στην εφημερίδα **ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ**, φ. 6ης Σεπτεμβρίου 1869, υπάρχει δημοσίευμα που γράφει ότι ο Νεδζίπ εφέντης Αργυριάδης μετέφρασε στην Τουρκική τον Ξενοφώντα. Άλλα και ο

Ο Φίλιππος Ζυγούρης για τον εξισλαμισμό του Νικολάου δίνει την εξής εκδοχή: «*O Νικόλαος ἡτο πολύ πεισματάρης, που κατήντησε να εξισλαμισθεί από πείσμα, αν μη από περιέργεια να γνωρίσει τα τυχόν μυστηριώδη της θρησκείας του Ισλάμ. Στα τέλη του βίου <του> μετανόησε και ζήτησε συγχώρηση από τη Μ<εγάλη> Εκκλησία²².*»

Αναφορές κάνει ο Δημήτριος στην ίδια επιστολή και στον αδελφό του Αθανάσιο.

ό αὐτάδελφός μου ἀνεχώρησεν 22^α τούτου διά Σμύρνην, νέα ἐντεῦθεν δέν ᜔χομεν...

Πράγματι το 1853 ο Αθανάσιος πήγε στη Σμύρνη, όπου παρέμεινε ως το 1858, ως δάσκαλος της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης, όπου κάποιες χρονιές είχε και τη θέση του υποδιευθυντή²³.

Ο δάσκαλος του 19^{ου} αιώνα ήταν ενεργό μέλος της τοπικής κοινωνίας, είχε φιλικούς δεσμούς με μέλη της τοπικής κοινωνίας, αντάλλασσε επισκέψεις, εκκλησιαζόταν, ήταν παρών σε πολλές κοινωνικές εκδηλώσεις και συμπαραστεκόταν σε δυσάρεστες στιγμές των συμπατριωτών του. Τον συναντούμε ως μάρτυρα σε προικοσύμφωνα, επίσης τον συναντούμε να υπογράφει δικαιοπρακτικά έγγραφα και να εκφωνεί επικήδειους και πανηγυρικούς. Στα αποσάματα των επιστολών που ακολουθούν φαίνεται η κοινωνική δράση του δασκάλου Δημητρίου Αργυριάδη.

17 Ιανουαρίου 1853

οἱ ἐδῶ ἄπαντες Σᾶς προσφέρουν τά εἰκότα ώς καὶ ὁ Κύριος Συμπέθερός μου Λάζαρος εἰς τό ἐργαστήριον τοῦ ὄποίου καὶ Σᾶς γράφω, ἀσπάζεται δέ καὶ ὅλους τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς.

Κωνσταντίνος Οικονόμου σε δημοσίευμά του στην εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 9ης Αυγούστου 1856, αποκαλεί ειρωνικά τον Νικόλαο Νεδζίπ.

²² Φίλιππος Ζυγούρης, *Iστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αυτής*, σ.266.

²³ Μ. Παρανίκας, *Iστορία Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης* σ.150.

Από την παραπάνω επιστολή φαίνεται πως η οικογένεια Αργυριάδη είχε συγγενείς στην Κοζάνη. Ο Δημήτριος αναφέρεται στον συμπέθερο Λάζαρο, με τον οποίο διατηρούσε κοινωνικές σχέσεις και τον επισκεπτόταν στο εργαστήριο. Ο «συμπέθερος Λάζαρος» πιθανότατα να ήταν ο πεθερός του Αθανασίου Αργυριάδη, καθώς γνωρίζουμε πως ο Αθανάσιος είχε γιό με το όνομα Λάζαρος, και, όπως γνωρίζουμε, στη Σιάτιστα υπήρχε και υπάρχει ακόμα η συνήθεια τα εγγόνια να παίρνουν τα ονόματα των παππούδων.

Τη συμμετοχή του Δημητρίου στην κοινωνική ζωή της πόλης δείχνει και το παρακάτω απόσπασμα επιστολής.

18 Μαΐου 1853

τό νά ἔλθω ἐπιποθῶ κάγω μάλιστα νά παρευρεθῶ εἰς τήν ἔορτήν Σας καὶ νά σᾶς εὐχηθῶ ὄλοψύχως ὅσα ἐνδομύχως ἀείποτε Σᾶς ἐπεύχομαι, μάλιστα δέ εἰς τοιαύτας ἡμέρας κατά χρέος καὶ ἀδελφικήν ἀφοσίωσιν χρεωστῶ να σᾶς προσφέρω ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀλλ ἐπειδὴν ἐξ ἐνός κοινωνίας χρέους καὶ ἐδῶ μέ πιέζουν νά παρευρεθῶ εἰς γάμον οἰκείου μου τίνος καὶ τόν Αγιον Καστορίας περιμένομεν καὶ τέλος ἡ Πεντηκοστή πλησιάζει μετά καί τό ἄφησα διά τότε.

Ενδιαφέρον ιδιαίτερο παρουσιάζουν οι επιστολές στις οποίες ο Αργυριάδης κάνει αναφορά στον Γεώργιο Νιόπλιο. Από τις επιστολές αυτές συμπεραίνουμε πως ο Αργυριάδης διατηρούσε σχέσεις με την οικογένεια Νιόπλιου και τις τελευταίες στιγμές της ζωής του ήρωα ήταν δίπλα του. Από τις επιστολές αυτές εξάγεται και η πληροφορία για την ημερομηνία και τον τόπο θανάτου του Νιόπλιου, για την οποία μέχρι τώρα δεν είχαμε σαφή εικόνα. Γράφει, λοιπόν, ο Αργυριάδης:

30 Δεκεμβρίου 1852

Πρός τόν κύριον Νεόπλουν θέλω διαβιβάσει τά ὅσα μέ διατάττητε ὁ δυντυχής πάσχει δεινῶς. ψές ἥμην ἐκεῖ, καί φοβούμαι μήπως τόν χάσωμε. ἐκεῖνος ἀδυνάτησε καί μένει σκελετός.

13 Ιανουαρίου 1853

Θεία χάριτι και (σχισμένο) φίλων κατευωδόθην ύγιής εύρον όμοιώς τούς οίκιακούς μου οἵτινες σᾶς προσφέρουν τά είκότα....

...οἱ ἔδω συγγενεῖς τοῦ Νεόπλου ἀνυπόμονοι μέ περιέμεινον (σχισ)έκφωνήσω λόγον, ἀλλ' ἡναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους μέ κακοφανισμόν τους νά ἐπιφορτίσουν τόν ἔχθρον τοῦ Δούκα νά φελλίσῃ τίνα ὁ Ναούμ Μώραλης...

Ο Γ. Νιόπλιος ήταν δραστήριο μέλος της κοινωνίας της Σιάτιστας. Δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς γεννήθηκε. Ο Φ. Ζυγούρης γράφει ότι γεννήθηκε το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, αλλά δεν δίνει ακριβή χρονολογία. Σύμφωνα πάλι με τον Φ. Ζυγούρη, ο Γ. Νιόπλιος έλαβε επιμελημένη ανατροφή, ήταν κάτοχος πολλών ευρωπαϊκών γλωσσών, ευφυής και εξαιρετικά εύγλωττος. Από τα 1800 <ο Γ. Νιόπλιος ή Ρούσης ο νεότερος> αναμείχτηκε ενεργώς στα πράγματα της Κοινότητας και διευθύνει (διηγόθυνε) αυτά, τόσο τα εκπαιδευτικά όσο και τα πολιτικά. Τον βλέπομε από τότε έφορο των σχολείων, μέλος της Εθνικής Εταιρείας των Φιλικών, αρχηγό της διοργάνωσης αμύνης ενάντια των επιδρομέων της πατρίδος του και γενικά σε κάθε κίνδυνο, σε κάθε ανάγκη της κοινότητας το Νιόπλιο βλέπομε να πρωτοστατεί.²⁴

Ο Νιόπλιος έσωσε πολλές φορές τη Σιάτιστα από επιθέσεις Αλβανών. Το 1822 ζήτησε τη συνδρομή του φίλου του Σαχήν βέη Κοστούρη, ώστε να μεσιτεύσει στον Χουρσίτ να μη επιτρέψει στους Αλβανούς, που με αρχηγό τον Μαξούτ Σρόπολιν κατευθύνονταν προς τη Σιάτιστα, να εισέλθουν στην πόλη. Το 1827 είχαμε ακόμα μια επιδρομή Αλβανών, με αρχηγό τον Ταφίλ Μπούζη. Την άμυνα διηγόθυνε πάλι ο Γεώργιος Νιόπλιος, ο οποίος, όπως αναφέρει η παράδοση, με ένα στρατήγημα εξαπάτησε τους επιδρομείς αναφορικώς με το πλήθος των αμυνομένων. Η παράδοση μαρτυρεί ότι αυτοί επιτέθηκαν κατά της Σιάτιστας, αφού πρώτα λεηλάτησαν τα Τρίκαλα, την Ελασσόνα και την Κοζάνη. Τότε η Κοζάνη είχε υποστεί μεγάλη καταστροφή και πολλοί από τους κατοίκους της

²⁴ Φ.Ζυγούρης, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αντής*, σ.335-338.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

είχαν μετοικήσει στη Σιάτιστα. Η λαϊκή μούσα περιγράφει την επιδρομή αυτή με το εξής τραγούδι:

Δεν είν' ιδώ τα Τρίκκαλα (*Τιαφίλ κι Ασλάν-* μπέη), δεν είν' η Αλασσώνα,

δεν είν' η μαύρη Κόζανη να κάμης ό,τι θέλεις.

Ιδώ του λέγοντος Σιάτιστα του λέν κιφαλούνχώρι.

Ως πονν' ον Νιόπλιους ζουντανός η Σιάτιστα δεν φουβάτι,

έχει τρακόσιους 'ς του σπαθί κι χίλιους 'ς του ντουφέκι

κι τα μπουγάζια πιάσανι, πιάσαν τα καραούλια.

Δε σας φουβάτ', Αρβανιτιά κ' ισάς βρε βρουνμουμπέηδες,

έχει του Νιόπλιου αρχηγό κι όλα τα παλληκάρια²⁵.

Σύμφωνα με τον συγγραφέα της *Στρατιωτικής γεωγραφίας* της ευρωπαϊκής Τουρκίας, και ιδίως των ομόρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ήπείρου και Αλβανίας, ο Νιόπλιος το 1850 ήταν ένας εύρωστος πενηντάρης. Η προσωπική αυτή εκτίμηση του συγγραφέα της *Στρατιωτικής γεωγραφίας*... έρχεται σε αντίθεση με συμπεράσματα που προκύπτουν από πληροφορίες αρχειακών πηγών²⁶. Η πληροφορία όμως δείχνει ότι ο Νιόπλιος το 1850 φαινόταν νέος και υγιής. Δύο χρόνια μετά, όπως φάνηκε στην αλληλογραφία του Δημητρίου Αργυριάδη, ήταν βαριά άρρωστος, η αρρώστια του τον είχε καταβάλει, «τον έκανε σκελετό» και τελικά τον Ιανουάριο του 1853 επήλθε ο θάνατός του.

Την ημέρα του θανάτου του Νιόπλιου ο Δημήτριος Αργυριάδης βρισκόταν στην Κοζάνη. Οι συγγενείς του Νιόπλιου περίμεναν το Δημήτριο Αργυριάδη να επιστρέψει από την Κοζάνη και να εκφωνήσει λόγο στην κηδεία του Νιόπλιου, αλλά τελικά ο

²⁵ Φ. Ζυγούρης, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αυτής*, σ.59-60.

²⁶ Τον Γ. Νιόπλιο τον συναντούμε συνδρομητή στο βιβλίο του Γόλδσμιθ, *Ιστορία της Ελλάδος*, μεταφρασθείσα υπό Δημητρίου Αλεξανδρίδου, Βιέννη 1807. Σχετική με την κοινωνική παρουσία των Γ. Νιόπλιου και Μ. Ζυγούρη είναι η αναγραφή τους σε καταλόγους αφιερωτών και συνδρομητών του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου Βιέννης το 1807 και 1810 με σημαντικά ποσά (Μητροπολίτη Ευστρατιάδη Σωφρονίου, *Ο εν Βιέννη Ναός του Αγίου Γεωργίου και η Κοινότης των Ελλήνων Οθωμανών υπηκόων, Εν Αλεξανδρείᾳ 1912*, σ. 53 και 89).

Δημήτριος δεν εκφώνησε λόγο, μόνο ο γαμπρός του Νιόπλιου, ο Ναούμ Μώραλ {λ}ης²⁷, ψέλλισε κάποιες λέξεις.

Στην αλληλογραφία του Δημητρίου Αργυριάδη με τον Κωνσταντίνο Τακιατζή γίνονται και άλλες αναφορές στην οικογένεια Νιόπλιου και το περιβάλλον της, όμως, για να κατανοήσουμε πλήρως όσα γράφει ο Αργυριάδης, απαιτείται μια βαθύτερη έρευνα, εντοπισμός και μελέτη και άλλων αρχειακών πηγών.

Λίγες ημέρες μετά τον θάνατο του Νιόπλιου ακολούθησε και ο θάνατος του φίλου του, του Σιαχίν μπεή²⁸. Την πληροφορία παίρνομε πάλι από τις επιστολές του Αργυριάδη.

²⁷ Στο συμπέρασμα ότι ο Ναούμ Μώραλ {λ}ης ήταν γαμπρός του Νιόπλιου καταλήξαμε από συνδυασμό πληροφοριών που υπάρχουν στις επιστολές του Αργυριάδη και πληροφοριών που έχουμε από δημοσίευμα στην εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 19ης Ιουλίου 1856.

²⁸ Ο Σιαχίν μπεής (Σιαχήμπεγης), καταγόταν από παλιά δυναστική οικογένεια (Π.Τσολάκης, *Η αρχιτεκτονική της παλιάς Καστοριάς* σ.172) η οποία κατά την εισβολή των Αλβανών ήρθε στην Καστοριά, και αργότερα προσχώρησε στον Ισλαμισμό. Πατέρας του ήταν ο Μεχμέτ μπέης, που είχε διατελέσει τοπάρχης της Καστοριάς τα χρόνια του Αλή πασά. Ο Σαχίν μπέης έφερε το προσωνύμιο Κοστούρης από τη λέξη Κόστουρ, την αλβανική ονομασία της Καστοριάς. Το 1828 εκλέχτηκε τοπάρχης Καστοριάς και στη συνέχεια ως καιμακάμης Καστοριάς ήταν ο αδιαφιλονίκητος άρχοντας όλης της περιοχής, είχε δε οικονομικές συναλλαγές με κατοίκους της περιοχής της Σιάτιστας, Βογατσικού, Λεχόβου, Βλάστης και Κλεισούρας. Ο Σαχίν μπέης είχε τεράστια περιουσία, μεγάλη επιρροή στους Τούρκους, καταπίεζε τους χριστιανούς και επιβαλλόταν ακόμα και στην Τουρκική Διοίκηση. Το 1852 η έδρα του καιμακάμη μεταφέρθηκε από την Καστοριά στην Κορυτσά και πολλοί κάτοικοι της περιοχής Καστοριάς διαμαρτύρονταν καθώς έπρεπε να μεταβαίνουν στην Κορυτσά, για να διεκπεραιώνουν τις υποθέσεις τους. Ο Ράλλης Αλβανός, σύγγαμβρος του Κ.Τακιατζή, σε επιστολή που έστειλε στις 27 Σεπτεμβρίου 1852 προς τον Τακιατζή γράφει: ή ἀτυχία μου μ' ἔφερεν εἰς Κορυτζάν μετακομισθείσης τῆς Καιμακαμίας ἐδῶ. Η επιστολή σώζεται στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη, Αρχείο Τακιατζή (Λ.22073). Ο Δ. Αργυριάδης σε επιστολή που έστειλε στις 7 Οκτωβρίου 1852 στον φίλο του Τακιατζή γράφει: πρός τούτοις μανθάνομε θετικῶς, ὅτι ὅλοι οἱ Καζάδες ἔκαμαν ἀναφοράν καὶ ζητοῦν τὸν Σιαχήμπεγή ὅλα τά μεζῆσια νά

13 Ιανουαρίου 1853

ἐκ Καστορίας ούδέν νεώτερον εί μή ὅτι ὁ Σιαχήμπεγης ὑπάγει καλίτερα.

17 Ιανουαρίου 1853

ὁ Σιαχήμπεγης ἀπέθανε προχθές τήν δευτέρα ἀπό πυρετόν ὄλέθριον .

ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς Καστορίαν ώς Κεντρικωτάρης ἥτις καὶ ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν

Πληροφορίες για τη μεταφορά της ἔδρας του καιμακάμη Καστοριάς δίνει και ο Κωνστ. Βακαλόπουλος σε δημοσίευμά του με τίτλο: *Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή του πασαλικίου του Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου αιώνα*, στο περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.21ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1981, σ.182, όπου γράφει: «Στα 1853 η Πύλη θεώρησε σκόπιμο να μεταφέρει την ἔδρα του καιμακάμη της Καστοριάς στην Κοριτσά και να αφήσει στην Καστοριά μόνο ένα μουδίρη. Στην ενέργεια της αυτή η Πύλη παρακινήθηκε, αφενός από τη σημαντική γεωγραφική θέση της Κοριτσάς στα νότια της λίμνης της Αχρίδας και πάνω στο συνδετικό σημείο των πασαλικιών του Μοναστηρίου και των Ιωαννίνων, και αφετέρου από την εμπορική της σημασία, αφού η εβδομαδιαία εμποροπανήγυρή της προσέλκυε πλήθος κόσμου και οι εμπορικές συναλλαγές που πραγματοποιούνταν, ιδιαίτερα στον τομέα των δημητριακών, ήταν σημαντικές. Ένας λόγος ακόμη, για τον οποίο η Πύλη μετέφερε την ἔδρα του καιμακάμη της Καστοριάς στην Κοριτσά, ήταν η πρόθεσή της να μειώσει την ισχύ των ντόπιων Τούρκων μπέηδων της Καστοριάς και να εμπεδώσει τη δημόσια ασφάλεια στην περιοχή εκείνη.

Εικόνα 12. Νικόλαος Αργυριάδης.

— Δύο δμογενεῖς διδάσκαλοι μέλλουν νὰ συστήσωσιν ἐν Βιτωλίοις
ἴδιωτικὸν Ἑλληνικὸν Παιδαγωγεῖον, εἰς ὃ μέλλει νὰ προσληφθῇ, γρεί-
ος τωγ. σύστησης, καὶ τρίτος διδάσκαλος. Ἡ δὲ σύστασις τοῦ παιδαγωγεῖου
τούτου θέλει ἀποδεγγόη ὡρελιμωτάτη εἰς τὸν τόπον. Τὸ Παιδαγωγεῖον
θέλει δέγεσθαι δύο εἰδῶν μαθητὰς, ὑποτρόφους καὶ ἔξωτερικούς. Τὰ δὲ
δίδαχθηδόμενα μαθήματα εἶναι τὰ ἔξης· αἱ Ἑλληνικὰ, τὰ οὐσιωδέστερα
τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἀργάς τῆς ποιήσεως κατὰ τὴν δι' ὅλα τὰ
Ἐλληνικὰ Σχολεῖα παραδεδεγμένην Ἑλλ. ἔγκυκλοπαιδείαν μετὰ τῆς
προσηκούσης ἐφερμογῆς τοῦ τεγνολογικοῦ, δρθογραφικοῦ, συντακτικοῦ
καὶ στικήσεων θεματογραφίας· δ'. ἀριθμητικοῦ καὶ γεωμετρία· γ'. γε-
ωραφία πολιτική, μαθηματική καὶ φυσική· δ'. ἴστορία γενική καὶ
Ἐλληνική· ε'. Ἱερὰ ἴστορία καὶ κατήγησις στ. γαλλικά· ζ'. ἀργάς λα-
τινικῆς καὶ ή. καλλιγραφίαν. Ἡ δὲ πληρωμὴ διὰ μὲν τοὺς ὑποτρόφους
ἔξαιρουμένων μόνον τῶν βιβλίων καὶ τῆς ἐνδυμασίας εἶναι γρ. 4200
κατ' ἕτος διὰ δὲ τοὺς ἔξωτερικούς 600.

Οἱ διδάσκαλοι οἱ τὸ καλὸν ἔργον τῆς συστάσεως τοῦ Παιδαγωγεῖου
προθέμενοι εἶναι οἱ ΚΚ. Μαργαρίτης Γ. Δήμος καὶ Κων-
σταντίνος Πα. Ναούμ.

Ἐπευγγέμεθα ταχείαν σύστασιν τοῦ κοινωνελοῦς διὰ τὸν τόπον Παι-
δαγωγείου τούτου καὶ πρόσδον αὐτοῦ.

Εικόνα 13. Εφημερίδα ΑΜΑΛΘΕΙΑ της Σμύρνης, φύλλο
26ης/6/1853.

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Στην αλληλογραφία Δ. Αργυριάδη - Κ. Τακιατζή φαίνονται οι δυσκολίες που υπήρχαν στα μέσα του 19^{ου} αιώνα για έγκαιρη ενημέρωση. Τα μέσα ενημέρωσης ήταν οι εφημερίδες της εποχής, αλλά παράλληλα ενημέρωση γινόταν και με τις επιστολές που αντάλλασσαν μεταξύ τους οι άνθρωποι. Στη Μακεδονία την περίοδο εκείνη δεν εκδίδονταν ακόμα ελληνικές εφημερίδες, όμως σε αρκετές πόλεις της υπήρχαν ανταποκριτές εφημερίδων της Αθήνας, της Σμύρνης, της Κωνσταντινούπολης, στους οποίους γράφονταν οι συνδρομητές και μέσω αυτών προμηθεύονταν τις εφημερίδες.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΚ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ.

Συνδρομηταὶ τῆς ἐφημερίδος ταύτης καταγράφονται, ἔκτὸς τῶν ἀλλοι τόπων, ἐν ΣΕΡΡΑΙΣ παρὰ τῷ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καθηγητῇ Κυρίῳ
Ν. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ.

Οἱ δὲ τοῦ Σέρραις συνδρομηταὶ, χάριν τῶν ὅποιων συνεστήθησαν ἢ νὰ αὐτὴν ἴπιστασία, παρακαλοῦνται τὰ μὲν φύλλα τῶν νῦν λαμβάνονται τακτικῶς ἐκ τοῦ βιβλιοπωλείου τοῦ **Κ. ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΑΠΕΚΟΥ**, χειμένου κατὰ τὸ 'Ορτά-Τσαρσί' ἐὰν δέ ποτε συμβῇ ἔλλειψις, ν' ἀναφέρωσιν αὐτὴν ἀμίσως εἰς τὸν εἰρημένον καθηγητήν, διὰ νὰ γίνηται ἡ διόρθωσις ἄγκαιρως.

* Η Διεύθυνσις τῆς **ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ.**

Εικόνα 14. Εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 12ης /12/1852.

Οι εφημερίδες στις οποίες γίνεται αναφορά στην αλληλογραφία Αργυριάδη-Τακιατζή και στις οποίες συναντούμε και δημοσιεύσεις που αφορούν την περιοχή μας είναι: οι Αθηναϊκές εφημερίδες **ΑΙΩΝ** και **ΑΘΗΝΑ**, οι εφημερίδες της Σμύρνης **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** και **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ**, η εφημερίδα της

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Κωνσταντινούπολης **ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ** αλλά και η εφημερίδα της Βιέννης **der Wanderer**. Στις περισσότερες από αυτές ο Δημήτριος γράφεται συνδρομητής και τις μοιράζεται με συναδέλφους ή φίλους, ώστε να μην επιφορτίζεται ολόκληρο το κόστος τους, το οποίο, σε σχέση με τον μισθό του δασκάλου, είναι σημαντικό. Αποσπάσματα της αλληλογραφίας, τα οποία αναφέρονται στις εφημερίδες, στο περιεχόμενό τους, στη δυσκολία διακίνησής τους κ.λπ. είναι τα ακόλουθα:

16 Φεβρουαρίου 1853

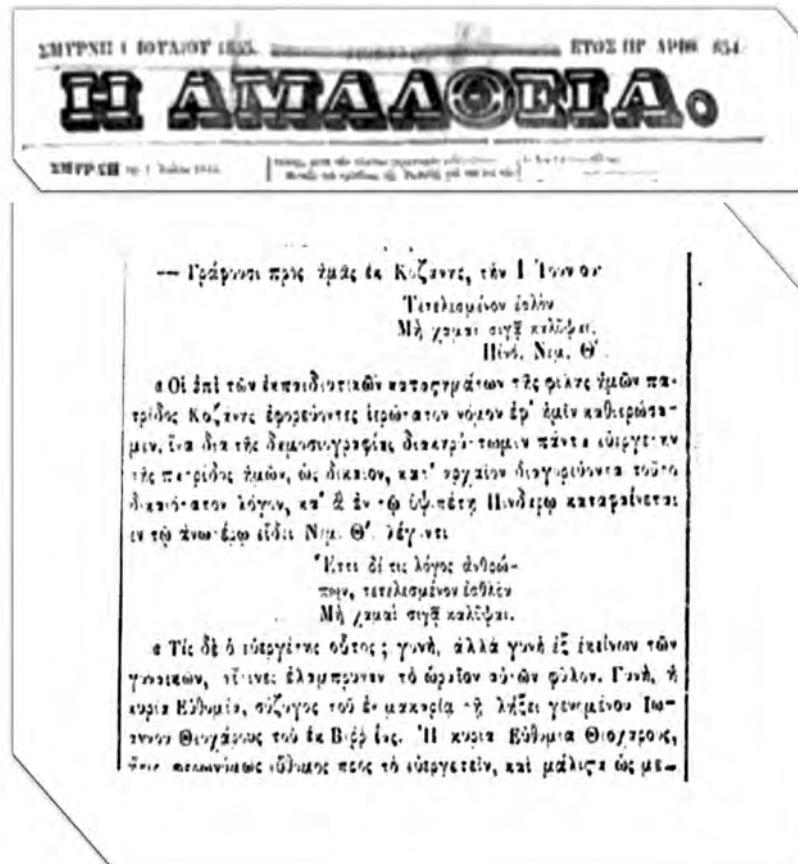
Τάς έφημερίδας ἔλαβον καὶ ἔπειμψα συγχρόνως, ὑπέρ ὃν σᾶς μένω εὐγνώμων. ἄλλοτε πλειότερα.

17 Ιουλίου 1855

διατριβή τις ἐν τῇ Ἀμαλθείᾳ ώς ἐκ τῆς Πατρίδος Σας μ' ἐφάνη λίαν ἀγράμματος καὶ κακοσυντεταγμένη καὶ μέθιβει νά δημοσιεύωνται τοιαῦτα ἀσύντακτα. Κηρύττομεν αὐτά πλήρους ἡμῶν εὐγνωμοσύνης· πρῶτον τό ἡμῶν περιπτεύει (δυσανάγνωστη λέξη) διότι εἶναι τό πρόσωπόν μας πλήρους εὐγνωμοσύνης δέν λέγεται, ἡ εὐγνωμοσύνη δέν εἶναι πλήρης, ἡμεῖς εἴμεθα πλήρεις εὐγνωμοσύνης, ἀλλά τί πρῶτον τί δ' ὑστατον ὅλα εἶναι παιδαριώδη, ἀγράμματα καὶ δέν ἐπιθυμῶ ἐκ Κοζάνης νά δημοσιεύωνται τοιαῦτα μάλιστα ἐνδεδυμένα τό ὄνομα τῆς ἐφορείας ὑμῶν. Αἰτιατικάς εἰς τήν ἀρχήν εἶδον μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης. γυνή, γυνή τρίς.

Η **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης είναι μια εφημερίδα στην οποία συναντούμε αρκετές ανταποκρίσεις και «διατριβές» από την Κοζάνη. Ο Δημήτριος εδώ αναφέρεται σε κάποια δημοσίευση στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 1ης/7/1855, με την οποία οι έφοροι των σχολείων Κοζάνης ευχαριστούν την ευεργέτιδα των σχολείων τους Ευθυμία¹. Στη δημοσίευση αυτή (της 1ης/7/1855) ο Δημήτριος εντόπισε συντακτικά λάθη, τα οποία και σχολιάζει στις 17/7/1855.

¹ Πρόκειται για την ευεργέτιδα των σχολείων της Κοζάνης Ευθυμία, σύζυγο Ιωάννου Θεοχάρους από τη Βέροια, η οποία ευεργέτησε πολλές πόλεις της Μακεδονίας. Ανάλογη δημοσίευση εντοπίσαμε στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**,

Εικόνα 15. Εφημερίδα ΑΜΑΛΘΕΙΑ, φύλλο 1ης/7/1855.

φύλλο 8ης/9/1856, όπου φαίνεται ότι η Ευθυμία πρόσφερε 1800 γρόσια για το αρτισύστατο Παρθεναγωγείο της Θεσσαλονίκης.

Ο ΑΙΩΝ² και η ΑΘΗΝΑ ήταν δύο εφημερίδες με διαφορετικές πολιτικοκοινωνικές τοποθετήσεις³ την περίοδο της αλληλογραφίας. Ο ΑΙΩΝ, εκτός από τις εσωτερικές ειδήσεις, δημοσίευε πολλές εξωτερικές ειδήσεις, φιλολογικές κριτικές καθώς και αρχαιολογικές και ιστορικές πραγματείες. Εξωτερικές και εσωτερικές ειδήσεις, διάφορα θέματα, γράμματα συνδρομητών με απόψεις συνδρομητών της δημοσίευε και η εφημερίδα ΑΘΗΝΑ, στην οποία αρθρογραφούσαν σπουδαίες προσωπικότητες, όπως ο Θεόκλητος Φαρμακίδης και άλλοι λόγιοι. Στις εφημερίδες αυτές καταχωρίθηκαν αρκετές φορές δημοσιεύσεις για έργα και δράσεις του αδελφού του Δημητρίου, του Νικολάου Αργυριάδη. Από την αλληλογραφία προκύπτει ότι οι εφημερίδες αυτές έφταναν και στην πόλη μας. Ο Δημήτριος Αργυριάδης και ο συντροφικός κύκλος του φροντίζουν να ενημερώνονται και από τις δύο αυτές εφημερίδες.

² Κάποιο διάστημα προμηθεύονταν οι Σιατιστείς την εφημερίδα ΑΙΩΝ μέσω του Θεοφάνη του Σιατιστέα. Στο βιβλίο *Iστορικά σημειώματα περί Σιατιστής και λαογραφικά αντής*, σ.309, ο Φ. Ζυγούρης δημοσιεύει γράμμα των Σιατιστών προς τον Θεοφάνην, όπου μεταξύ άλλων γράφουν: «Ελάβομεν και τα 13 φύλλα της εφημερίδος του «Αιώνος», περί της οποίας σας παρακαλούμεν, αν δυνατόν, να μας έρχηται ταχύτερον, αλλά μόνον αν δυνατόν. Οι φύλοι πατριώται σας και Επίτροποι της Ελληνικής Σχολής. Σημ. Αύτη εστάλη προς τον Ν. Αργυριάδην εις Αθήνας, όπως αποστείλει αυτήν ασφαλώς προς τον Κ^{ον} Θεοφάνην».

³ Οι εφημερίδες «ΑΘΗΝΑ» και «ΑΙΩΝ», που πρωταγωνίστησαν στον πολιτικό στίβο, στην εποχή που αναφέρεται η αλληλογραφία που μελετούμε ήταν αντιμαχόμενες. Η «ΑΘΗΝΑ» του Εμμανουήλ Αντωνιάδη υποστήριζε το αγγλικό κόμμα. Όταν ξέσπασε το ζήτημα της ανακήρυξης του «αυτοκεφάλου» της Ελλαδικής Εκκλησίας, η εφημερίδα του Εμμανουήλ Αντωνιάδη φιλοξενούσε μεταξύ άλλων και άρθρα της «φιλελεύθερης» τάσης της εκκλησίας, εκφραστής της οποίας ήταν ο Θεόκλητος Φαρμακίδης. Ο Ι. Φιλήμων ήταν ο εκδότης της φιλοβασιλικής εφημερίδας «ΑΙΩΝ», η οποία ακολούθησε ρωσόφιλη πολιτική. Στον «ΑΙΩΝΑ», όταν έπαψε να εκδίδεται η «ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΑΛΠΙΓΞ», αρθρογραφούσαν οι υποστηρικτές της «συντροπικής» μερίδας της εκκλησίας (Φανή Κ. Σπαχίδου, *H BYZANTINH TEXNH STON ELLHNICO TYPPO TOY 19ou ai. μ.Χ.*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2010).

Τα αποσπάσματα των επιστολών που ακολουθούν αναφέρονται στις δυσκολίες της διακίνησης των εφημερίδων και σε αυτά καταγράφονται και τα πρόσωπα τα οποία εμπλέκονται στη διακίνηση των εφημερίδων.

30 Μαρτίου 1853

Τήν ἀπό προχθές μηνολογουμένην ποθεινοτάτην μοι ἐπιστολήν Σας ἔλαβον χθές ἐξερχόμενος τῆς ἐκκλησίας, ώς καὶ τήν τοῦ Θεοδώρου⁴ ἀλληλοδιδάκτου Σας. τήν τῆς εὐγενείας σου προανέψα ἀνυπομόνως παρόντος κατά δυστυχίαν καὶ τοῦ Δούκα⁵, ἅμα ἡνέψα ἐπωφθαλμίασε τόν Αἰῶνα, ὁποία σύμπωτις; Σεβαστέ μοι φίλε τί τό λέγετε τοῦτο;

⁴ Θεόδωρος Παπαναστασίου, αλληλοδιδάκτης της Σχολής Κοζάνης.

⁵ Ο Δούκας Σακελλαριάδης ή Παπά Ιωάννου (συναντάται και ως Δούκας Παπά Ιωάννου, μαθητής της Ελληνικής Σχολής Σιάτιστας, στους συνδρομητές του βιβλίου *Νεώτατα της Ελλάδος κατά της Ασίας τρόπαια* του Ν. Αργυριάδη καθώς και στη διατριβή του Αθ. Αργυριάδη στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 30ης Απριλίου 1855. Πιθανόν να ήταν γιος κάποιου ιερέα με το όνομα Ιωάννης και τον τίτλο «Σακελλάριος»). Γεννήθηκε στη Σιάτιστα το 1823 [ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ, Οι Λειτουργοί της Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης (19ος αι.), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ ΕΙΕ, Επιστημονικοί υπεύθυνοι: Δανιδ Αντωνίου, Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης]. Διδάχθηκε τα εγκύκλια μαθήματα στην Ελληνική Σχολή της Σιάτιστας. Με τη φροντίδα του Θεοφάνη του Σιατιστέα μετέβη στην Αθήνα, όπου σπούδασε τέσσερα χρόνια στο διδασκαλείο της Αθήνας (**ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 30ης Απριλίου 1855). Το 1842, αφού απέκτησε τον βαθμό «Δημοδιδάσκαλος Γ'», επιστρέφει στη Σιάτιστα (τον συναντούμε ως Δούκα Παπαϊωάννου, βλ. Φ. Ζυγούρης *Ιστορικά σημειώματα*, σ.240). Διδάσκει σε όλα τα σχολεία της πόλης, εκπαιδεύει και χορηγεί βεβαιώσεις σε μαθητές του, για να ασκήσουν το επάγγελμα του δασκάλου (Στ. Κυριακίδης, *Διάφορα έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ*, τ.2ος, Θεσσαλονίκη, 1953, σ.686). Το 1855 μετά από διαφωνία του με τον Σχολάρχη Αργυριάδη και τους εφόρους της Ελληνικής Σχολής παραιτείται από τη Σχολή και λίγους μήνες αργότερα προσλαμβάνεται στην Καστοριά (σύμφωνα με δημοσίευμα του Π.Ι –Παύλου Ιωάννου–ως διευθυντής της Δημοτικής Σχολής, εφημ. **ΑΘΗΝΑ**, φύλλο 15ης/3/1856).

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Εικόνα 16. Εφημερίδα ΑΙΩΝ, φύλλο 5ης/9/1853.

7 Μαΐου 53

Σᾶς παρακαλῶ ἐπομένως ώς καὶ τήν Α: Π: νά μοί πέμπητε ἐνίστε καὶ αὐθις τά φύλλα τοῦ αἰῶνος καὶ πρός πληροφορίαν μου καὶ μᾶλλον πρός ἀποφυγήν τοῦ νά φαίνωμαι ζητῶν παρά τοῦ Δούκα τήν Ἀθηνᾶν, τήν ὁποίαν ἡ αὐτή ἔταιρεία ἐτοίμως καὶ προθυμότατα πέμπουσι.

Εικόνα 17. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ, φύλλο 4ης/8/1853.

Μία ακόμα εφημερίδα, την οποία προσπαθεί να προμηθεύεται ο Δημήτριος, είναι η «Εφημερίς της Σμύρνης». Στα αποσπάσματα που ακολουθούν φαίνονται οι προσπάθειες και οι δυσκολίες που συναντά ο Δημήτριος για την προμήθεια της εφημερίδας αυτής.

19 Νοεμβρίου 1853

Χθές σᾶς ἔγραψα δικαιολογῶν τήν μακράν σιωπήν μου καὶ περί τό ἐσπέρας ἔλαβα τό μετά τῶν νεωτέρων εἰδήσεων μεθ' οὗ σᾶς μένω εὐγνώμων . μή λείπητε πάντοτε νά μοί γράφητε εἰδοποιοῦντες μοι νέα τοιαῦτα, διότι ἐγώ, ἐπειδή μετά τοῦ Δεσπότου μας δέν ἔχω ἐκ πρώτης ἀρχῆς στενήν συναναστροφήν καὶ σχέσιν ποτέ δέν τοῦ ἐζήτησα μήτε τοῦ ζητῶ ἐφημερίδας. ἀφήνω τόν ἄνδρα νά ἔξασκει τάς παραλυσίας

καί διαφθοράς του ταυλίζων μετά τοῦ Δούκα καί ἔχων σχετικόν τόν ταραζίαν καί ράδιον γρηγον αὐτόν μ' ὅλον ὅτι πρός με καί αὐτός φέρεται εὐγενῶς καί ὁ δεύτερος λίαν κολακευτικῶς διά τῆς ἀλωπεκίδος του. ἐπεθύμουν νά γείνω συνδρομητής εἰς τὴν ἐφημερίδα Σμύρνης διά νά μοί ἔρχηται δι' αὐτοῦ ... δέν γνωρίζω ἂν ἐκτός τοῦ Κοεμπτζόπουλον τὴν φέρη ἄλλος τις. ὥστε ἂν οὕτως ἔχῃ νά τῷ δίδω τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς καί ἄμα τὴν ἀναγινώσκῃ νά μοί τὴν στέλνῃ διά ὅλην τὴν τιμήν δυσκολεύομαι νά πληρώσω. εἰδοποιήσατέ μοι ὅθεν περὶ τούτου ᾧ προτείνατε ἐάν τινα σκέφθητε; καὶ ύμεῖς εἴδυντάν νά οἰκονομηθῇ αὐτόθεν τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς νά οἰκονομήσω καὶ ἐγώ ἐντεῦθεν τὸ λοιπόν καὶ νά ἔρχηται καί αὗτη μετά τῆς Αμαλθείας. ὁ Συντάκτης της μοί εἶναι γνωστός. ὡς Ἀγγλος ὑπήκοος ἵσως ἐλευθεριάζει κατά τά ἄλλα καὶ ὡς συγκεκροτημένος μέ Εὐρωπαϊκήν παιδείαν ἐλπίζω νά καταχωρῇ καὶ τινα σπουδαῖα φιλολογικά καὶ ἐπειτα τί πρός 4: ἀνθρώπους δύο αὐτοῦ καὶ δύο ἐδῶ νά δώσωμεν ἀνά 37:1/2 γρόσια ἔκαστος, στενῶς σᾶς παρακαλῶ περὶ τούτου.

Εικόνα 18. Εφημερίδα ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ, φύλλο 25ης/9/1853.

5 Ιανουαρίου 1855

Τῷ Γιαννάκῃ Κοεμπτζόπουλῳ λάβετε τὴν καλοσύνην νά εἰπητε, ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδέν ἔλαβα φύλλον τῆς ἐφημερίδος Σμύρνης καὶ οἱ συνεταῖροι μου γογκίζοντες εἰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔγραψε κατ' εὐθείαν εἰς Θεσσαλονίκην διά νά ἔρχηται τό φύλλον ἐκεῖθεν.

3 Φεβρουαρίου 1855

Σᾶς περικλείω 4: φύλλα τῆς ἐφημερίδος Σμύρνης μέ ίδιαίτερόν μου πρός τόν Κ:Κοεμπτζόπουλον. μέ λόπην μου Σᾶς λέγω, ὅτι ἐν ὧ τῆς

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Άμαλθείας και τοῦ Βοσπόρου φύλλα καταφθάνουσι, ταῦτα μόνα χελώνης δίκην βαδίζουσι. τό τοιοῦτον ἐψύχρανε τούς δύο συνομολογήσαντάς μοι, ώς καὶ ἄλλοτε Σᾶς ἔγραψα. ὅθεν ώς καὶ τῷ ίδιῳ γράφω, ἀν τόσον ἀργά ἔρχονται τά φύλλα καὶ τῇ εὐγενείᾳ του, ὥστε μετά ἔνα μῆνα νά λαμβάνῃ ἐν φύλλον, δύναται ἀνενοχλήτως νά ἀποποιηθῇ τήν συνδρομήν ώς καὶ ἐγώ τόν παρακαλῶ νά πράξῃ ὑπέρ ἐμοῦ καὶ τῶν μετ' ἐμοῦ.

Εικόνα 19. Εφημερίδα **Ο ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ**, φύλλο 8ης/11/1852.

Στα πολιτικά θέματα ο Δημήτριος αναζητά ενημέρωση και από την εφημερίδα της Βιέννης **der Wanderer**. Στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης σώζεται λογαριασμός των σχολείων Κοζάνης εις χείρας των επιτρόπων αυτών Κυρίων N. Αρμενούλη και Z. Δ. Τζημινάκη αρχίζων από α^{ης} Ιανουαρίου 1855 και λήγων την 31η 10μβρίου του 1855, όπου μεταξύ των εξόδων των σχολείων συμπεριλαμβάνονται και 147:20 γρόσια που δόθηκαν τῷ Χαρισίῳ Κλῆ για ετήσια συνδρομή της εφημερίδας Βάνδερερ. Φύλλα της εφημερίδας υπάρχουν ψηφιοποιημένα στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

23 Φεβρουαρίου 1855

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ δι' ὅσα νέα μοί ἐκοινώσατε καὶ αὐθις γράφετέ μοι εἰς τάς κρισίμους μάλιστα ταύτας ἡμέρας καὶ ἐβδομάδας καὶ πρό πάντων περὶ Πρωσίας ποῦ ῥέπει, κατά τόν Βάνδερερ.

Οκτώβριος 1855

Έπιστρέφοντα τόν ἀξιότιμον κοινόν φίλον μας κ. Μερκούριον⁶ συνοδεύω διά τοῦ παρόντος μου, εἰς ὅ ἐπαναλαμβάνω τά ὄσα ἐν τῷ προχθεσινῷ γράμματί μου Σᾶς ἔγραφα. ἐπιστέλλων ὑμῖν, καὶ φύλλα ἐφημερίδων τοῦ Βάνδερερ καὶ ἄλλα τινά γράμματα πρός τὴν Α:Π: τόν ἀξιοσέβαστόν μοι Δεσπότην πρός ὃν προσφέρετε, παρακαλῶ τά εἰκότα. ἐπί ποδός γράφων δέν ἐκτείνομαι, ἥδη ὑμᾶς σᾶς παρακαλῶ, ώς καὶ τούς λοιπούς Κυρίους καὶ τὴν Α:Π: ἃν εἰς τόν Βάνδερερ περιέχηται ἡ περιγραφή τῆς ἀλώσεως τοῦ Πύργου Μαλακώφ καὶ τῆς Σεβαστούπολεως νά μοί πέμψητε τό φύλλον ἢ τά φύλλα ἐκεῖνα πρός ἐκπλήρωσιν τῆς περιεργείας μου καὶ θέλετε μέ καθυποχρεώσει καὶ μετ' ὀλίγας Σᾶς τά ἐπιστρέφω

Εικόνα 20. Εφημερίδα **Der Wanderer**, Εθνική Βιβλιοθήκη Αυστρίας.

Ένα θέμα για το οποίο συναντούμε πολλές αναφορές στις εφημερίδες του 1852-53 είναι η στρατολόγηση των χριστιανών και γενικότερα των μη μουσουλμάνων υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία ξεκίνησε ως συνέπεια της εφαρμογής του Τανζιμάτ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια επιστολή με ημερομηνία 12 Οκτωβρίου 1852, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα **ΑΘΗΝΑ** (φύλλο 13ης/11/1852), στην οποία συνδρομητής της εφημερίδας από Θεσσαλονίκη εκθέτει την κατάσταση σχετικά με το

⁶ Μερκούριος Πρωτοψάλτου, βεροιώτης έμπορος, που διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με τον Τακιατζή αλλά και με πολλούς Καστοριανούς.

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

θέμα αυτό στην περιοχή Καστοριάς- Κορυτσάς -Βιτωλίων και τους λόγους αντίδρασης των Χριστιανών.

Ο επιστολογράφος γράφει:

«Από δύο περίπου ετών εν τω υπό τον Ρούμελην Βαλεστίνη διατελούντι Νομό και διαφόρους επαρχίας περιλαμβάνοντι πράξις εις τα χρονικά της Οθ. Αυτοκρατορίας ανήκοντος διαδραματίζεται δια τρόπου στυγεροτάτου. Απορίας δ' άξιον φαίνεται πώς ουδεμία ούτε των εσωτ. ούτε των εξωτ. εφημερίδων ουδέν περί τον ούτω σπουδαίου τούτου αντικειμένου διέλαβεν, ενταύθα δε κείται το μυστηριώδες του πράγματος, διότι βέβαιον είναι ότι αι Οθ. εφημερίδες εν πλήρει γνώσει αποσιωπώσι τα επί δύο έτη εν ταις ρηθείσαις επαρχίαις γινόμενα, και τρόμον δεινόν όσον τοις εγκατοίκοις εμποιούντα ».»

Και συνεχίζει με τα γεγονότα και τις κρίσεις του για την παράνομη αυτή στρατολόγηση παιδιών των χριστιανών: Ενώ δεν υπάρχει κανένα σχετικό Βασιλικό Διάταγμα γίνεται «σύλληψις αρπαγή και εις άγνωστον τόπον προς άγνωστον υπουργίαν απαγωγή παίδων».

Από τις επαρχίες Βιτωλίων, Πριλάπου και γειτονικές προς αυτές πόλεις, με απειλή ή και προσπάθεια να τις πείσουν, πήραν αρκετά παιδιά από γράμματα των οποίων μαθαίνουν ότι ρίχτηκαν στα κάτεργα της Κων/λης.

Η Καστοριά και η Κορυτσά και οι γειτονικές τους πόλεις ως την ώρα που γράφεται η επιστολή αντιτάσσονταν και αρνούνταν να δώσουν τα παιδιά τους με κύριο επιχείρημα: για να γίνει στρατολόγηση, πρέπει να υπάρχει νόμος και βασιλικό φιρμάνι, που να ορίζει « τίς η χρήσις των παίδων, πόσον το χρονιαίον διάστημα καθ'ό θέλουσι μείνει τη Βασιλεία και τις ο αριθμός των παίδων ο εκάστη επαρχία αναλογών». Επομένως δεν είναι δίκαιο και νόμιμο να παραδώσουν τα παιδιά τους σε χέρια αγνώστων και για άγνωστο σκοπό.

Έστειλαν στην Πόλη ανθρώπους τους να ενημερώσουν την Κυβέρνηση για τις αυθαιρεσίες των επιτοπίων Αρχών. Η Κυβέρνηση κρατούσε μετέωρους τους απεσταλμένους με την υπόσχεση ότι θα απαλλάξει τις επαρχίες από τη στρατολογία.

Η τελευταία πράξη: Ο περιβόητος Σαχίμ Βέης, Καϊμακάμης της Κορυτσάς, μαζί με έναν απεσταλμένο του Στρατάρχου στα Βιτώλια

Ομέρ Πασά και κάποιον iερωμένο αντιπρόσωπο του Αγίου Πελαγωνίας κάλεσαν για το θέμα της στρατολόγησης τους χριστιανούς κατοίκους της Κορυτσάς. Και αυτοί έδωσαν την ίδια με όλους τους άλλους απάντηση: μένουν ευπειθέστατοι υπήκοοι στον βασιλιά τους Σουλτάν Απτούλ Μετζίτ, αλλά χωρίς φιρμάνι τα παιδιά τους δεν τα παραδίνουν σε ξένα και άγνωστα χέρια. Οι χριστιανοί ρίχτηκαν στη φυλακή και παρά τις διαμαρτυρίες και τις φωνές τους οι άλλοι τρεις έκαναν παράνομα κλήρωση ενώπιον του Συμβουλίου (Σουρά) της επαρχίας και του Αγίου Κορυτσάς. Το ίδιο σχεδίαζαν να κάνουν και στην Καστοριά.

Και κλείνει η επιστολή με τις παρατηρήσεις: ότι με όλα αυτά οι Επαρχίες που αναφέρθηκαν θα απογυμνωθούν από τα άρρενα τέκνα τους και ότι «*την πηγήν της μοχθηροτάτης αύτης πράξεως μόνοι οι περί την πολιτική δεινοί δύνανται να ανεύρωσι*».

Το θέμα της στρατολόγησης των Χριστιανών (*νεοσυλληξία*) στο πλαίσιο εφαρμογής του Τανζιμάτ κυριαρχεί και στις επιστολές του Δημητρίου την περίοδο εκείνη. Ο Δημήτριος σχετικά με το θέμα έχει ενημέρωση όχι μόνο από τις εφημερίδες, αλλά και από άλλες πηγές, όπως από Έλληνες που ζούσαν ή ταξίδευαν στα Βιτώλια και στην Κωνσταντινούπολη. Οι επιστολές του Δ. Αργυριάδη μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τη στρατολόγηση των Χριστιανών (*νεοσυλληξία*) και αποτελούν μια σημαντική αρχειακή πηγή, καθώς μέχρι τώρα δεν εντοπίσαμε αλλού πληροφορίες για το θέμα αυτό παρά μόνο στο βιβλίο του Π. Τσαμίση, *Η Καστοριά και τα μνημεία της*, όπου σημειώνεται: «*Την εποχήν αυτήν ζητεί η Κυβέρνησις να στρατολογήση Χριστιανούς και επί τη αρνήσει των Χριστιανών συλλαμβάνεται ο Γιάννης Γραμματικός (Ιωάννης Παπαμαντζάρης) μετά του Μητροπολίτου Νικηφόρου και επιλέκτων μελών της Επιτροπής και φυλακίζονται τω 1852 επί 2 μήνας και πλέον εις τας φυλακάς Μοναστηρίου, ώς μη εννοούντες να ενδώσωσιν επ' ουδενί λόγω εἰς την τότε έντονον διαταγήν της Κυβερνήσεως περί στρατολογίας νέων εκ Χριστιανών, όπως υπηρετώσιν εν τω αυτοκρατορικώ ναυστάθμω και τοις πολεμικοίς πλοίοις, όπερ επέτυχον μετά θυσιών πολλών, κόπων και μόχθων προς χαράν των συμπολιτών και επαρχιωτών ημών*».

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

1851			
15			
13	Ταργάτα - Εις Απόστολον Πάνω Γεράσειν και Ηγετηραν την Ε. Διδυμού προσθήκης της η επένδυσης αλλαχ οι δαχτύλων της περιπολίας προστάτης γεράσκαρου πάνω σ' αριθμόν της ήταν οι έξι εβδομάδες 654-26 ημέρας 30	25 Απριλίου	
11		4 Μαΐου	
13	Σέβεται αγρί - Εις Ταργάτα 6.500 της ίδιας απόδρυσης της περιπολίας 20 διάνεμα της περιφερειακής πατώσης όπως οι περιφερειακές περιφερειακές ένοργες ή οι σημειώσεις της επένδυσης σα την άλλη παρατελέσθη.	6379.30	500
13	Περιβάλλον Κονιόρδια - Εις Ταργάτα 6.5 της ίδιας απόδρυσης παρατελέσθη	25	
13	Περιβάλλον Κονιόρδια - Εις Ταργάτα 6.25 της ίδιας περιπολίας παρατελέσθη	25	
13	Κονιόρδια Καλαντα - Εις Ταργάτα 6.25 της ίδιας περιπολίας παρατελέσθη	275	
13	Κονιόρδια Καλαντα - Εις Ταργάτα 6.25 της ίδιας περιπολίας παρατελέσθη	275	
11	Σέβεται αγρί - Εις Ταργάτα 6.5		
1851			
4 Μαΐου			

Εικόνα 21. Φωτογραφία από τον κώδικα Εφορείας Σχολείων Καστοριάς.

Σχετικά με το θέμα αυτό ο Δημήτριος Αργυριάδης γράφει:

7 Οκτωβρίου 1852

τά παρ' ήμδων νέα είναι ταῦτα: προχθές ἐλάβομεν γράμμα μέσον Ναούμ Μώραλη ἀπό 27 τοῦ παρελθόντος ἐν ᾧ μᾶς γράφει ὁ κ. Στέφανος Λέκον⁷, ὑπουργός ὅλην τῆς ἐν Κωνστ. λει περὶ νεοσυλληξίας ὑποθέσεως, ὅτι ὑψηλὴ διαταγὴ ἐξεδόθη διά νά ἀναγνωσθῇ εἰς Βιτώλια καὶ εἰς Καστορίαν, ὅτι ἡ Α:Μ χαρίζεται πλέον διά τὸ ὑπήκοον τῆς τίν νεοσυλληξίαν καὶ νά ἐπιστρέψουν οἱ δι' αὐτήν τήν αἰτίαν φυγόντες νέοι κλπ. τά ὄποια μᾶς βεβαιοῦν θετικῶς.

10 Οκτωβρίου 1852

Τά παρ' ήμδων νέα δέν περιέχουν περίεργόν τι, μήτε ἀντάξιον: είναι δέ ώς σᾶς προέγραφον: οἱ κεκλεισμένοι εἰς Κορυτσᾶν Σιαχήμπεγης, Δεσπότης, Αιδ. Στόητζιος χωρίς τινος ἄλλου παρά ἐρήμην ἔρριψαν τάχα κουρᾶν καὶ ἐπεσαν εἰς Κορυτσᾶν 2: νέοι λείποντας εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἐδῶ ἐφάνη κίνημα βίαιον, μήτε θέλει φανῆ, ώς εἰκάζομεν. είναι δέ ἵσως διά νά φοβίσουν, δικαιολογηθοῦν ἡ ὁ διάβολός τους ἡξεύρει. εἰς ήμᾶς ὅμως ἐντύπωσιν δέν ἔκαμεν ἐπειδὴ γνωρίζομε ὅτι ζητεῖται εὐχαριστησις καὶ (δυσανάγνωστη λέξη) ἐπιφέρεται ἄν ρίπτουν καὶ ἄν κληροῦνται ζένα παιδία ὅλη μέρα, ἐκτός ὅταν τά δώσουν καὶ τά πάρουν. ἀλλά τοῦτο τό ἔκαμναν καὶ ἀπό πρῶτον.....

7 Οκτωβρίου 1852

ὁ Δεσπότης μας ἐπεσεν ἀπό τό ἀλογόν του καὶ ἐκτύπησε δεινῶς, ὥστε βασταζόμενος κινεῖται, κατ' αὐτάς δέ ἔρχεται εἰς τήν Μητρόπολίν του. ταῦτα μᾶς βεβαιοῦ ὁ Θωμᾶς πατζιανάκης μου, τόν ὅποιον ἐστείλαμεν προχθές νά τοῦ ὄμιλήσῃ ώς ἐκ μέρους ὅλης τῆς κοινότητός μας, ὅτι ἄν τοῦ ἔλθῃ πατριαρχική ἐπιστολή, ώς ἔμαθα πληροφορημένος ἀπό

⁷ Στέφανος Λέκου ή Στέφανος Λέκκος. Κλεισουριώτης τραπεζίτης στην Κωνσταντινούπολη, γεννημένος το 1819 και θαμμένος στο νεκροταφείο του Σισλί το 1890. Ήταν γιος του Κλεισουριώτη Τσιότσιου (Γεωργίου) Λέκκου, μεγαλεμπόρου στη Βιέννη. Το όνομά του απαντάται συχνά στους κώδικες με τους δωρητές των σχολείων της Κλεισούρας [βλ. Π. Τσουμής, «Προσωπικότητες της Μακεδονίας. Πέτρος Γ. Λέκκος», Ελιμειακά 45 (2000), 126-135].

φίλον... ὅτι ἡ τοῦ ἥλθεν ἡ θέλει τοῦ ἔλθη, μή τύχει καὶ πράξει τι, ἡ ὑποσχεθῆ ἡ προτρέψῃ τίνα, διότι ὕστερον μετανοεῖ. μανθάνομεν θετικώτατα ὅτι οἱ τρεῖς Ἀρχιερεῖς Καστορίας, Σισανίου καὶ Κορυτσᾶς ἐπαπειλοῦνται νά χάσον τάς ἐπαρχίας των ἀν δέν πείσουν τούς χριστιανούς των. μεθαύριον θετικώτερα.

Μια σαφέστερη εικόνα θα αποκτήσουμε, αν μελετήσουμε όλο το αρχείο Τακιατζή, καθώς στη νεοσυλληξία αναφέρονταν και άλλοι αποστολείς αλληλογραφίας⁸.

Κάποια άλλα σημαντικά γεγονότα της περιόδου κατά την οποία ανταλλάχτηκε η αλληλογραφία είναι τα κινήματα στην Ήπειρο και τη Μακεδονία, οι ληστείες στην περιοχή, ο θάνατος του τσάρου Νικολάου Α'. Αναφορές για τα θέματα αυτά εντοπίζονται και στην αλληλογραφία.

.....Ιουνίου 1854

...παρακαλῶ νά μοί γράφητε συνεχῶς ὑποσχομένῳ νά ταυτοποιῶ, (διότι μεγάλως μέ δυσαρεστεῖ ἡ στέρησις τῶν γραμμάτων Σας) τὸ ἀμοιβαῖον ἀντικείμενον τῶν εὐχῶν μας ἵνα ἐπανίδωμεν ἄμφω ὑπεκκαίει τήν καρδίαν μου καὶ ἵσως καὶ τοῦτο εὐκληρήσωμεν, ἢδη μάλιστα καθ' ἣν ἐποχήν μαντεύω ὅτι θέλομεν ἡσυχάσει ἀπό ὑποψίας καὶ φόβους χάρις... εἰς τήν πρόνοιαν ἣν ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησίς μας.

Η επιστολή γράφτηκε την εποχή που είχαμε στην περιοχή των Γρεβενών το επαναστατικό κίνημα του Ζιάκα, στο οποίο συμμετείχαν και άλλοι Δυτικομακεδόνες. Με τη φράση ... μάλιστα καθ' ἣν ἐποχήν μαντεύω ὅτι θέλομεν ἡσυχάσει ἀπό ὑποψίας καὶ φόβους χάρις... εἰς τήν πρόνοιαν ἣν ἔλαβε ἡ κυβέρνησίς μας μπορούμε να υποθέσουμε με μεγάλη πιθανότητα ὅτι αναφέρεται στα μέτρα που πήρε η κυβέρνηση για την καταστολή του κινήματος αυτού, και αυτό γιατί ο Αργυριάδης, προσθέτοντας τα αποσιωπητικά στη φράση, στερεί τη σαφήνειά της .

⁸ Π.χ στη νεοσυλληξία αναφέρεται ο Ράλλης Αλβανός, σύγαμπρος του Κ. Τακιατζή, σε επιστολή που έστειλε προς τον Τακιατζή από την Κορυτσά στις 27 Σεπτεμβρίου 1852 (Λ.22073).

Η ενημέρωση δι' αλληλογραφίας συνηθιζόταν μεν στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όμως η διακίνηση πληροφοριών με τον τρόπο αυτό δεν ήταν ασφαλής. Ο Δημήτριος Αργυριάδης στις 10 Οκτωβρίου 1852 γράφει: ό κομιστής τοῦ παρόντος μου εἶναι πιστός καὶ γράμψατέ μοι ἀφόβως ὅ τι γνωρίζετε καὶ ἀγαπάτε. Τά γράμματά σας εἶναι εἰς τούς κόλπους μου, θέλοντας να δείξει στον φίλο του ότι ο κομιστής των γραμμάτων του είναι ἐμπιστος. Σε ἄλλο όμως γράμμα που ἔστειλε στις 14 Νοεμβρίου 1852 παραπονείται για κατάσχεση γραμμάτων, ...κατάσχεσις γραμμάτων ἐμοῦ κ: Άναστασίου, Λογιοτάτου εἰς Κλεισούραν⁹ καὶ ἄνοιγμα ἀλλ' ἥδη εὐρέθην. Τέλος μερικές φορές δεν ἔγραφε αυτά που ήθελε να πει στους φίλους του, αλλά εξουσιοδοτούσε ἐμπιστά ἀτομα να τα περιγράψουν:

ό κομιστής τοῦ παρόντος εἶναι ἐπιστολή μου ἐμψύχος καὶ σᾶς μεταδίδει ὅσα ἡ τετταραγμένη καὶ κυδηθεῖσα ψυχή μου δέν δύναται νά συναπαρτίσῃ καὶ εἰς χάρτην νά χαράξῃ.

⁹ Αναφέρεται στον Αναστάσιο Βήκα, που τότε ήταν δάσκαλος Κλεισούρας. Ο Αναστάσιος Βήκας ήταν σύγχρονος του Κ. Οικονόμου. Γεννήθηκε στη Σιάτιστα και άκουσε τα εγκύκλια μαθήματα στη Σιάτιστα. Τον συναντούμε στον κατάλογο των συνδρομητών του βιβλίου του Ν. Αργυριάδη, *Νεώτατα της Ελλάδος κατά της Ασίας τρόπαια*, Λειψία 1835, ως μαθητή της Ελληνικής Σχολής Σιάτιστας. Είναι ἀγνωστο πού ἔκανε ανώτερες σπουδές. Το 1850 αναφέρεται συμπληρωτής του αλληλοδιδάκτη Δούκα (Σακελλαριάδη) στη Σιάτιστα, ενώ σε ομόλογο της 22ας Ιουνίου του 1851 υπογράφει ως επίτροπος του ναού του Αγίου Δημητρίου (Α. Δάρδας, *Ο Μητροπολιτικός ναός του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας*, σ.76). Υπηρέτησε ως δάσκαλος στην Κλεισούρα από το 1850 μέχρι το 1857, που τον διαδέχθηκε ο επίσης Σιατιστινός Ι. Δ. Σαχίνης (Ν.Σιώκης. *Η πνευματική κίνηση και ζωή στη Δυτική Μακεδονία: η Κλεισούρα κατά τον 19ο αιώνα επί τη βάσει ανέκδοτων εκκλησιαστικών κωδίκων, εγγράφων και λοιπών πηγών,...*). Συμπεριλαμβάνεται στους συνδρομητές του βιβλίου του Αθ. Ρουσόπουλου, *Ελληνικής Αρχαιολογίας Εγχειρίδιον* (Πάτρα 1855) ως σχολάρχης της Ελληνικής Σχολής Κλεισούρας. Μετά το 1857 δίδαξε στη Σιάτιστα αρκετά έτη και στην Εράτυρα (Αθ.Γιομπλιάκης, *Η Εράτυρα*, σ. 159). Αναφέρεται σε έναν κοινό λογαριασμό Χώρας και Γεράνειας ως ελληνοδιδάσκαλος κατά την περίοδο 1859-1863, συνάδελφος του Μ. Τσιόβα. Δίδαξε επίσης και στο Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης (εφ. ΕΡΜΗΣ 3/6/1875).

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Στις επιστολές του ο Δημήτριος Αργυριάδης αναφέρεται και σε πολιτικά θέματα. Παραθέτουμε δύο σχετικά αποσπάσματα.

7 Μαρτίου 1855

ό αἰφνιδιος θάνατος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας, τὸν ὁποῖον βέβαια ἐπληροφορήθητε μέ κατενάρκωσε καὶ δέν ἔχω νοῦν νά Σᾶς γράψω πλειότερα. Ψές τοῦτο μόνον ὀνειρευόμην, εἴθε νά μήν ἀληθεύῃ, ἀλλά κατά δυστυχίαν φίλος ἐκ Θεσσαλονίκης μοί γράφει ὅτι εἶναι εἰδησις θετικωτάτη! Άλλοιμον δι’ ἡμᾶς.

Πάσχα του 1855 <;>

ἐκτός τούτου μανθάνομεν, ὅτι ὁ Σουλτάνος προτείνει ἥδη, ὅτι δέν παραδέχεται οὐδεμιᾶς Εύρωπαϊκῆς δυνάμεως προστασίαν ἢ ὑπεράσπισιν ἐπί τῶν ύπηκόων του, οὐδ’ αὐτήν τῶν Ἀγγλογάλλων. ὁποίαν ἐντύπωσιν ἔκαμεν ἡ θέλει κάμει ἡ πρότασις αὕτη ἄδηλον, ἀλλὰ βέβαιον, ὅτι ἐπήγασεν ἐκ τῆς ἀναφανείσης ἀντιζηλίας τῶν δύο συμμάχων του. ἐάν ὑμεῖς ἔχητε νεώτερόν τι μήν ὀκνᾶτε ἵνα μοί τό μεταδώσητε οὐδόλως ὑποπτεύοντας, οὐδέ πιστεύοντας εἰς ὅσα ὁ Βιδαλιστής Αναστ. Βήκα Σᾶς παρέσυρεν. ὁ ἀνήρ φέρει βοῦν ἐν στόματι ἡ ἄλλως εἶναι μικρός καὶ κύμβαλον ἀλλαλάζον.

Στα αποσπάσματα αυτά φαίνεται το ενδιαφέρον του Δημητρίου για την πολιτική κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Ευρώπης γενικότερα. Σχολιάζονται δύο σημαντικά γεγονότα της εποχής, το ένα είναι ο θάνατος του τσάρου Νικολάου Α΄ και φαίνεται εδώ η ανησυχία για την κατάσταση που θα ακολουθήσει, το άλλο είναι οι πιέσεις που δεχόταν ο Σουλτάνος να αποδεχτεί προστασία ἡ υπεράσπιση επί των υπηκόων του από ευρωπαϊκές δυνάμεις. Στην επιστολή αναφέρεται η ἀρνησή του αυτή, αλλά τελικά στα τέλη του 19ου αιώνα οι μεγάλες δυνάμεις ανάγκασαν τον Σουλτάνο και δέχτηκε Αγγλους, Γάλλους και Αυστριακούς παρατηρητές στα υπόδουλα μέρη των Βαλκανίων.

Για το θέμα της ληστείας που μάστιζε ιδιαίτερα την περιοχή της Δ. Μακεδονίας έχουμε πληροφορίες από πολλές πηγές. Μια μεγάλη ληστεία, σύμφωνα με το ανέκδοτο ημερολόγιο του παπα-Νικόλα

Κουκόλη¹⁰, έγινε τον Ιούνιο του 1855 και πιθανότατα σ' αυτήν να αναφέρεται ο Δημήτριος στο παρακάτω γράμμα.

11 Ιουλίου 1855

Υ.Γ: ᾧδη ἀλήθεια εἶναι φίλτατέ μοι ὅτι κάγω Σᾶς ἀποθύμησα ἄλλα τά περιστοιχοῦντα δεινά καὶ ἡ τρομερά ληστεία θέλει μοί ύστερήσουν καὶ φέτος τῷ δυστυχεῖ νά Σᾶς ἐπανίδω.

¹⁰ Γ.Τσάρας, *To ανέκδοτο ημερολόγιο του Παπα-Νικόλα Κουκόλη απ' το Λιμπόχοβο της Δυτικής Μακεδονίας (1817-1926)*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.8ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1968, σ.268.

ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Στην καθημερινότητα των δασκάλων στα μέσα του 19^ο αιώνα υπήρχαν η συναδελφική αλληλεγγύη αλλά και ισχυρές διαφωνίες και συγκρούσεις. Ο Δημήτριος, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία, είχε πολύ καλές σχέσεις με τους συναδέλφους του στην Κοζάνη, Στέργιο Δαρδούφα, με τον οποίον μάλιστα αλληλογραφούσε, και Θεόδωρο Παπαναστασίου, νοιαζόταν για τους κοζανίτες δασκάλους Κωνσταντίνο Πάτικο και Χαρίσιο Χατζηλαρίδη, έστελνε συνεχώς χαιρετισμούς στον δάσκαλο, διάκονο του Αρχιερέα Ευγενίου, Γερμανό Τζενίδη από τη Βέροια, αλληλογραφούσε με τον Χ. Λαϊλιο, διευθυντή της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης, γνωρίστηκε με τον Α. Σακελλάριο, διευθυντή της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, είχε όμως πολύ κακές σχέσεις και διαπληκτιζόταν συνεχώς με τον σιατιστινό αλληλοδιδάκτη Δούκα Σακελλαριάδη, ενώ τον επίσης σιατιστινό δάσκαλο Αναστάσιο Βήκα άλλοτε τον χαρακτήριζε λογιότατο, άλλοτε βιταλιστή και άλλοτε κύμβαλον αλλαλάζον.

9 Οκτωβρίου 1853

τῷ Κυρίῳ Χαρισίῳ προσφέροντες τούς ἀσπασμούς μου εἴπατε τὴν ἄκραν περιέργειάν μου ἥν ἔχω διά νά μάθω τά ἐκ Καστορίας, ἃν τῷ ἔγεινεν ἡ πρόσκλησις. τῷ δέ Κυρίῳ Φαρμακίδῃ, ὅτι φροντίζω καὶ εἰς Κλεισούραν οἵαν ἔγραψα, ἀλλ' ἐκεῖ εἰσέτι διαμένει ὡς ὑποδιδάσκαλος νέος τις συμπολίτης των, ὅνπερ ἥρπασαν πέρυσι ὡς νεοσύλλεκτον καὶ ἥλευθέρωσαν. ὅπόταν δέ ἀποστείλωσιν αὐτὸν ἥ ἐδῶ ἥ εἰς Ἑλλάδα διά νά διδαχθῇ τὴν ἀλληλοδιδακτικήν¹ ὁ μόνος, ὅστις ἀναπληρώσει αὐτὸν

¹ Από το 1850 μέχρι το 1857 ως δάσκαλοι Κλεισούρας αναφέρονται ο σιατιστινός Αν. Βήκας και ο αλληλοδιδάκτης Μιχαήλ Δ. Γιάννη (Σιώκης Ν., *Η πνευματική κίνηση και ζωή στη Δυτική Μακεδονία: η Κλεισούρα κατά τον*

ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

εσται ὁ Φαρμακίδης, μ' ὅλον ὅτι ἐλπίζω ταχύτερον νά τῷ παρόρησιασθῇ ἄλλη τύχῃ.

25 Ιανουαρίου 1854

τῷ Κυρίῳ Κ.Πάϊκῳ εἴπατε, ὅτι πρός τό παρόν οὐδαμοῦ ὑπάρχει κενή θέσις καὶ ἄν παρόρησιασθῇ δέν ἀμελῶ.

30 Αυγούστου 1855

οἱ Βλατζιῶται μοί ἔγραψαν, ὅτι ζητοῦν ἔνα ἀλληλοδιδάκτην ἐκ τῶν αὐτοῦ διαθεσίμων. ἡ ἐμοὶ γνώμη εἶναι ὑπέρ τοῦ Χατζῆ Λαρίδου καὶ ὅχι ὑπέρ τοῦ νιοῦ Κώτια Παικοβιάς, διά τὸν λόγον, ὅτι ὁ Χαρίσιος γνωρίζει καὶ τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ὑποπτεύων μὴ ὑπάγων ὁ νιός τοῦ Κώτια ἀποτύχῃ καὶ χάσῃ ἐπειτα καὶ τὴν ἐκεῖ θέσιν του. προτείνατε λοιπόν εἰς ἔνα ἐκ τῶν δύο τοῦτο ὅποιῷ ἐγκρίνετε ἢ ἂς διενθυνθοῦν ἀμφότεροι πρός τούς ἐκεῖ ἐφόρους διά γράμματός των λαμβάνοντες ἀφορμήν τό ὅτι τοῖς ἔγραψα ἐγώ νά πράξωσι τοῦτο καὶ ἐλπίζω νά ἐπιτύχῃ².

22 Απριλίου 1853

Πρωΐ διά τοῦ ἀλληλοδιδάκτου μας Κυρίου Δούκα ἐρχομένου εἰς τὰ αὐτοῦ Σᾶς ἔγραψα τό αἴτιον, ὅπερ μ' ὑστέρησε τὴν εὐχαρίστησιν νά πετάσω πρός ὑμᾶς, ἀλλά δέν εἶναι μόνον τοῦτο, ὅπερ μ' ἐμπόδισεν, εἶναι καὶ ἡ δυσαρέσκεια νά συνοδεύω μέ τόν μόνον μου μεμισημένον καὶ ἔχθρόν....

...δέν εἶναι παράδοξον ὁ Δούκας νά δείξῃ εἰς τό φαινόμενον ὅτι εἶναι ὅλως δι' ὅλου μαζύ μου φίλειωμένος καὶ φίλος. ἀλλ' εἶναι ὑπόκρισις, ποτέ δέν τόν φίλειώθην. εἶμαι ἀμετάτρεπτος καὶ ἐνθυμοῦμαι τάς

19ο αιώνα επί τη βάσει ανέκδοτων εκκλησιαστικών κωδίκων, εγγράφων καὶ λοιπών πηγών, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2010). Όμως αναφορά σε δάσκαλο Φαρμακίδη που να δίδαξε στην Κλεισούρα στα μέσα του 19ου αιώνα δεν εντοπίσαμε.

2 Τελικά στην Βλάστη προσλήφθηκε ο Χαρίσιος Χατζηλαρίδης καθώς τον συναντούμε ως Χ.Χατζηλάρη αλληλοδιδάκτη από το 1855 μέχρι το 1859. Επίσης πληρώνεται «δια τὸν κόπον διαφόρων πολιτικών γραμμάτων» (Καλινδέρης Μιχ., Ο βίος της κοινότητος Βλάστης επί τουρκοκρατίας: εις το πλαίσιον του δυτικομακεδονικού περιβάλλοντος, σ.108).

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

ράδιονργίας του ἀλλά ταχέως ἢ ἀργά θά ἀνταμωθῶμεν καὶ θά τά εἴπωμεν.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Ο δάσκαλος Δημήτριος Αργυριάδης, όπως φαίνεται στην αλληλογραφία κατά την περίοδο που υπηρετούσε ως σχολάρχης στη Σιάτιστα, ήταν ένας καλός οικογενειάρχης, είχε ποικίλες επαγγελματικές ασχολίες και ενδιαφέροντα, ανησυχίες για την πολιτική κατάσταση, κοινωνική ζωή, φιλίες και έχθρες, αλλά πάνω από όλα ενδιαφερόταν για το εκπαιδευτικό του έργο. Ενδεικτικά της προσήλωσης του Δημητρίου Αργυριάδη στο εκπαιδευτικό του έργο είναι τα παρακάτω αποσπάσματα των επιστολών του:

20 Ιουνίου 1853

έπεθύμουν νά σᾶς ἵδω, ἀλλ' ὁ καιρός δέν μοί τό συγχωρεῖ, διότι προετοιμάζω τούς μαθητάς μουν διά τάς ἐξετάσεις...

24 Σεπτεμβρίου 1854

Δέν ἀπήντησα προχθές εἰς τό φιλικόν μοι γράμμα Σας, διότι ὁ φίλος κ: Μώραλης μοί εἶπε καθ' ἦν ὥραν ἡμην εἰς τό ἔργον μουν ἐνησχολημένος,...

18 Φεβρουαρίου 1855

Δέν Σᾶς ἀπεκρίθην προχθές όπότε ἔγραψα τῷ κ: Γερμανῷ, ἡ μᾶλλον δέν ἐπανέλαβα τινά ἀπάντησιν διά τάς ἐνασχολήσεις μουν, κατ' αὐτάς μάλιστα, καθ' ἄς ἐπέφερα μεταβολάς τινας εἰς τάς κλάσεις τῶν μαθητῶν μουν.

Ο Δημήτριος Αργυριάδης, λοιπόν, δεν αμελούσε και δεν διέκοπτε το εκπαιδευτικό του έργο, για να ασχοληθεί με οτιδήποτε άλλο. Επίσης σε άλλες επιστολές βλέπουμε να αναζητάει καλά συγγράμματα, να προτείνει συγγράμματα σε άλλους συναδέλφους του, να δωρίζει βιβλία και να ανταλλάσσει βιβλία, με σκοπό πάντα

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

την προσφορά βοήθειας στη μαθητιώσα νεολαία. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα επιστολών:

6 Σεπτεμβρίου 1854

σᾶς στέλλω κατά τήν ύπόσχεσίν μου διά τοῦ ἐπιδότου τοῦ παρόντος μου τὸν Ἰπποκράτην, διά νά μοὶ δοθῇ ἐν σῶμα Λεξικῶν, καὶ τὸ συνάλλαγμα τοῦτο δέν τό κάμνω δι' ἄλλο τίποτε, εἰ μὴ διότι ἐπιθυμῶ νά ἔχῃ ἡ βιβλιοθήκη τῆς πατρίδος σας τό σπάνιον τοῦτο σύγγραμμα.

26 Σεπτεμβρίου 1861

ό ἐκ Σμύρνης ως Γυμνασιάρχης κ:Χ:Λαίλιος¹ μοί γράφει πέμπων μοι χρηστομαθείας² τινάς τάς ὅποιας εύρισκω εύμεθόδους. ἄν ό κ:

¹ **Χριστόφορος Λαίλιος.** Λέσβιος, σπουδασε στην Αθήνα (1840-43) και στη Γερμανία (1843-47). Το 1848 ανέλαβε τη διεύθυνση του Γυμνασίου Μυτιλήνης και με την έγκριση της Δημογεροντίας συνέταξε τον πρώτο κανονισμό του Γυμνασίου. Δυσαρεστημένος με τους εφόρους του Γυμνασίου Μυτιλήνης έφυγε στη Σμύρνη, όπου αρχικά διορίστηκε συνδιευθυντής της Ευαγγελικής Σχολής και μετά διευθυντής της Σχολής αυτής μέχρι τον Φεβρουάριο του 1861 (τον συναντούμε **στους εκ Σμύρνης συνδρομητές** του βιβλίου *H Αυρηλιανή Παρθένος* του Δημητρίου Αργυριάδη το 1861) έτος που διαφώνησε με τους εφόρους της Ευαγγελικής Σχολής και παραιτήθηκε. Στη Μυτιλήνη ξαναγύρισε το 1863 αποφασισμένος να μείνει και να εργαστεί, όπως και έγινε. Ανέπτυξε πλούσιο εκπαιδευτικό έργο και κατέστησε το Γυμνάσιο πνευματική εστία της πόλης. Η μεγάλη του εργασία αναγνωρίστηκε και από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως σε έκθεση που διαβάστηκε σε έκτατη συνεδρίαση στις 8/5/1877. Δυστυχώς όμως δύο χρόνια μετά ο Λαίλιος ήρθε σε σύγκρουση με ορισμένα μέλη της Εφορίας και υπέβαλε την παραίτησή του. Η Εφορία στην αρχή προσπάθησε να τον μεταπείσει, αλλά παρέμεινε αμετάπειστος και έτσι τελικά η παραίτησή του έγινε αποδεκτή στις 4 Ιουλίου 1881. Ο Λαίλιος δυσαρεστημένος από το γυμνάσιο της πατρίδος του αποσύρεται και το 1884 τον βρίσκουμε γυμνασιάρχη στη Χίο, ενώ ένα χρόνο μετά στη Σμύρνη, όπου πέθανε στις 17/2/1886 (τα βιογραφικά στοιχεία για τον Χριστόφορο Λαίλιο προέρχονται από το βιβλίο *H Εκπαίδευση στη Λέσβο*, του Π.Ι.Σαμάρα).

² **Χρηστομάθεια**=συλλογή κειμένων ευχάριστων και με διδακτικό χαρακτήρα, συνήθως με σκοπό την εκμάθηση μιας γλώσσας π.χ. συλλογή

Σέργιος³ πρός ὃν προσφέρω τά εἰκότα θελήσῃ νά τάς εἰσάξῃ εἰς τούς μαθητάς του δέν θέλει εἶσθαι ἄσκοπον καί ἀνωφελές.

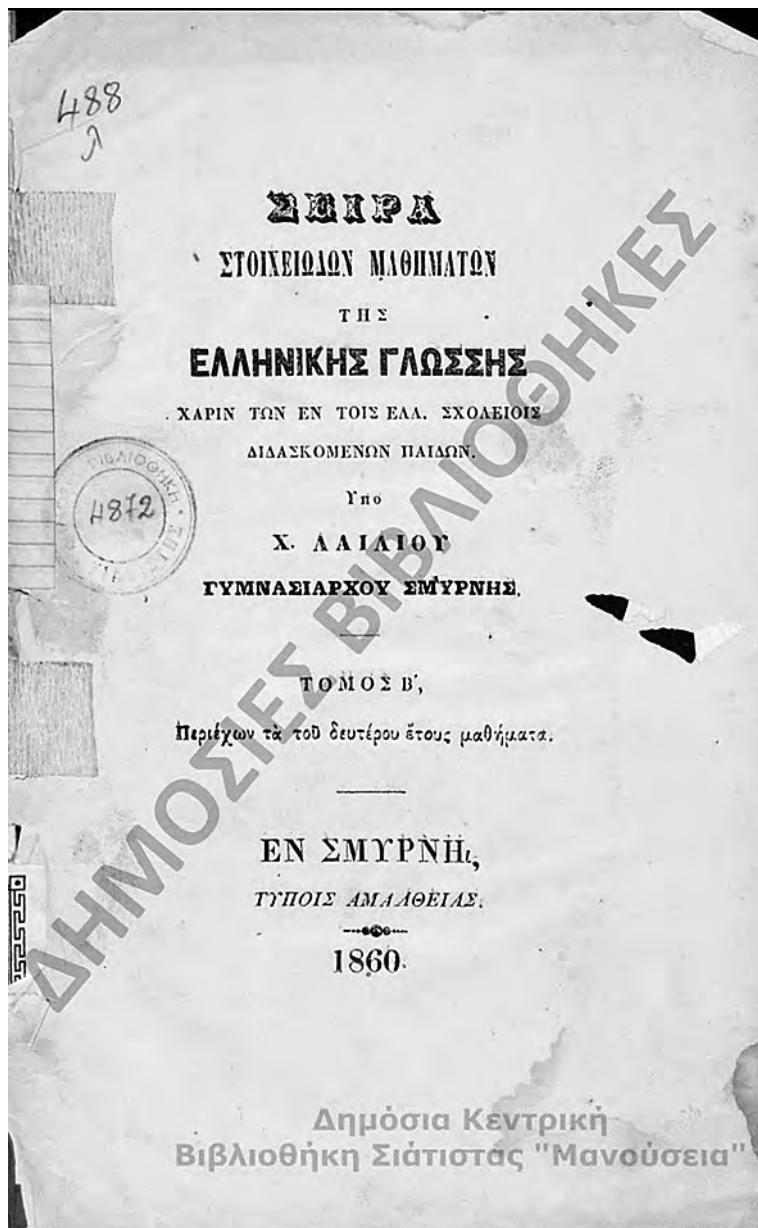

Εικόνα 22. Χρηστομάθεια, κτήμα I. Πάϊκου.

κειμένων στην αρχαία ελληνική γλώσσα για εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής (Βικιλεξικό).

³ Στέργιος Δαρδουφας .

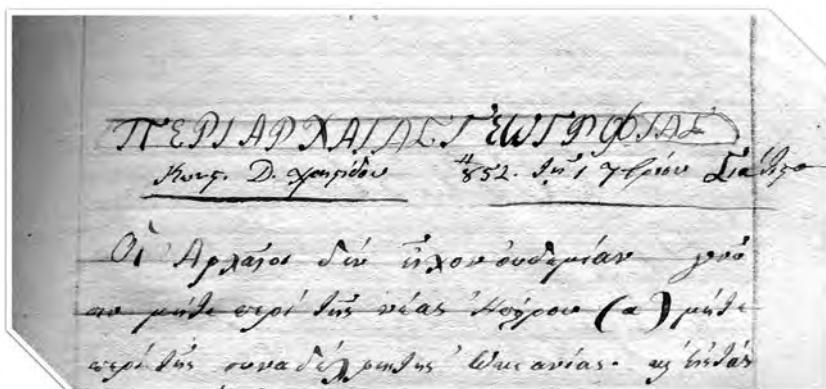
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Εικόνα 23. Η Χρηστομάθεια του Χ. Λαίλιου.

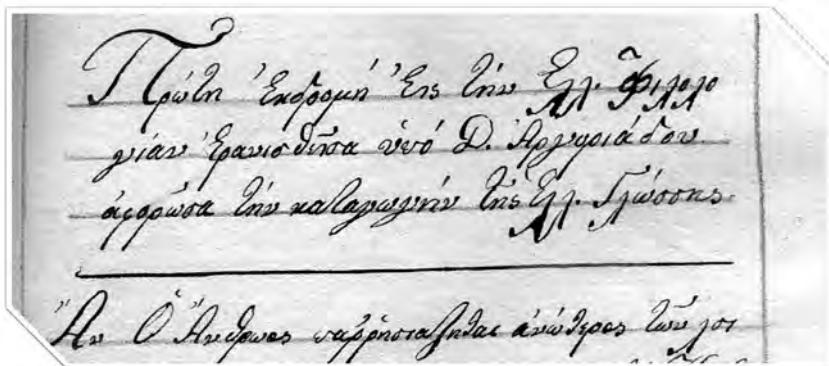
Προτεραιότητα του δασκάλου Αργυριάδη είναι η πρόοδος της Μακεδονικής νεολαίας, διότι ἐπιθυμῶ φίλτατε τήν πρόοδον τῆς Μακεδονικῆς νεολαίας γράφει στις 26 Σεπτεμβρίου 1861 προς τον φίλο του Κωνσταντίνο Τακιατζή.

Σχετικά με τα μαθήματα που δίδασκε ο Δημήτριος Αργυριάδης στη Σιάτιστα ιδιαίτερα κατατοπιστικό είναι ένα τετράδιο που σώζεται στη Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας, «κτήμα του μαθητή Κωνσταντίνου Χρηστίδη»⁴, το οποίο δώρισε μαζί με πολλά άλλα βιβλία ο Αθανάσιος Αργυριάδης, αδελφός του Δημητρίου, στη βιβλιοθήκη του Τραμπαντζέίου Γυμνασίου και περιήλθε αργότερα στη Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας. Στο τετράδιο αυτό υπάρχουν σημειώσεις με χρονολογίες από το 1852 μέχρι το 1856 που δείχνουν ότι ο μαθητής Χρηστίδης διδάχτηκε Ελληνική Φιλολογία, Ρητορική, Γεωγραφία, Μαθηματικά και άλλα μαθήματα.

Εικόνα 24. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη.

⁴ Τετράδιο Χρηστίδη. Στο τετράδιο αυτό μεταξύ των άλλων αναγράφεται και το όνομα του Χριστόδουλου Δ. Χρηστίδη. Τα μέλη της σιατιστινής οικογένειας Χρηστίδη τα συναντούμε ως συνδρομητές βιβλίων της εποχής. Επίσης αναφέρονται ή υπογράφουν σε διάφορα έγγραφα της εποχής.

Εικόνα 25. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη.

Σχετικά με τις τάξεις που λειτουργούσαν στην Ελληνική Σχολή και τον τρόπο διδασκαλίας του με τον οποίον δεν συμφωνούσαν ορισμένοι συνάδελφοι του, την περιγραφή την κάνει ο ίδιος ο Αργυριάδης στην ακόλουθη επιστολή:

11 Ιουλίου 1855

τά έδω τρέχουν ώς άκολούθως. ό φίλος Σας δυσαρεστήθην τά μέγιστα διά τήν διαγωγήν τοῦ Δούκα, ἀφίνω τήν ίδιαιτέραν του πρός τήν κοινωνίαν μας, ἀλλά τήν ἐσχάτως ἀφορῶσαν ἐμέ τήν Σχολήν μουν και τήν τῆς Πατρίδος μας νεολαίαν. ἐμέ δι' ὅσα ό Σχολαστικός ἐκεῖνος κ: Γ:Οίκονομίδης⁵ ὁδηγία τοῦ Δούκα κατεχώρησε περί τῆς Σχολῆς μουν

⁵ Κωνσταντίνος Οικονόμου (ο Αργυριάδης τον ονομάζει και Οικονομίδη). Ο Κωνσταντίνος Οικονόμου, σύμφωνα με τον Φ.Ζυγούρη, *Iστορικά σημειώματα περὶ Σιατίστης και λαογραφικά αυτῆς*, σ.369-270, ήταν γόνος της οικογενείας των Παπασουλιωτών, γεννήθηκε στη Σιάτιστα, όπου και άκουσε τα εγκύλια μαθήματα και τα ανώτερα στη Θεσσαλονίκη και στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, όπου ακροάστηκε μαθήματα θεολογικά και αναγορεύθηκε διδάκτορας ή μάλλον, ως λέγονταν οι διδάκτορες της Θεολογίας, προλόγης. Σύμφωνα με τη Βαία Δραγάτη (*Oι Μακεδόνες στο Ελληνικό Βασίλειο στα μέσα του 19ου αιώνα, Μεταπτυχιακή διατριβή*, Θεσσαλονίκη 2010) το 1860 έλαβε το δίπλωμα του διδασκάλου του ελληνικού σχολείου με άριστα και το 1868 έγινε διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών. Δίδαξε αρκετά έτη στην πατρίδα του Σιάτιστα και, επίσης, πολλά έτη στη Θεσσαλονίκη. Τον Οκτώβριο του

καὶ ὅτι παραδίδω εἰς 6: Τάξεις μόνος ἀνά 2: μαθήματα, ὡς τό πραγματικῶς οἱ τάξεις τῆς Σχολῆς μου εἶναι 4: μέ ἐν τμῆμα καὶ τάς δύο διευθύνω μέν ἐγώ παραδίδοντας δέ οἱ μαθητές τῆς Α^{ης}: Κλάσεως προωθευμένοι οὕτως ἀρκετά(σχισμ.). τῆς προόδου δέ τήν ὥποιαν λέγει βραδείαν (σχισμ.) μάρτυρας ὅλους τούς Πολίτας μου, οἵτινες ὁ(σχισμ.) ὄμολογοδύν, ὅτι ἐπί οὐδενός Σχολαρχίας δέν εἶδον οὐδέ τό ἥμισυ τῆς προόδου τῆς ὑπ’έμοι. τήν δυσαρέσκειάν μου ταύτην πρῶτον εἶπον προφορικῶς τῷ Αρχιερεῖ μας, ἀφοῦ ὅμως εἶδα ὅτι ἡ Π: ἐδικαιολόγει τούς γράψαντας, ὡς ἐπαινοῦντας με μᾶλλον παρά ὡς δολίως διασύροντάς με, ἔδωσα ἐγγράφως τήν παραίτησίν μου. ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ὡφεληθέντες, Αρχιερεύς, Δούκας⁶ καὶ Παύλης οἱ μόνοι μέχρι τοῦδε μισοῦντες με ἐν τῷ κρυπτῷ· ἥρχισαν νά διαδίδουν οἱ μέν ὡς ὡν ὑπόχρεως ἐγώ διά τριετίαν δέν δύναμαι νά τούς παραιτήσω καὶ ταῦτα ἐν τῷ φανερῷ καὶ πρός τούς πλειοτέρους, ἐν δέ τῷ κρυπτῷ καὶ πρός ὀλίγους, ἄλλοτε μέν, ὅτι ποῦ θά ὑπάγει ὁ Αργυριάδης; ἄλλοτε, ὅτι μισεῖται ἀπό τὸν Αρχιερέα τὸν ὄποιον εἰς συναναστροφὴν προσέβαλε, καὶ ἄλλοτε ὅτι καὶ ὁ εἰς Έλλάδα Θεοφάνης⁷ μέ ἀποστρέφεται (ὅπερ εἶναι ψεῦδος ὡς ἀνακάλυψα ζητήσας νά μοι εἴπῃ ὁ πρῶτος ὅστις εὐγαλε ταύτην τήν φήμην λέγει ἡ μοί δεῖξει γράμμα τοῦ ἀνδρός) ἀλλ’ ἀφοῦ ἥκουσαν ὅτι ὁ Αργυριάδης δέν ἀναχωρεῖ κατ’ οὐδένα τρ(σχισμ.) οὗτε μᾶς συμφέρει νά τὸν ἀφίσωμεν (σχισμ.)σαν, ὅτι εἰς τά Σχολεῖα μας τί ἀνα(σχισμ.) ὁ Αρχιερεύς ἡμῶν καὶ ὁ Θεοφάνης καί (σχισμ.) ἐρχόμενοι πολλοί μοί ἔλεγαν ὅτι νά λυπηθῶ τήν νεολαίαν, νά καθίσω διά πεῖσμα κλπ. κλπ. συνεκρότησαν δέ καὶ συνέλευσιν πολυμελῆ, μόνο τοῦ Παύλη ἀπόντος καὶ μ’ ἐπροσκάλεσαν νά τοῖς εἴπω διατί παραιτοῦμαι ἀποφάνθην ὅτι

1882 ἔχει τη θέση του σχολάρχη και διευθυντή της κεντρικής Ιερατικής Σχολῆς Χάλκης, από την οποία παραιτήθηκε τον Ιούλιο του 1884 και επανήλθε στη Θεσσαλονίκη. Το 1873-1874 ἔδωσε στον Φιλολογικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης, του οποίου ήταν μέλος, σειρά διαλέξεων για την τέλεση των γάμων στη Σιάτιστα και ἔκαμε παραλληλισμό των εθίμων μας με τα ἔθιμα των αρχαίων προγόνων μας. Οι τρεις από τις τέσσερις διαλέξεις που ἔδωσε τότε δημοσιεύτηκαν το 1940 στο περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ (Οικονόμου Κ.-Α.Σιγάλα, Γαμήλια ἔθιμα εν Σιατίστη, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τόμος 1ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1940, σ.264-272).

⁶ Δούκας Σακελλαριάδης.

⁷ Θεοφάνης Σιατιστεύς, Αρχιερέας Μαντινείας και Κυνουρίας .

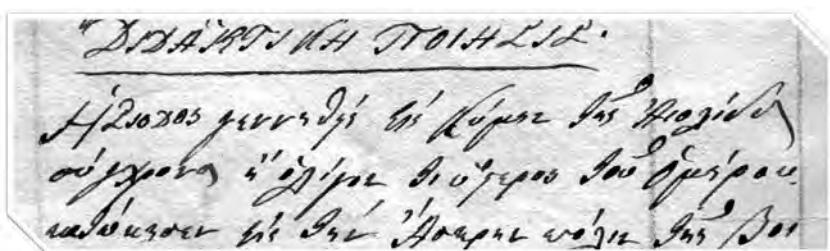
ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

διά τήν διαγωγήν τοῦ Δούκα μετά τοῦ όποίου ἀποφασίσας νά μή συνδιδάξω ἀναχωρῶν και τούς ἀφίνω μέ αὐτόν, τότε δι' ἐνός στόματος ὅλοι νά λήξῃ ὁ Δούκας ἐβόησαν μετά τήν ἔκπνευσιν τοῦ ἔτονς του λήγοντος τήν αῃ: 9βρίον προσεγγίζοντος διωρίσθησαν δέ και ἐπίτροποι οἱ μᾶλλον ἔχθροί του ὁ Βασίλειος Μάρκου και Δούκας Δ:Σιαχίνη. τοῦτο πληροφορηθείς ὁ φίλος προλαμβάνει και δίδει ἐγγράφως τήν παραίτησίν του, (ἀφοῦ ἐπῆγεν εἰς τήν Σχολήν, ἐξέσχισε ἀλφαβητάρια και λοιπά) ἥτις ἔγεινεν ἀμέσως δεκτή. και σήμερον ἔχομεν νέον ἀλληλοδιδάκτην εἰς τήν Σχολήν ...

Ο Δημήτριος στο παραπάνω γράμμα αναφέρεται σε ένα δημοσίευμα από τη Θεσσαλονίκη, του σιατιστινού Κωνσταντίνου Οικονόμου, στην εφημερίδα **ΑΘΗΝΑ**, φύλλο 20ης/4/1855. Στο δημοσίευμα αυτό ο Οικονόμου στην αρχή επαινεί τον ευεργέτη της Σιάτιστας Μάρκο Γ. Ζήση για τις δωρεές του υπέρ των σχολείων και στη συνέχεια αναφέρεται στον αρχιερέα Μελέτιο και στις προσπάθειές του για τη διάδοση της παιδείας. Μάλιστα εξαιτίας των προσπαθειών του Μελετίου, σύμφωνα με τον αρθογράφο, εισήχθησαν στην Ελληνική Σχολή και τα iερά μαθήματα, και την μεν iεράν κατήχησιν διδάσκει ο διευθυντής αυτής Δ. Αργυριάδης, την δε iεράν iστορίαν ο αλληλοδιδάκτης Δούκας Σακελλαριάδης. Στη συνέχεια ο Οικονόμου γράφει: «Δεν αμφιβάλλομεν δε ότι και η Ελλ. Σχολή ήθελεν αποβή λυσιτελής και ωφέλιμος, εάν είχεν τον απαιτούμενον διοργανισμόν, αλλά δυστυχώς οι πόροι αυτής μόλις επαρκούσιν εις διατήρησιν ενός και μόνον διδασκάλου, όντος επιφορτισμένου να διδάσκει εις πέντε και ἔξι τάξεις ανά δύο μαθήματα καθ' εκάστην, θέτεν και οι κόποι αυτού γίνονται υπερβολικοί και των μαθητών η πρόοδος βραδεία...». Το δημοσίευμα αυτό δυσαρέστησε τον Δημήτριο, διότι χαρακτηρίζει βραδείαν την πρόοδο των μαθητών της Ελληνικής Σχολής, στην οποία σχολαρχούσε. Επιπλέον ο Δημήτριος θεωρεί ότι το δημοσίευμα το ἐγραψε ο Οικονόμου με υπόδειξη του αλληλοδιδάκτη Δούκα Σακελλαριάδη. Εξαιτίας αυτού του δημοσιεύματος ακολούθησαν τα γεγονότα που αναφέρει ο Δημήτριος, τα οποία οδήγησαν και στην απόλυση του Δούκα. Ακολούθησαν και άλλα δημοσιεύματα, τόσο των εφόρων της Ελληνικής Σχολής που υποστήριξαν τον Δημήτριο και κατέκριναν τον Δούκα όσο και του Κ.Οικονόμου.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα δημοσίευμα του Οικονόμου στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 9ης/8/1856, όπου φαίνεται η αντίθεσή του σχετικά με τα μαθήματα που δίδασκε ο Δημήτριος Αργυριάδης στην Ελληνική Σχολή και με τον τρόπο διδασκαλίας. Σύμφωνα με το δημοσίευμα αυτό, ο Δημήτριος δίδασκε σε πέντε-έξι τουλάχιστον τάξεις φύρδην-μίγδην τραγωδίες, κωμωδίες, γαλλικά, ιταλικά, μυθολογίες, ευγλωττία (ρητορική) και πολλά άλλα μαθήματα, που τα μετέφραζε τα περισσότερα από άλλες γλώσσες, και αποδοκίμαζε τα χρησιμοποιούμενα από αυτούς (δηλ. τους άλλους δασκάλουνς) βιβλία.

Εικόνα 26. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη.

Εικόνα 27. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Επίσης σύμφωνα με τον Οικονόμου, ο Δημήτριος δεν καταδεχόταν να παραδώσει Ιερά μαθήματα, καθώς θεωρούσε ότι τα μαθήματα αυτά ήταν μόνο για τα παιδιά του αλληλοδιδακτικού σχολείου. Το χειρότερο κατά τον Οικονόμου ήταν ότι κάποτε έβαλε τους μαθητές της ανώτερης τάξεως να εξηγήσουν σε δεκαετή μόλις παιδάκια την μεγάλην του Πλάτωνος κατήχησιν.⁸ Η διαφορά μεταξύ των τριών δασκάλων ίσως εξηγείται από τις σπουδές που αυτοί είχαν. Ο Δημήτριος Αργυριάδης σπούδασε δίπλα στον λόγιο πατέρα του και στην Ευρώπη, ο Κ. Οικονόμου στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και ο Δούκας Σακελλαριάδης στο Διδασκαλείο της Αθήνας.

Μετά από τα γεγονότα αυτά ο Δούκας βρήκε θέση αλληλοδιδάκτη στην Καστοριά, όπως προκύπτει από δημοσίευμα στην εφημερίδα **ΑΘΗΝΑ**, φύλλο 15ης/3/1856, αλλά και από τους κώδικες των σχολείων της Καστοριάς, οι οποίοι φυλάσσονται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη της. Στην Καστοριά δίδαξε τουλάχιστον μέχρι το 1862 και επέστρεψε στη Σιάτιστα μετά τον θάνατο της συζύγου του Ελένης, ξαναγύρισε όμως στην Καστοριά, όπου και τον συναντούμε το 1874⁹.

Από άλλο γράμμα φαίνεται ότι οι Καστοριανοί την ίδια περίοδο ήθελαν τον Δ. Αργυριάδη, ο οποίος, για να αποφασίσει, ζήτησε τη συμβουλή του φίλου του Κ. Τακιατζή.

14 Νοεμβρίου 1855

ό Δούκας πρό καιροῦ ἐνεργεῖ ν' ἀποκατασταθῇ εἰς Καστορίαν. ὑστερούμενοι ἔκει δημοδιδασκάλουν ἀναγκάζονται νά τόν δεχθοῦν,

⁸ Κατήχησις: ήτοι σύντομος διδασκαλία της χριστιανικής ορθοδόξου πίστεως/ υπό Πλάτωνος Μητροπολίτου Μόσχας...μεταφρασθείσα μεν υπό Αδαμαντίου Κοραή.

⁹ Σύμφωνα με επιστολή, με ημερομηνία 24 Μαΐου 1874, του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Καστοριάς προς τον Ν. Μαυροκορδάτον, πρόεδρο του εν Αθήναις Συλλόγου προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων, ο ελληνοδιδάσκαλος Αναστάσιος Πηγεών και ο αλληλοδιδάκτης Δούκας Σακελλαριάδης ορίστηκαν από τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Καστοριάς να πραγματοποιήσουν έλεγχο στο εν Γκορέντση (Γκορέντση, η Κορησός Καστοριάς) αρτισύστατο Παρθεναγωγείο και στο Ορφανοτροφείο και υπέβαλαν προς τον Σύλλογο λεπτομερή και πιστή έκθεση των όσων είδαν (Εμμ.Κουτσιαύτης, *Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Καστοριάς*, σ.114).

άλλα συγχρόνως ύποπτεύοντες μή προσκαλοῦντες αὐτόν χάσουν διά τό ἐρχόμενον ἐμέ, μοί γράφουν ἐπισήμως ζητοῦντες τὴν ὑπογεγραμμένην συγκατάθεσίν μου, καὶ δικαιολογούμενοι ὅτι ἂν μετά ἔνα μῆνα ἐνδώσουν εἰς τάς παρακλή^{<σεις>} τοῦ Δούκα διά νά ἀποκατασταθῇ ἐκεῖ καὶ τόν προσκαλέσουν, ὡς ὑστερημένοι ἀλληλοδιδάκτουν, παραιτηθέντος τοῦ Μανακίδου νά μή δυσαρεστηθῶ κλπ, κλπ. εἰς τοῦτο μή ἔχων ἐδῶ τινά νά συμβουλευθῶ ἐπειδή καὶ ἂν ἔχω φίλον τινά δέν εἶναι οἵος ὑμεῖς εἰλικρινῆς καὶ ἀδελφός, πᾶς δε δέν δύναται νά σκεψθῇ περὶ τῶν ἑαυτοῦ διά πολλά τί μοί λέγετε ν' ἀπαντήσω. ἂν εἴπω, ὅτι δέν θέλω τόν Δούκα δεικνύω μικροπρέπειαν καὶ καταδρομήν... περιμένω δόθεν πᾶς θά τό ἐγκρίνετε ν' ἀπαντήσω. τό δέν ὑπάγω δέν δύναμαι νά εἴπω ἀφοῦ τό ὑπεσχέθην ὡς Σᾶς προέγραψα.

Η αλληλογραφία δεν μας δίνει πληροφορίες σχετικά με την απόφαση του Δημητρίου για την Καστοριά¹⁰. Το 1856 όμως είναι στη Σιάτιστα¹¹ και τον Ιούνιο του 1858 είναι επίσης στη Σιάτιστα όπου οι Κοζανίτες του στέλνουν επιστολή, με την οποία τον καλούν να πάει στην Κοζάνη και να αναλάβει τη σχολαρχία της Ελληνικής Σχολής Κοζάνης¹².

11 Αυγούστου 1861

...ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ μου ὁμόφωνος θέλησις πάντων καὶ ἐπιμονή ἀπειλοῦσα καταστροφήν τῶν σταθερῶν Σχολειακῶν μας πόρων μέ πειθανάγκασε νά ὑπακούσω εἰς τὴν φωνήν τῆς Πατρίδος μου, ἵνα διδάξω αὖθις τήν ἐδῶ νεολαίαν· μωριάκις κατεπολεμήθην ἐνδομάχως, ἄλλα λόγοι πολλοί μ' ἐπεισαν ὅτι ἄλλως δέν ἡδύνατο νά γείνει.

26 Σεπτεμβρίου 1861

εἴθε νά Σᾶς μιμηθοῦν καὶ οἱ Συμπολῖται μου δι'οὓς ἐθυσίασα μέρος τῆς πρός ὑμᾶς ὑποχρεώσεώς μου ἄλλα κάθ' ἦν στιγμήν ἐξ ἐνός προύκειτο περὶ ὀλοκλήρου ἀνατροπῆς τῶν σταθερῶν τῆς ἐνταῦθα Ἐλ.Σχολῆς πόρων. ἐξ ἄλλου δέ ὑπέθεσα, (ἴσως λίαν ἀβροφρόνως

¹⁰ βλ.σ.31, υποσημείωση 2.

¹¹ Εφημερίδα ΑΜΑΛΘΕΙΑ, φύλλο 1ης/11/1856.

¹² βλ.σ.10, υποσημείωση 10.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

νόποπτεύων) ὅτι ἡ παραίτησίς μου δέν ἥθελεν ἐπιφέρει μέγα τι κενόν.
εἴθε καὶ ὁ ἔδω Ἀρχιερεύς νά φανῇ ἐξ ἵσου φιλότιμος ὡς ἡ Α:Π ὁ
νύμετερος....

ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Πολλοί Μακεδόνες δάσκαλοι του δεκάτου ενάτου αιώνα, παρά τη δύσκολη καθημερινότητά τους, είχαν αξιόλογο συγγραφικό και εκδοτικό έργο, έχοντας πάντοτε τη συνδρομή των εμπόρων συμπατριωτών τους. Μεταξύ αυτών κατατάσσεται και ο Δημήτριος Αργυριάδης καθώς και οι αδελφοί του Νικόλαος και Αθανάσιος.

Γνωστά συγγραφικά και εκδοτικά έργα του Δημητρίου Αργυριάδη, πριν δραστηριοποιηθεί ως σχολάρχης στη Μακεδονία, είναι: η τραγωδία *Πύρραμος και Θίσβη*, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1836, η πεντάτομη *Γεωγραφία* του Αδριανού Βάλβι, την οποία είχε μεταφράσει ο Κ. Κούμας, αλλά αναθεωρήθηκε, έγινε παραβολή με την τρίτη έκδοση του γαλλικού πρωτοτύπου και άρχισε να εκδίδεται ξανά το 1838 στη Βιέννη με επιστασία των αδελφών Δ. και Ν. Αργυριάδη, τα *Πρακτικά του ενγενεστάτου Βαρώνου κυρίου Κωνσταντίνου Μπέλλιου Μακεδόνος*, τα οποία συλλέχτηκαν από τους Δ. και Ν. Αργυριάδη και εκδόθηκαν στη Βιέννη το 1838, η *Συλλογή των προλεγομένων του αοιδίμου Κοραη¹*, η οποία εκδόθηκε στην Αθήνα το 1842, και η εφημερίδα *Ο Ζέφυρος του Ιστρου*, η οποία κυκλοφόρησε στο Βουκουρέστι στις 30 Αυγούστου του 1841 και αποτελεί την πρώτη ελληνική εφημερίδα που εκδόθηκε στη Ρουμανία².

¹ Το έργο αυτό αργότερα θα γίνει γνωστό με το όνομα *Παπατρέχας*.

² Η εφημερίδα, σύμφωνα με τον Δημ. Β. Οικονομίδη, *Σημειώσεις περί Ελληνικών εφημερίδων Ρουμανίας*, είχε διάρκεια ζωής μόνο λίγους μήνες εξαιτίας της τυραννικής συμπεριφοράς των λίγων Ελλήνων τυπογράφων του Βουκουρεστίου προς τον Δημήτριο, της αδιαφορίας των συνδρομητών και της αποχώρησης από το Βουκουρέστι του ηγεμόνα Γκίκα, με την υποστήριξη του οποίου είχε εκδοθεί. Για την εφημερίδα *Ο Ζέφυρος του Ιστρου* η εφημερίδα **ΑΙΩΝ**, φύλλο 21ης Δεκεμβρίου 1841, έγραψε:... χαίρομεν ειλικρινώς βλέποντες εις τας τοιαύτης φύσεως εκδόσεις το

ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Εικόνα 28. Φύλο της εφημερίδας *O Ζέφυρος του Ιστρου*.

Πέρασε περίπου μια εικοσαετία κατά την οποία ο Δημήτριος Αργυριάδης δραστηριοποιήθηκε ως σχολάρχης, ενώ δεν φαίνεται να είχε εκδοτική δραστηριότητα. Στην αλληλογραφία όμως με τον φίλο του διακρίνουμε την επιθυμία του να επανέλθει στην εκδοτική δραστηριότητα και φαίνεται πως ετοίμαζε να εκδώσει πολλά, καθώς σε ένα αχρονολόγητο γράμμα γράφει:

ἔχω καὶ ἔχετε πολλά εἰς χάρταν. μήτε δυνάμεθα νά τά χωρίσωμεν,
μήτε ἐμπιστεύμεθα νά τά καταχωρήσωμεν πάντοτε δμως.
... ἐκδόται δέν πιστεύω νά μέ ἐλησμόνησαν ἀλλά καὶ βιάζομαι νά εἴπω
ὅτι τοιοῦτόν τι τρέχει.

στοιχείον της προόδου της χώρας εκείνης, την δε Ελληνικήν γλώσσαν αναφαινομένην μετά πολυχρόνιον μεν υπαγορευθείσαν δε εκ των περιστάσεων σιωπήν. Τα φύλα της εφημερίδας αυτής από το 1^ο της 30ης Αυγούστου 1841 μέχρι και το 47^ο της 1ης Μαρτίου 1842 σώζονται στη βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας, πολύ πιθανό όμως να εκδόθηκαν και ἄλλα φύλλα, αν η πληροφορία που έχουμε από τον Κ. Γουναρόπουλο περί οκτάμηνης κυκλοφορίας της εφημερίδος είναι ακριβής (Κ. Γουναρόπουλος, *Κοζανικά, περιοδικό ΠΑΝΔΩΡΑ*, τ. ΚΒ', φυλλάδιο 527, σ.537).

Επίσης σε μακροσκελέστατη επιστολή, την οποία έστειλε στον Κ.Τακιατζή στις 26 Σεπτεμβρίου 1861, μεταξύ των άλλων εκφράζει την επιθυμία του, πριν πεθάνει, να εκδώσει βιβλία και να έχει σε όλα ανταποκριτή τον φίλο του. Από την επιστολή αυτή πληροφορούμαστε ότι είχε έτοιμο για έκδοση βιβλίο με τίτλο ή Ἀσπασία εἰς τά ἡθη Κωνσταντινουπόλεως, καθώς μεταξύ άλλων γράφει και τα εξής:

Εἰς τόν κατάλογον τῆς συνδρομῆς καί εἰς τόν πρόλογον τῆς ὅσον οὕπω ἐκδιδομένης αὐτοσυνθέτου μον τραγωδίας ἡ Ἀσπασία εἰς τά ἡθη Κωνσταντινουπόλεως, θέλω καί πάλιν ἐκφράσει ὅσα ὁ ἀδύνατος κάλαμός μον μ' ἐπιτρέψει. τήν Ἀγγελίαν τοῦ ἐξαδέλφου Σου ἔλαβον θέλω προσπαθήσεις ὅσον τό δυνατόν μοι πέμψων μοι καί δευτέραν ἵνα διευθύνω εἰς Ιωάννινα πρός τόν φίλον μοι κ: Ἀ. Σακελλάριον τόν Γυμνασιάρχην, δύθεν ἐλπίζω πλειοτέρους συνδρομητάς.

Το έργο αυτό δεν το εντοπίσαμε και δεν γνωρίζουμε αν εκδόθηκε. Τη χρονιά όμως εκείνη, το 1861, εκδόθηκε στην Αθήνα το βιβλίο του *H Αυρηλιανή Παρθένος*, (τύποις Κ.Αντωνιάδου). Στο βιβλίο αυτό καταγράφονται συνδρομητές και από τα Ιωάννινα και μεταξύ αυτών ο γυμνασιάρχης Αναστάσιος Σακελλάριος. Το βιβλίο του Δημητρίου Αργυριάδη *Αυρηλιανή Παρθένος* παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς εκτός από τη μετάφραση του ομώνυμου έργου του Σίλλερ, συμπεριλαμβάνονται σ' αυτό και τα εξής δοκίμια:

Συνοπτική βιογραφία του Σίλλερ,

Συνοπτική εκδρομή περί γερμανικής φιλολογίας και ποιήσεως,

Περί ελληνικής ποιήσεως, αρχαίας και νεωτέρας.

Ο Γεώργιος Βαλέτας χαρακτηρίζει τον Δημήτριο Αργυριάδη σαν τον πρώτο «Ελληνα Σίλλεριστή»³, καθώς το δοκίμιο *Συνοπτική βιογραφία του Σίλλερ*, αποτελεί την πρώτη βιογραφία του Σίλλερ,

³ Γ.Βαλέτας, *Ένα άγνωστο δοκίμιο Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, περιοδικό **ΕΡΓΑΣΙΑ**, 23 Δεκεμβρίου 1934, σ.1646-1647, φωτοτυπημένο ανάτυπο της εργασίας αυτής του Γ. Βαλέτα μας προμήθευσε από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη Μυτιλήνης ο κ. Αλφόνσος Δελής.

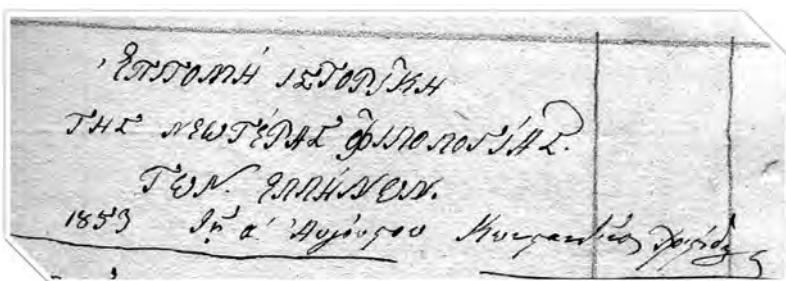
ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

ενώ η μετάφραση της *Αυρηλιανής Παρθένου* αποτελεί τη δεύτερη μετάφραση έργου του Σίλλερ⁴. Ο Άλκης Αγγέλου⁵ θεωρεί πως ο Δημήτριος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όχι τόσο ως δημιουργός αλλά ως μελετητής και ιστορικός. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται λόγω του δοκιμίου *Περί ελληνικής ποιήσεως, Αρχαίας και νεωτέρας* και του συγγράμματος *Φιλολογία των νεωτέρων Ελλήνων υπό Δ.Α.*, στο οποίο (*Φιλολογία των νεωτέρων Ελλήνων υπό Δ.Α*) αναφέρεται ο ίδιος ο Δημήτριος στο βιβλίο του *Αυρηλιανή Παρθένος*, αλλά μέχρι τώρα δεν εντοπίστηκε από κανέναν ερευνητή και θεωρείται λανθάνον. Ο ίδιος ο Αργυριάδης στην αρχή του δοκιμίου *Περί ελληνικής ποιήσεως, αρχαίας και νεωτέρας*, μας πληροφορεί ότι το έργο του προέρχεται από δική του χειρόγραφη ιστορία περί Φιλολογίας, ερανισθείσα υπό πολλών ιστοριογράφων της Αρχαιότητας των Ελλήνων και των νεωτέρων Ευρωπαίων. Το χειρόγραφο τετράδιο του μαθητή της Ελληνικής Σχολής Σιάτιστας Κωνσταντίνου Χρηστίδη που σώζεται στη Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας, περιλαμβάνει πολλές σημειώσεις με θέματα σχετικά με την Ελληνική Φιλολογία, όπου σε κάποιες σελίδες ο μαθητής γράφει: «Ερανισθείσα υπό Δ.Αργυριάδου».

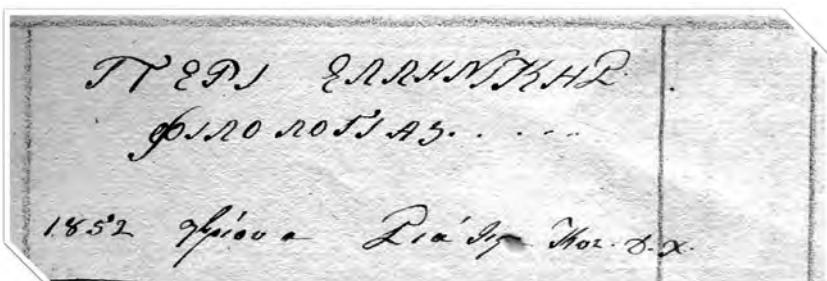
⁴ Ο Γ.Βαλέτας στο δημοσίευμα *Ένα άγνωστο δοκίμιο Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, περιοδικό **ΕΡΓΑΣΙΑ**, 23 Δεκεμβρίου 1934, σ.1646-1647, γράφει πως πρώτη μετάφραση έργου του Σίλλερ στα ελληνικά είναι το *Ραδιονοργία και Έρως* που εκδόθηκε από κάποιον Μ.Ω στην Κωνσταντινούπολη το 1843, έχει όμως ο Γ. Βαλέτας την υποψία ότι και αυτό είναι έργο του Δ. Αργυριάδη. Άλλωστε γνωρίζουμε πως τόσο ο Δημήτριος, όσο και ο Νικόλαος χρησιμοποιούσαν συχνά ψευδώνυμα (Το ψευδώνυμο Α.Ω χρησιμοποιούσε ο Νικόλαος). Ο ίδιος ο Δ. Αργυριάδης στην εφημερίδα «Ζέφυρος του Ιστρου» γράφει: οπότε το πολύπονον έργον της δημοσιογραφίας μας άφινε διά τινας στιγμάς ελευθέρους.... Εσυνηθίζαμεν να επασχολάμεν τον κάλαμόν μας εις επωφελείς τινας μεταφράσεις, ως των του περιφήμου ποιητού Σίλλερ Τραγωδιών...

⁵ Αγγέλου Άλκης, *Μια λανθάνουσα ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Στον τόμο Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Κοζάνης, Σεπτέμβριος 1993, με θέμα: «Η Κοζάνη και η περιοχή της, Ιστορία-Πολιτισμός». Έκδοση του Ινστιτού Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη, 1997, σ. 17.

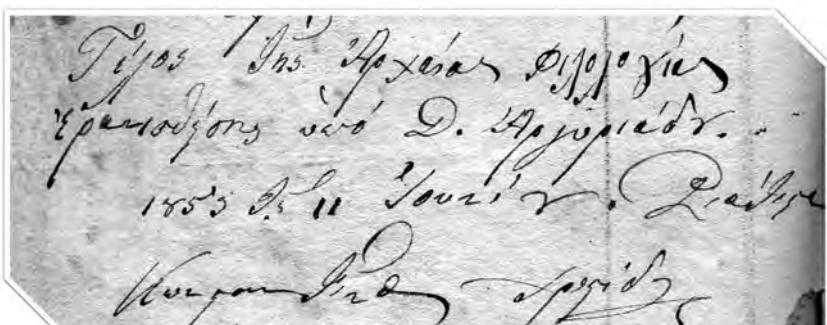
Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Εικόνα 29. Τετράδιο Κ. Δ. Χρηστίδη, *Επιτομή Ιστορική της Νεωτέρας Φιλολογίας των Ελλήνων, 1853, την α' Αυγούστου*.

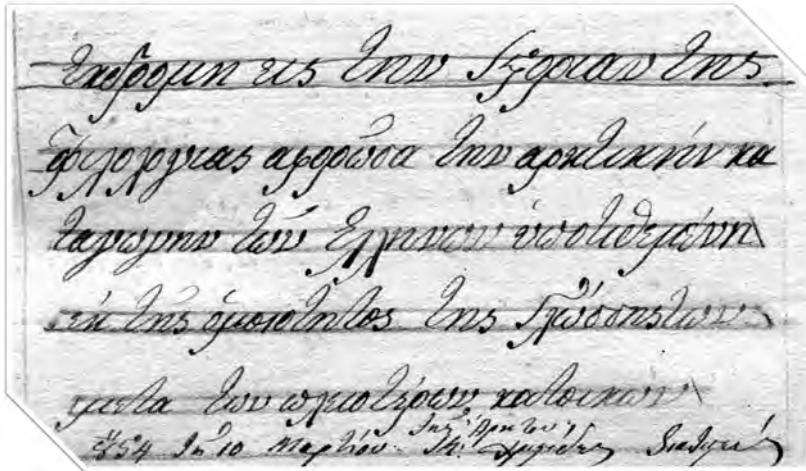

Εικόνα 30. Τετράδιο Κ. Δ. Χρηστίδη, όπου περιλαμβάνονται σημειώσεις «Περί Ελληνικής Φιλολογίας», με χρονολογία 1852 η/βρίον α.

Εικόνα 31. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη, *To τέλος της Αρχαίας Φιλολογίας ερανισθείσης υπό Δ.Αργυριάδον, 1855 τη 11 Ιουνίου.*

ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Εικόνα 32. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη, *Εκδρομή εις την Ιστορίαν της Φιλολογίας*.

Οι σημειώσεις αυτές μας οδηγούν στη σκέψη ότι ο Δημήτριος παρέδιδε στους μαθητές του μαθήματα Ιστορίας της Φιλολογίας. Για τη διδασκαλία αυτών των μαθημάτων ένας άλλος μεγάλος δάσκαλος, ο Κωνσταντίνος Οικονόμου, κατηγόρησε τον Δημήτριο και τους εφόρους της Ελληνικής Σχολής με δημοσίευμά του στην **ΑΜΑΛΘΕΙΑ** της Σμύρνης, φύλλο 9ης/8/1856, όπως αναφέρουμε στη σ. 87-88.

Μετά το βιβλίο *Η Ανρηλιανή Παρθένος* ο Δημήτριος Αργυριάδης εξέδωσε άλλα δύο σημαντικά έργα. Πρόκειται για το *Λεξικόν Γεωγραφικόν*, η έκδοση του οποίου ξεκίνησε σε μηνιαία φυλλάδια τον Ιούλιο του 1868 στη Θεσσαλονίκη και ολοκληρώθηκε το 1870, και τους *Αισώπειους Μύθους*, βιβλίο το οποίο εξέδωσε στην Κωνσταντινούπολη το 1875 λίγο πριν τον θάνατό του, που επήλθε στις 13 Οκτωβρίου της χρονιάς αυτής. Από τη νεκρολογία του Δημητρίου Αργυριάδη, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα **ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ**, φύλλο 1334, 18 Οκτωβρίου 1875, φαίνεται ότι είχε έτοιμα να τυπώσει και άλλα έργα, αλλά δεν

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

πρόλαβε. Την υποχρέωση να εκδοθούν τα έργα αυτά ανέλαβε ο αδελφός του Νικόλαος, που ήταν δίπλα στον Δημήτριο τις τελευταίες στιγμές της ζωής του. Όμως άλλα έργα του Δημητρίου Αργυριάδη δεν εντοπίστηκαν, όπως δεν εντοπίστηκε, από τα αποτελέσματα των μέχρι σήμερα γνωστών ερευνών, και β' τεύχος από τους *Αισώπειους Μύθους*, το οποίο, σύμφωνα με τη νεκρολογία, είχε εκδοθεί πριν τον θάνατο του Δημητρίου.

Λίγες ημέρες πριν από τον θάνατο του Δημητρίου, σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας **ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ**, φύλλο 1ης/10/1875, ο Χρηστάκης Ζωγράφος, για να τιμήσει τους κόπους του δασκάλου αυτού που επί σαράντα χρόνια δίδαξε στη Μακεδονία, δώρισε διακόσια αντίτυπα του βιβλίου *Αισώπειοι Μύθοι* στα άπορα σχολεία της Μακεδονίας.

Μια δημοσίευση του αδελφού του Νικολάου στην εφημερίδα **ΕΡΜΗΣ** της Θεσσαλονίκης, φύλλο 28ης/10/1875, δεκαπέντε ημέρες μετά τον θάνατο του Δημητρίου, αποδεικνύει πως ο λόγιος συγγραφέας ακόμα και τις τελευταίες στιγμές της ζωής του σκεπτόταν τη μαθητιώσα νεολαία της πατρίδας του, καθώς τελευταία του επιθυμία ήταν να μοιραστεί ο πρώτος τόμος των *Αισώπειων Μύθων* στους συλλόγους της Μακεδονίας και στα σχολεία της Θεσσαλονίκης, των Σερρών, των Βοδενών, της Βέροιας, της Καστοριάς, της Σιάτιστας, της Κλεισούρας και της Μακεδονικής αδελφότητας.

ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

Δοκιματική Ποίησις.

ΘΕΣΠΙΣ, ἐφευρετὴ τῆς Τραγῳδίας (5 π. Χ.) μᾶς μέναι οὐδὲν ἔξ οὗτων ἐποίησε καὶ περισσότες

(α) Τούτου τὰ ποιήματα λέγουν εἴνεις, ὅτι ξανθαῖς πράλπτεισι καὶ σκέλοι τὸν 14 αἰῶνα, ἀλλ' οὐκέτι εδέσπεστος φάμης οὐδὲν γείτεις.

190

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ Ἐλευσίνιος, (505—456 π. Χ.) πατέρος τῆς Ἑλληνικῆς Τραγῳδίας, τοῦ ὄποιου μᾶς μένουν ἐπιτά ποιήματα, Προμηθεὺς δεσμότης, ἐπτὴ ἐπὶ Θήβας, Πέρσαι, Ἀγαμέμνων, Χονδρός, Εὑμερός καὶ Ιατρός· τὰ ἀξιοσημείωτα εἶναι Προμηθεὺς δεσμότης, Χονδρός καὶ Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ ἐκ Καλαύρων, (593—406 π. Χ.) τοῦ ὄποιου μᾶς μένουν 8 Τραγῳδίαι, Αἴας Μαστιγοφόρος, Ηλέκτερα, Οιδίποντος τύραννος, Ἄρτιρόν, Τραχύνιος, Φιλοκτήτης καὶ Οιδίποντος ἐν Κολωνῷ. Λίγας αξιοσημείωτοι εἶναι Οιδίποντος τύραννος καὶ Οιδίποντος ἐν Κολωνῷ.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ Σαλαμίνιος (480—406 π. Χ.) τοῦ ὄποιου μᾶς μένουν 17 Τραγῳδίαι καὶ δύο δράματα, Ἐκάδη, Ορέστης, Φοίνισσαι, Τρωάδες, Ιγνιέτεια ἐν Αὐλίδι, Ιριγένεια ἐν Ταυριδι, Εἰλέη, Ηρακλεῖδαι Ηλέκτρα, Δράματα Ρήσσος ἢ Κικλώψ κλπ. τὰ ἀξιοσημείωτα εἶναι Ἐκάδη καὶ Ιριγένεια ἐν Αὐλίδι.

Ἀρχαῖα Κωμῳδία ἢ Σατυρική.

Ἐπίλυγμας, Κράτινος, Εὔποδος κλπ. καὶ τέλος Ἀριστοφάνης διαθηταῖς, τοῦ ὄποιου μᾶς μένουν 11 ποιήματα, Ἀγαρνάρες, Ιππεῖς, Νερέδαι (διευθυνόμεναι ἵναντίν τοῦ Σωκράτους) Σημῆκες, Βίρηνη, Εορτὴ τῆς Δήμητρος, Αναστράτος, Βάτραχοι, Πλούτος κλπ. ἐξ ὧν θυμαζεῖται διὰ Πλούτούς του.

Δ'. Ἐποχὴ ἢ Ἀλεξανδρινή.

Οἱ περιφημότεροι Ποιηταὶ ταύτης τῆς ἐποχῆς είναι.

Εἰς τὴν ἐπιπόλαιον, Καλλίμαχος Κυρηναῖος (264 π. Χ.) τοῦ ὄποιου μᾶς μένουν τὰ ἐλεγεῖά του καὶ ὄμνοι τινές, ΑΠΟΔΔΩΝΙΟΣ διάδοις, (178 π. Χ.) ποιητὴς τῶν Ἀργοναυτικῶν καὶ 4 φθῶν.

ΑΡΑΤΟΣ ἐκ Σόλων. 76 π. Χ.) ποιητὴς ποιήματος διδακτικωτάτου ἐπιγραφούμενου Σημεῖα καὶ Φαινόμενα.

Εικόνα 33. Δ. Αργυριάδη, Η Αυρηλιανή Παρθένος

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΟΝΙΔΗΣ
Σε παρθένος της Επαρχίας για γύρω στα
δύο μήνες πριν από την επίσημη λεγόμενη
Ιανουάριος Επανάστασης 1805—45°. Ήταν ηλικί^α
της 22 ετών. Έπεισόδια που έπλευσαν πάνω
την ψυχή της. Την περίοδο της οποίας ήταν
τον Ιανουάριο, Ηλικίας 22 ετών, η οποία
είχε συναντήσει με την Επανάσταση της Αγγλίας.
Επειδή η Επανάσταση της Αγγλίας ήταν
το μεγαλύτερο θέμα της εποχής, η οποία
είχε σημειώσει μεγάλη αναταράξη στην
ψυχή της, η οποία διέπλευσε την ίδια
την Επανάσταση της Αγγλίας. Η οποία
είχε σημειώσει μεγάλη αναταράξη στην
ψυχή της, η οποία διέπλευσε την ίδια
την Επανάσταση της Αγγλίας.

Εικόνα 34. Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη. *Αποσπάσματα σημειώσεων*, αντίστοιχα των όσων αναφέρονται στο βιβλίο του Δ.Αργυριάδη *Η Ανρηγλιανή Παρθένος*.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η μελέτη της αλληλογραφίας Δ. Αργυριάδη-Κ. Τακιατζή δίνει όψεις της καθημερινότητας του δασκάλου Δ. Αργυριάδη και των άλλων δασκάλων που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στον τόπο μας στα μέσα του 19ου αιώνα. Η αλληλογραφία φανερώνει τον αγώνα τους για επαγγελματική αποκατάσταση αλλά και το ενδιαφέρον τους για τη μόρφωση της νεολαίας της πατρίδας τους. Πολλοί από τους δασκάλους αυτούς προχώρησαν και παραπέρα. Κατόρθωσαν, παρά τις αντίξεις συνθήκες της εποχής τους, ακολουθώντας το παράδειγμα δασκάλων του προηγούμενου αιώνα, όπως του Μιχαήλ Παπαγεωργίου, να δώσουν παράλληλα και συγγραφικό έργο. Στους δασκάλους αυτούς του 19ου αιώνα με συγγραφική δράση θέση εξέχουσα κατέχει ο Δ. Αργυριάδης. Το παράδειγμά του ακολούθησαν και άλλοι σιατιστινοί δάσκαλοι όλων των βαθμίδων, των οποίων τα ονόματα είναι πολλά για να συμπεριληφθούν στον επίλογο ενός βιβλίου.

Δασκάλα και εγώ, με την έρευνά μου, την οποία ξεκίνησα από τη μελέτη της αλληλογραφίας Δ. Αργυριάδη-Κ. Τακιατζή και ελπίζω να συνεχιστεί με τη μελέτη και άλλων αρχειακών πηγών, θέλω να τιμήσω τους μεγάλους αυτούς πρωτοπόρους δασκάλους για το έργο που μας πρόσφεραν, το οποίο αποτελεί μέρος της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης μας. Παράλληλα δίνω, έστω και με καθυστέρηση λίγων ετών, μια τεκμηριωμένη απάντηση στο ερώτημα:

Ποιός ήταν ο Δημήτριος Αργυριάδης που έζησε στο σπίτι αντό;

ερώτημα που συχνά μου έθεταν οι μαθητές με τους οποίους, στο πλαίσιο δράσεων του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Σιάτιστας τη σχολική χρονιά 2009-2010, επισκεφτήκαμε το Αρχοντικό Αργυριάδη-Μαλιόγκα στη Σιάτιστα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barth Heinrich, *Reise durch das Innere der Europaischen Turkei*, Berlin, 1864.
- Nikolaidy B., *Les Turcs et la Turquie contemporaine*, Paris, 1859.
- Shaw Thomas George, *Wine, the Vine and the Cellar*, London, 1863.
- Jullien André, *Topographie de tous les vignobles connus*, Paris, 1866.
- Walker Mary Adelaide, *Δια της Μακεδονίας ως τις Αλβανικές Λίμνες*, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1973.

Αγγέλου Άλκης, *Μια λανθάνουσα ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Στον τόμο Πρακτικά Α' Συνεδρίου Κοζάνης, Σεπτέμβριος 1993, με θέμα «Η Κοζάνη και η περιοχή της, Ιστορία-Πολιτισμός». Έκδοση: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, Κοζάνη, 1997.

Αντωνίου Δανίδ - Σκλαβενίτης Τριαντάφυλλος, *Οι Λειτουργοί της Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης (19ος αι.)*, ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ ΕΙΕ.

Αργυριάδης Δημήτριος, *Συλλογή των προλεγομένων των αοιδίμον Κοραή : όσα μέχρι τούδε δεν ετυπώθησαν εκ τόμον ίδιον προς χρήσιν των φιλογενών Ελλήνων*, Εκ της τυπογραφίας Εμ. Αντωνιάδου, Εν Αθήναις, 1842.

Αργυριάδης Δημήτριος, *Η Αυρηλιανή Παρθένος*, Τύποις Κ. Αντωνιάδου, Εν Αθήναις, 1861.

Αργυριάδης Δημήτριος, *Λεξικόν Γεωγραφικόν*, Εκ του Τυπογραφείου «Η Μακεδονία» N. Βαγλαμαλή, Εν Θεσσαλονίκη, 1870.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αργυριάδης Δημήτριος, *Αισώπειοι Μύθοι*, Τύποις Ευαγγελινού Μισαηλίδου, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1875.
- Αργυριάδης Δημήτριος-Αργυριάδης Νικόλαος, *Πρακτικά του Ευγενεστάτου Βαρώνου κυρίου Κωνσταντίνου Μπέλλιου Μακεδόνος*, εν Βιέννη της Αουστρίας, 1838.
- Αργυριάδης Δημήτριος-Αργυριάδης Νικόλαος, *Γεωγραφία*, εκτεθείσα μεν γαλλιστὶ υπό Αδριανού Βάλβι, ερμηνευθείσα δε διά την χρήσιν των Ελλήνων υπό Κ. Μ. Κούμα, εν Βιέννη της Αυστρίας, 1838.
- Αργυριάδης Νικόλαος, *Νεώτατα της Ελλάδος κατά της Ασίας τρόπαια*, εκ της τυπογραφίας του Ίρσφελδ, Εν Λειψία της Σαξωνίας, 1835.
- Αργυριάδης Νικόλαος, *Θωμάς Σιάτερτων*, Εκ του τυπογραφείου Α. Κορομηλά, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1866.
- Αργυριάδης Νικόλαος, *Επιτομή της του Μωάμεθ Βιογραφίας*, Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, Εν Αθήναις, 1850.
- Βακαλόπουλος Κωνστ., *Πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή του πασαλικίου Μοναστηρίου στα μέσα του 19ου αιώνα*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.21ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1981.
- Βαλέτας Γ., *Ένα άγνωστο δοκίμιο ιστορίας νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Αθήνα, 1934, περιοδικό «Εργασία».
- Βασδραβέλλης Ι., *Διάφοροι οικογένειαι των Σερρών, Μελενίκου και Μοναστηρίου Ρίλας κατά το έτος 1824*, Μακεδονικά, τ.7ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1967.
- Βέλκος Γρηγόρης, *Αργύριος Παπαρίζος (1764-1851)* Ο μεγάλος Σελιτσιώτης Διδάσκαλος του Γένους, Αθήνα, 1983.
- Βούλγαρις Ευγένιος, *Η λογική*, Εν τη τυπογραφία του Βρεϊτκόπφ, Εν Λειψία της Σαξωνίας, 1766.
- Βυζάντιος Σ.-Ραγκαβής Α., *Χρηστομάθεια*, εκ της τυπογραφίας Α.Κορομηλά, Εν Αθήναις, 1851.
- Γεδεών Μανουήλ, *Αποσημειώματα χρονογράφου*, Τύποις Φοίνικος, Εν Αθήναις, 1932.
- Γκανούλης Γεώργιος, *Η διοικητική οργάνωσις της Σιατίστης, Σιατιστέων Μνήμη*, Λεύκωμα του Συλλόγου Σιατιστέων Θεσσαλονίκης, Τυπογραφείον Αφών Αλτιντζή, Θεσσαλονίκη, 1972.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

- Γκαρπολάς Κ., και Ματακίδης Χρ., *Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, Τρίτομον.* Έκ του τυπογραφείου Αντωνίου Χαϊκούλ, Βιέννη, 1835.
- Γόλδσμιθ, *Ιστορία της Ελλάδος*, Τύποις Βενδοτείοις, Εν Βιέννη της Αυστρίας, 1807.
- Γουναρόπουλος Ν., *KOZANIKA*, περιοδικό «Πανδώρα», Τόμος ΚΒ', Φυλλάδιον 527, 1 Μαρτίου 1872.
- Δάρδας Αν., *Ο Μητροπολιτικός ναός του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας*, Σιάτιστα, 1995.
- Δάρδας Αν., *Ιδρυση και λειτουργία των Τραμπαντζείον Γυμνασίου Σιατίστης με την εποπτεία της εκκλησίας*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη, 1997.
- Δάρδας Αν., *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, Θεσσαλονίκη, 2006.
- Δελιαλής Ν., *Διαθήκαι ενεργετών της πόλεως Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη, 1970.
- Δέλλιον Ι., *Ιωάννης Τσικόπουλος*, Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου Αθηνών, Αθήναι, 1913.
- Δημαράς Κ., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Τικαρος, Αθήνα, 1972.
- Δραγάτη Βάια, *Οι Μακεδόνες στο Ελληνικό Βασίλειο στα μέσα του 19ου αιώνα*, Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, ΑΠΘ Θεσσαλονίκη, 2010.
- Ευαγγελίδης Τρύφων, *Η Παιδεία επί τουρκοκρατίας*, τ.2^{ος}, Τύποις Α.Π.Χαλκιοπούλου, εν Αθήναις, 1936.
- Ζυγούρης Φίλιππος, *Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αντίτης*, επιμέλεια Θεοδώρα Ζωγράφου-Βώρου, Σιάτιστα, 2010.
- Ζωγράφου-Βώρου Θεοδώρα, *Μια άγνωστη οικογένεια εκπαιδευτικών του 19^{ου} αιώνα: ΑΡΓΥΡΙΑΔΕΣ*, www.siatistanews.gr
- Κοραής Αδαμάντιος, *Ο Παπατρέχας*, επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 1999.
- Κουτσιάφτης Εμμανουήλ, *Η Ελληνική εκπαίδευση στην Καστοριά το ΙΘ' αιώνα (Αρχεία Ιεράς Μητροπόλεως)*, Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Καστοριάς, Χορηγία: ΤΕΔΚ Καστοριάς, 2001.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κουτσιάφης Εμμανουήλ, *Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Καστοριάς*, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Κυριακίδης Στ., *Διάφορα έγγραφα των χρόνων της Τουρκοκρατίας*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.2ος, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1953.
- Λαίλιος Χ., *Σειρά στοιχειωδών μαθημάτων της Ελληνικής Γλώσσης*, Τύποις Αμαλθείας, Εν Σμύρνη, 1850.
- Λιούφρης Π., *Ιστορία της Κοζάνης*, Τύποις Ιωαν.Βάρτσου, Εν Αθήναις, 1924.
- Μελετίου, μητροπολίτου Σισανίου, *Μουσικόν εγχειρίδιον*, Κωνσταντινούπολις, 1864.
- Μίσσιος Κώστας, *Η «Λεσβιακή Άνοιξη» εν καρποφορίᾳ, Συμβολή στην Ιστορία της λεσβιακής γραμματείας*, Εκδόσεις «Αστέρας», Νοέμβριος 1994.
- Μουτσόπουλος Νικόλαος, *Τα αρχοντικά της Σιάτιστας* [χ.τ.], Τυπογρ. Παπαγεωργίου [χ.χ.]
- Μπόντας Γεώργιος, *Τέσσερα σχολικά κτίρια και δύο μεγαλοπρεπή κωδωνοστάσια της Σιάτιστας*, Ελιμειακά 28 (1992), σ. 61-69.
- Νικολαΐδης Βασίλειος, *Στρατιωτική γεωγραφία της ευρωπαϊκής Τουρκίας, και ιδίως των ομόρων της Ελλάδος επαρχιών, ήτοι Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου και Αλβανίας*, εν Αθήναις, 1851.
- Οικονομίδης Δημήτριος, *Σημειώσεις δια την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων*, Περιοδικό Μνημοσύνη: τχ. 6 (1976-1977).
- Οικονόμου Κ.-Α. Σιγάλα, *Γαμήλια έθιμα εν Σιατίστη*, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.1^{ος}, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1940.
- Παπάζογλου Νεοκλής, *ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΕΡΣΙΚΑΙ των Montesquieu, Charles Louis de Secondat*, Εκ της Ιωνικής Τυπογραφίας, Σμύρνη, 1836.
- Παπά Ρίζος Δημ. Αργυρίου, *Πόρραμος και Θίσβη*, Εκ της Τυπογραφίας Αντωνίου Μπένκο (πρότερον Αϊκούλου), εν Βιέννη της Αυστρίας, 1836.
- Παρανίκας Μ., *Ιστορία Εναγγελικής Σχολής Σμύρνης*, Τύποις «Αληθείας», Εν Αθήναις, 1885.

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΟΥ ΛΟΓΙΟΥ Δ. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗ

- Σαμάρας Π., **Η Εκπαίδευση στη Λέσβο.** Το βιβλίο μας υπέδειξε ο κ. Αλφόνσος Δελής και μας βοήθησε στην προσέγγισή του στη Βιβλιοθήκη Μυτιλήνης η δικηγόρος κ. Αποστολίδου Αικατερίνη, τους οποίους και ευχαριστούμε.
- Σιάσιος Δημήτριος, **Η Σιάτιστα στην περίοδο των μεταρρυθμίσεων (τανζιμάτ) 1839-1856. Μια επιστολή του Γ.Νιόπλιου τον 1841**, ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΑ 2 (1989), σ. 25-44.
- Σιγάλας Σέργιος, **Ιερά μονή οσίου Νικάνορος(Ζάβορδας) και το κειμηλιοφυλάκειο αυτής**, Γρεβενά, 1991.
- Σιώκης Νικόλαος, **Η πνευματική κίνηση και ζωή στη Δυτική Μακεδονία: η Κλεισούρα κατά τον 19ο αιώνα επί τη βάσει ανέκδοτων εκκλησιαστικών κωδίκων, εγγράφων και λοιπών πηγών, διδακτορική διατριβή**, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Σπαχίδου Φανή, **Η BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΥΠΟ ΤΟΥ 19ου αι. μ.Χ.**, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2010.
- Στράτης Ευάγγελος, **Οι ενεργέται και δωρηταί της Ελληνικής κοινότητας Σερρών**, Μακεδονικόν Ημερολόγιον του 1909. Παμμακεδονικός Σύλλογος, Αθήναι, 1909.
- Συλλογικό έργο, **Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης**. Έκδοση-Σχολιασμός-Ευρετήρια, Βασίλης Παναγιωτόπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητροπούλου και Παναγιώτη Μιχαηλάρη. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Αθήνα, 2007.
- Τσαμίσης Παντελής, **Η Καστοριά και τα μνημεία της**, Τύποις Ι.Λ. Αλευροπούλου, Αθήναι, 1949.
- Τσάρας Γ., **Έγγραφα από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας**, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ, τ.7^{ος}, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1967.
- Τσάρας Γ., **To ανέκδοτο ημερολόγιο του Παπα-Νικόλα Κουκόλη απ' το Λιμπόχοβο της Δυτικής Μακεδονίας (1817-1926)**, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ τ.8^{ος}, Ε.Μ.Σ., Θεσσαλονίκη, 1968.
- Τσολάκης Π., **Η αρχιτεκτονική της παλιάς Καστοριάς**, Επίκεντρο, 2009.
- Τσουμής Π., **Προσωπικότητες της Μακεδονίας. Πέτρος Γ. Λέκκος**, Ελιμειακά 45 (2000), σ.126-135.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Φωτιάδης Εμμανουήλ, **Σοανῖον Συζητήσεις**, Εκ της Τυπογραφίας
Αντωνίου Haykul, Εν Βιέννη της Αουστρίας, ΑΩΛΓ' [1833].
χ.ο. Χειρόγραφο Βιβλιοθήκης Σιάτιστας **Ερμογένους τέχνη**
Ρητορική Διαιρετική περί των στάσεων.
Ψ. Χ. **Απάντησις προς τον κακοήθη υβριστή**. Εν Αθήναις :[χ.ε.], τη
14 Σεπτεμβρίου 1842.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΑΘΗΝΑ, φύλλα 13ης/11/1852, 4ης/8/1853, 20ης/4/1855,
15ης/3/56.

ΑΙΩΝ, φύλλα 21ης/12/1841, 3ης/3/1853.

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ, φύλλο 1ης/11/1883.

ΑΜΑΛΘΕΙΑ, φύλλα 22ας/2/1852, 18ης/7/1852, 12ης/12/1852,
26ης/12/1852, 2ας/2/1853, 26ης/6/53, 6ης/3/1853,
30ης/4/1855, 1ης/7/1855, 19ης/7/1856, 9ης/8/1856,
8ης/9/1856, 13ης/9/1869.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ, φύλλα 6ης/9/1869, 1ης/10/1875,
18ης/10/1875.

Ο ΖΕΦΥΡΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΡΟΥ, (Διάφορα φύλλα από το 1^ο της 30ης
Αυγούστου του 1841 μέχρι και το 47^ο της 1ης Μαρτίου
1842).

ΟΜΟΝΟΙΑ, φύλλα 8ης/5/1863, 29ης/5/1863.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ και BYZANTΙΣ, φύλλο 20ης/5/1864.

ΕΡΜΗΣ της Θεσσαλονίκης, φύλλο 28ης/10/1875.

ΑΡΧΕΙΑ

*Αρχείο Κ.Δ. Τακιατζή, Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη
Κοζάνης.*

*Κώδικες Εφορίας Σχολών Καστοριάς 19ου αιώνα, Δημοτική
Βιβλιοθήκη Καστοριάς «Αθανάσιος Χριστόπουλος».*

*Μαθητικό τετράδιο Κωνσταντίνου Δ.Χρηστίδου, Μανούσεια
Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.*

ΓΑΚ Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Λεωνιδίου.

Κατάλογος εικόνων

Εικ.1 Ηρωελεγείον, που υπήρχε στο τζάκι του Αρχοντικού Αργυριάδη. Μουτσόπουλος Νικόλαος, *Τα αρχοντικά της Σιάτιστας* [χ.τ.] : Τυπογρ. Παπαγεωργίου, [χ.χ.] Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.2 [*Ερμογένους τέχνη Ρητορική Διαιρετική περί των στάσεων*]. Χειρόγραφα, Δώρον Αθανασίου Αργυριάδου τω έτει 1890. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.3 *Η λογική εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνερανισθείσα / υπό Ευγενίου διακόνου του Βουλγάρεως, Δώρον Αθανασίου Αργυριάδου τω έτει 1890.* Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.4 Κωνστ. Δ. Τακιατζής (1812-1896). Δελιαλή Ν., *Διαθήκαι ενεργετών της πόλεως Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη, 1970.

Εικ.5 Οικογένεια Αναστασίου Σπύρου, Σιάτιστα 6/7/1892. Αρχείο Αθανασίου Σπύρου.

Εικ.6 Παύλος και Μαρία Σόμπολου. Σιάτιστα, μέσα του 19ου αιώνα. Αρχείο οικογένειας Κων/νου Ζωγράφου.

Εικ.7 Χριστόδουλος Ι. Ζωγράφος και η σύζυγός του. Σιάτιστα, 12/7/1865. Οικογενειακό αρχείο Αννας Ράμμου.

Εικ.8 Το «Σχολείο του Ιωνά», σύμφωνα με τη δήλωση της κατόχου της φωτογραφίας κ. Νίνας Δάρδα, ιατρού.

Εικ.9 Οι μαθηταί της Ζ' περιόδου του εν Θεσσαλονίκη Διδασκαλείου, 1885. Διακρίνονται οι σιατιστινοί δάσκαλοι Ι. Αποστόλου και Ζ. Ζωγράφου. Αρχείο οικογένειας Κων/νου Ζωγράφου.

Εικ.10 Μελέτιος Σμυρναίος, Αρχιερέας Σισανίου και Σιατίστης (1852-1863). Από το βιβλίο του Α. Δάρδα: *Η Επισκοπή-Μητρόπολη Σισανίου και Σιατίστης*, Θεσσαλονίκη, 2006.

Εικ. 11. Τη φωτογραφία μας παραχώρησε η κ. Άννα Γκουτζιαμάνη-Στυλιανάκη.

Εικ.12 Νικόλαος Αργυριάδης, Σαμάρας Π., *Η Εκπαίδευση στη Λέσβο*.

Εικ.13 Εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 26ης/6/1853. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.14 Εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 12ης Δεκεμβρίου 1852. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.15 Εφημερίδα **ΑΜΑΛΘΕΙΑ**, φύλλο 1ης/7/1855. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.16 Εφημερίδα **ΑΙΩΝ**, φύλλο 5ης/9/1853. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.17 Εφημερίδα **ΑΘΗΝΑ**, φύλλο 4ης/8/1853. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.18 Εφημερίδα **ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ**, φύλλο 25ης/9/1853. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.19 Εφημερίδα **Ο ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ**, φύλλο 8ης/11/1852. Βουλή των Ελλήνων, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη, Εφημερίδες και Περιοδικά-Μικροταινίες.

Εικ.20 Εφημερίδα **Der Wanderer**, Εθνική Βιβλιοθήκη Αυστρίας.

Εικ.21 Φωτογραφία από τον κώδικα Εφορείας Σχολείων Καστοριάς. Δημοτική Βιβλιοθήκη Καστοριάς «Αθανάσιος Χριστόπουλος».

Εικ.22 Χρηστομάθεια, κτήμα του Ι. Πάϊκου. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.23 Η Χρηστομάθεια του Χ. Λαίλιου. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.24 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 25 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 26 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 27 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ.28 Φύλλο της εφημερίδας *o Ζέφυρος του Ιστρου*. Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας της Ρουμανίας.

Εικ. 29 Τετράδιο Κ. Δ. Χρηστίδη, *Επιτομή Ιστορική της Νεωτέρας Φιλολογίας των Ελλήνων, 1853, τη α' Ανγούστου*. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 30 Τετράδιο Κ. Δ. Χρηστίδη, όπου περιλαμβάνονται σημειώσεις «*Περί Ελληνικής Φιλολογίας*», με χρονολογία 1852/βρίσου α. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 31 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη, *To τέλος της Αρχαίας Φιλολογίας ερανισθείσης υπό Δ.Αργυριάδον, 1855 τη 11 Ιουνίου*. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 32 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη, *Εκδρομή εις την Ιστορίαν της Φιλολογίας*

Εικ. 33 Δ. Αργυριάδη, *H Ανρηλιανή Παρθένος*. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Εικ. 34 Τετράδιο Κ.Δ.Χρηστίδη, *Αποσπάσματα σημειώσεων*, αντίστοιχα των όσων αναφέρονται στο βιβλίο του Δ.Αργυριάδη *H Ανρηλιανή Παρθένος*. Μανούσεια Δημόσια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

ΧΟΡΗΓΟΙ
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΦΕΛΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΒΟΪΟΥ (Δ.Η.Κ.Ε.Β.Ο.)
ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΑΚΟΣ